

Bartın Üniversitesi Yayınları No: 30
Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınları No: 01

**KAMUSAL ALANLARIN
MEKÂNSAL ORGANİZASYONU**
Spatial Organization of Public Spaces

Editör: Doç.Dr. H.Selma ÇELİKAY

Bartın, 2017

Bu kitap Bartın Üniversitesi Yönetim Kurulu'nun 25/10/2017 tarih ve 2017/20 nolu kararı ile basılmıştır.

© Copyright

Bu eserin tüm yayın hakları Bartın Üniversitesi Rektörlüğü'ne aittir. Rektörlüğün yazılı izni olmadan kitabın tümünün ya da bir kısmının elektronik, mekanik veya fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Bu kitapta yer alan tüm bölümlerin bilim ve dil bakımından sorumluluğu bölüm yazarlarına aittir.

Kapak Tasarımı: Esra Öztürk
Kapak Fotoğrafları: H.Selma Çelikyay
Kaçıncı Baskı olduğu: Birinci baskı
Baskı adedi: 250 adet

Kütüphane Bilgi Kartı

Kamusal alanların mekânsal organizasyonu = Spatial organization of public spaces / Editör: H. Selma Çelikyay, Yazarlar: Pelin Gökgür, H.Selma Çelikyay, M.Nazım Özer, Suat Çabuk, Sinem Tarhan, Sebahat Açıksöz. – Bartın: Bartın Üniversitesi, 2017.

150 s.

ISBN: 978-605-9895-14-9

1.Kamusal Alanlar, 2. Kentsel Tasarım, 3. Mekân Organizasyonu

Sınıflama Numarası: HT166

Baskı

Karınca Ajans Matbaacılık Yayıncılık
Dr. Mediha Eldem Sokak No: 56/1 Kızılay/Ankara
Tel: 0312 431 53 83 – Faks: 0312 431 54 84

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ.....iii

Preface.....v

Bölüm 1

Pelin GÖKGÜR

KAMUSAL ALANIN DEĞİŞİMİNİ VE DÖNÜŞÜMÜNÜ ETKİLEYEN
FAKTÖRLER.....1

Factors Effecting Change and Transformation of Public Realm.....17

Bölüm 2

Selma ÇELİKAY

KENT İMGELERİNİN KAMUSAL ALANI TARİFLEMEDEKİ
ROLÜ.....19

The Role of Urban Image Elements on Definition of Public Space.....40

Bölüm 3

Mehmet Nazım ÖZER

KAMUSAL MEKÂNDA KENTSEL TASARIM REHBERLERİNİN
ETKİNLİĞİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER 42

Thoughts on Effectiveness of Urban Design Guides in Public Space.....68

Bölüm 4

Suat ÇABUK

CUMHURİYET DÖNEMİ KARABÜK KENTİNİN BİÇİMLENİŞİ
VE KAMU MEKÂNLARI.....69

Configuration of Karabük City in Republic Period and Public Spaces.....91

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

Bölüm 5

Sinem TARHAN

TOPLUMSAL CİNSİYET KALIP YARGILARININ SOSYALLEŞME SÜRECİNE VE KAMUSAL ALANA YANSIMALARI.....	93
<i>Reflections of Gender Stereotypes Towards Socialization Process and Public Space.....</i>	118

Bölüm 6

Sebahat AÇIKSÖZ

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ-MEKÂNSAL PLANLAMA İLİŞKİSİ: KADIN DOSTU KENTLER.....	119
<i>The Relationship between Gender Equality and Spatial Planning: Women-Friendly Cities.....</i>	139
<i>YAZAR ÖZGEÇMİŞLERİ.....</i>	141

ÖNSÖZ

Kamusal alanlar, toplumun her kesiminin eşit ölçüde kullanım hakkının olduğu ve bu bağlamda planlanması ve tasarlanması gereken alanlardır. Kentlerde yapılı çevre dışındaki boşlukları oluşturan bu alanlar, günümüz kentlerindeki kalabalıklaşmanın ve düzensizliğin yarattığı karmaşaya bir çözüm olarak, “insan odaklı mekânlar”, “yaya dostu şehirler”, “yavaş şehirler” vb. yaklaşımlarla yaşanılır alanlar haline getirilmeye çalışılmaktadır. Kamusal alanların “kamusallık” işlevini sürdürebilmesi için “kamu”yu oluşturan tüm vatandaşların erişimine ve kullanımına açık olması ve aynı zamanda teşvik edici olması gerekir. Sosyal ve beşeri bilimlerin de ortak paydasını oluşturan “kamusal alan”ın toplumu oluşturan bireylerin gönenci, mutluluğu ve huzuru adına düzenlenmesi ancak disiplinlerarası bir işbirliği ile sağlanabilir.

Kamusal alanların mekânsal organizasyonunu sağlayan süreçleri ve bu süreçlere yön veren temel yaklaşımları içeren bu kitapta yer alan bölümlerin sıralanışına, konuların devamlılığını sağlamak üzere kuramsal bilgi akışı çerçevesinde yer verilmiştir.

Birinci bölümde Pelin Gökgür, kamusal alan, kamusal alanın mekânsal oluşumu ve tarihsel süreç içerisinde kamusal alanın değişimi ve dönüşümüne ilişkin temel faktörleri geniş kapsamlı olarak sunmaktadır.

İkinci bölümde Selma Çelikyay, kamusal alanı kamunun oluşturduğunu vurgulayarak, kamusal alanın mekânsal organizasyonunu sağlayan tek araç olan kentsel tasarım süreçlerindeki temel yaklaşım ve eylemleri belirterek, kamusal alanı tanımlayan ve bireyin zihnindeki kent imgesini oluşturan mekânsal öğeleri sunmaktadır.

Üçüncü bölümde Nazım Özer, kamusal mekânın kimliği ve temel niteliklerini vurgulayarak, kentsel tasarım süreçlerinin temel aracı olan kentsel tasarım rehberlerinin hazırlanmasına, kapsamına, uygulanmasına ilişkin ilkeleri ve sürece yön veren güncel yasal çerçeveyi geniş kapsamlı olarak sunmaktadır.

Dördüncü bölümde Suat Çabuk, kentlerin biçimlenişine yön veren başlıca faktörlerden biri olan sanayi gelişim sürecinin bir köy yerleşmesini nasıl bir kente dönüştürdüğünü anlatmakta, Cumhuriyet Dönemi kentlerinden biri olan Karabük’ün mekânsal biçimlenişini ve kamu mekânlarını sunmaktadır.

Beşinci bölümde Sinem Tarhan, toplumsal cinsiyet kavramını oluşturan kalıp yargılarını, bu yargıların eğitim ve sosyalleşme sürecine, dolayısıyla da kamusal alana yansımalarını geniş kapsamlı olarak sunmaktadır.

Altıncı Bölümde Sebahat Açıksöz, cinsiyet-mekân ilişkisi bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliğinin/eşitsizliğinin mekâna yansımalarını irdelemekte, toplumu oluşturan cinslerden biri olarak kadına da kamusal alan kullanımında eşit olanaklar sağlanmasını vurgulamakta, kadın dostu kentler

yaklaşımının araçları doğrultusunda mekânsal planlama ve tasarım önerileri sunmaktadır.

Bilimsel bir kaynak olarak hazırlanmış olan bu kitabın “kamusal alan”, “kentsel tasarım”, “mekân organizasyonu”, “toplumsal cinsiyet eşitliği”, “kadın dostu kentler” konularıyla ilgilenen akademisyenler ve öğrencilerimiz için bir başvuru kitabı olmasını diler, değerli katılım ve katkılarıyla kitabın oluşmasını sağlayan bölüm yazarlarına teşekkür ederim.

“KAMU” olmadan “KAMUSAL ALAN” olmaz

Doç.Dr. H. Selma ÇELİKAY
Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Ekim, 2017

Preface

Public spaces are areas in which every part of the society has equal use rights and are areas that need to be planned and designed in this context. With the "people-oriented spaces", "pedestrian-friendly cities" and "slow cities" etc. approaches, as a solution to the complexity created by crowding and irregularity in today's cities, these spaces, which constitute the gaps outside the built environment in the cities, are being tried to be made into living areas. In order for public spaces to function as "public", it must be open to, and at the same time encouraging, the access and use of all citizens who constitute the "public". The organization of the "public sphere", which constitutes the common stake of the social and human sciences, in the name of the welfare, happiness and peace of the individuals constituting the society can only be achieved through interdisciplinary cooperation.

The sequence of the chapters in this book, including the processes of providing the spatial organization of public spaces and the basic approaches that guide these processes, is included in the framework of theoretical information flow to ensure the continuity of the issues.

In the first chapter, Pelin Gökğür provides a comprehensive overview of the public sphere, the spatial formation of the public sphere and the main factors related to the change and transformation of the public sphere in the historical process.

In the second chapter, Selma Çelikyay emphasizes that the public space is made up of the public and presents the spatial objects that define the public space and form the city image of the individual's mind, specifying the basic approaches and actions in the urban design process which is the only means providing the spatial organization of the public space.

In the third chapter, Nazım Özer emphasizes the identity and basic qualities of the public space and presents a comprehensive overview of the current legal framework that guides the principles and process for the preparation, scope, and implementation of urban design guidelines, the main tool of urban design processes.

In the fourth chapter, Suat Çabuk explains how the industrial development process, one of the main factors shaping the formation of cities, transforms a village settlement into a city and presents the spatial form and public spaces of Karabük, one of the republican cities.

In the fifth chapter, Sinem Tarhan provides a comprehensive view of the stereotypes forming the concept of gender, their reflection on the education and socialization process, and therefore on the public sphere.

In the sixth chapter, Sebahat Açıksöz examines the spatial reflections of gender equality/inequality in the context of gender-space relations and emphasizes equal opportunities for the use of public space in women as one

of the constituent sexes. She presents spatial planning and design proposals in line with the tools of the women-friendly cities approach.

Wish this book, which was prepared as a scientific resource, to be a reference book for academicians and students who are interested in "public space", "urban design", "space organization", "gender equality", "women friendly cities", I would like to thank the chapter authors, who provide for preparation of this book, with their valuable contributions.

Without "PUBLIC" it will not be "PUBLIC SPACE"

Dr. H. Selma ÇELİKAY

*Director of Institute of Natural and Applied Science
Bartın University*

October, 2017

Bölüm 1

KAMUSAL ALANIN DEĞİŞİMİNİ VE DÖNÜŞÜMÜNÜ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Pelin GÖKGÜR

pelingokgur@yahoo.fr

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İSTANBUL

---

1. GİRİŞ

Kamusal alan en yalın tanımıyla kentsel yaşam için gereken çeşitli işlevlerin var olduğu, ortak menfaatlere hizmet eden yapılaşmamış alan olarak tanımlanabilir. Yunan agorasından günümüzdeki kamusal alanlara doğru bakılacak olursa, bu alanların “yurttaşlık alanı” olmaktan çıkıp daha çok işlevsel bir alana dönüştüğü ve bu alanların gezinti, dinlenme, rekreasyon, tüketim, gösteri gibi kullanımlarla tanımlandığı görülmektedir.

Kamusal sözcüğü etimolojik olarak pubs (pubis) sözcüğünden türemiş Latince “publicus” olarak geçmektedir. Bu sözcük beraberlik içindeki insanları ve bir topluluğa ait ortak olan her şeyi ifade etmektedir. 1950-1960’lı yıllarda “ortak” alanlar veya “yurttaşlara” ait alanlar şeklinde ortaya çıkan alan nitelendirmeleri, 1970’li yıllarda “kamusal alan” kavramına dönüşmüştür. Kamusal alanı kısaca;

- Ev dışındaki alanlar bütünü,
- Halkın karşılaştığı alan,
- Ekonomik yönüyle, ortak ekonominin merkezi ögesi,
- Sosyal yönüyle ortak bir dünyanın arabulucusu,
- Demokrasinin meşrulaştığı alan, olarak tanımlamak mümkündür.

Kamusal alanlar işlevlerine, morfolojik yapılarına ve içinde barındırdıkları çeşitliliğe göre değişiklik gösterirler. Bu alanlar; politik eylem, ticaret işlevi, gezinti/ boş vakitleri değerlendirme vb. eylemleri içinde barındıran kentin temel alanlarıdır. Kültürel ve sosyal gelişimin belleğini muhafaza eden bu alanlar, sosyal ve ekonomik baskılar altında dinamik değişimlerle karşı karşıya kalmış, bunun sonucunda da giderek özelliklerini yitirerek değişime uğramıştır. Kamusal alandaki değişimler; fiziki mekân olarak giderek azalmaları, ticarileşme ve geleneksel kamusal alanların bozulması olarak değerlendirilebilir.

2. KAMUSAL ALANIN KRONOLOJİK GELİŞİMİ

Tarihsel sürece bakıldığında kamusal alanların bazı nedenlere bağlı olarak varlık gösterdikleri görülmektedir. Bu alanlar bir gereksinimden doğmuş ve bundan dolayı varlığını sürdürmüştür. Kamusal alanın büyüklüğü, gerek yaya dolaşımı, gerek ekonomik etkinlikler, eğlence vb. gibi işlevlerle ilişkili olarak belirlenmiştir.

M.Ö. kurulan tarım kentlerinde konutların toplu halde bulunduğu, kentsel dokunun çok yoğun olduğu ve bu kentlerde cadde, sokak ve kamusal alanın olmadığı görülmektedir. Yalnızca tapınağın dikkat çektiği bu kentlerde, yerleşim alanları tapınaktan yüksek duvarlarla ayrılmaktadır. Kentin gelişimine bağlı olarak, yavaş yavaş caddelerin ortaya çıktığı izlenmektedir.

Antik Yunan'da ilk kamusal alan bir toplanma yeri olan "akropol"dür. Daha sonradan geç Yunan döneminde kamusal alanları oluşturan "agoralar", kamusal fonksiyonların gerçekleştiği alanlardır. Yunan kentlerinde kamusal alan kolektif kararların alındığı, bireyler arası alışverişlerin yapıldığı, özel alandan çok daha değerli alanlardı.

Agora sözcüğü "ageirein" sözcüğünden gelmekte ve "toplamak" anlamına gelmektedir. Farklı insan toplulukları arasında bir müzakere alanı oluşturan agora kentin toplumsal merkezini oluştururken aynı zamanda kentin siyasal ve yönetsel bağımsızlığının göstergesiydi. Agoralar fiziksel bir mekân olarak ortaya çıkarken aynı zamanda düşüncelerin dolaşımını sağlayan soyut bir mekân konumundadır. Başlangıçta geniş bir yol olarak ortaya çıkan agoralar daha donra yapılar tarafından çevrelenmiştir. Agoranın içinde üstü kapalı "stoa" adı verilen ticaret işlevinin yer aldığı alanlar, idari binalar, tapınaklar bulunmaktaydı (bkz. Şekil 1). Yönetişim, özgürlük, eğlence ve "öteki" olma mekânı durumunda olan agoralar yaygınlaşarak, cadde ve meydanları oluşturmuş, tiyatrolar da bu demokrasi alanının uzantısı olarak görülmüştür Agoralar aynı zamanda Pazar alanı yani ticaret alanıydı. Yunanlı filozoflar için bu alanın temel işlevi olan politika "asil bir şey" olarak görülürdü.

Agora'nın çok fonksiyonlu meydan yapısı Roma Forumu'nda az fonksiyonlu bir "politik prestij" meydanına dönüşmüştür (Sitte, 1965). Antikçağ Roma kentlerinde "agora"nın yerini alan "forumlar" aynı zamanda işlev olarak da değişiklik göstermektedir. Kentlerin çekirdeğini oluşturan bu merkezi alanlarda pazar yeri, resmi ve dinsel yapılar yer almaktadır (bkz. Şekil 2). Bu dönemde forumlar müzakere alanı olmaktan çıkmış, kentliler için bir eğlence alanına dönüşmüştür Forumlar tapınaklarla çevrili sirk, amfiteyatro ve odeonlara bağlanan gösterişli mekânlar haline gelirken, kamusal alanın demokratik gücü kaybolmuştur (Gökçür, 2008). 64 yangınından sonra Roma'da hijyen ve kentsel hizmetlere öncelik verilerek yeniden düzenlemeler yapılmış, caddeler genişletilmiştir.

meydanların biçimi antik dönemdeki gibi düzgün geometrik biçimde değildir. Bu alanlar etrafında yer alan binalara göre şekillenmektedir.

Ortaçağ'da yetki alanları kapalı mekânlarda yer almakta, kent merkezinde bulunan şatolar, katedraller, manastırlar duvarlarla çevrilirken, kente giriş kapıları da önemli kamusal alanları oluşturmaktadır. Pazarlara açılan bu kapılar insanların birbirleriyle karşılaştıkları ve alışverişte buldukları alanlardır. Bu tür kamusal alanlar, geçiş alanları ve sınırda bulunan küçük aralıklardan meydana gelmektedir (Gökgür, 2008). Pazar alanları da kamusal alan olarak görülmektedir (bkz. Şekil 3).

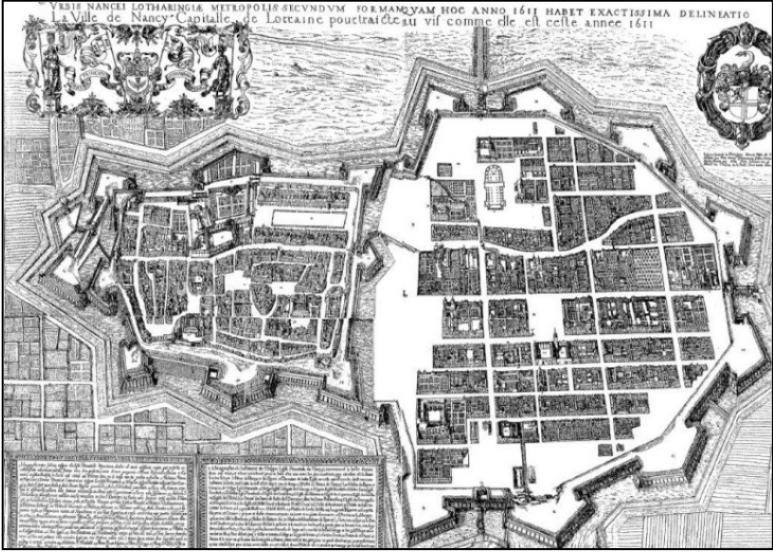

Şekil 3. Ortaçağda kamusal alan olarak pazar yerleri
(<https://www.google.com.tr/historywithsanders.blogspot.>)

14. ve 15.yüzyılda Rönesansla birlikte yeni bir şehir anlayışı ortaya çıkmıştır. Kentin bir sahne gibi düşünüldüğü bu dönemde, önemli kamusal alanlar bir geometriyle oluşturulmuş, kentsel dekor önem kazanırken, meydanlar, pazar veya dolaşım alanları işlevini kaybederek adeta bir sahne dekoruna dönüşmüştür. Geometrik bir düzenle planlanan kentlerde caddeler bir merkeze bağlanmış ve buna göre simetrik biçimde dağılım göstermektedir. Kentler meydanlara, ana caddelere, kamusal binalara bağlı olarak gelişmekte ve büyümektedir. Rönesans'da ana caddeler anıtsal perspektifler oluşturmaktadır. Meydanların ve anıtsal yapıların oluşturduğu kentsel kompozisyon merkezden dışa doğru gerçekleştirilmektedir (Gökgür, 2008).

16. ve 17.yüzyılda kamusal alanlar yetkinin güç gösterge yeri olarak görülmektedir. Bu dönemde "askeri özellik" korunarak, geniş kaldırımlar ve büyük caddeler açılmış kamusal parklar düzenlenmiştir (Toussaint-Zimmermann, 2001). Şekil 4'te de Nancy kentinde düzenlenen kamusal parklar görülmektedir. Krallığa ait meydanlar, 17.yüzyıl şehirciliğini temsil ederken, kralın askeri gücünü göstermekteydi. Askeri gösterilerin olmadığı

zamanlarda, bu alanlar sosyalleşmek ve eğlenmek için halk tarafından kullanılırdı.

Şekil 4. 17. yüzyılda Fransa'nın Nancy kenti
(<https://www.google.com.tr/pagesperso-orange.>)

Şekil 5. Haussmann döneminde Paris'de açılan Saint-Michel bulvarından bir görüntü (<https://www.google.com.tr> / www.parisrues.com.)

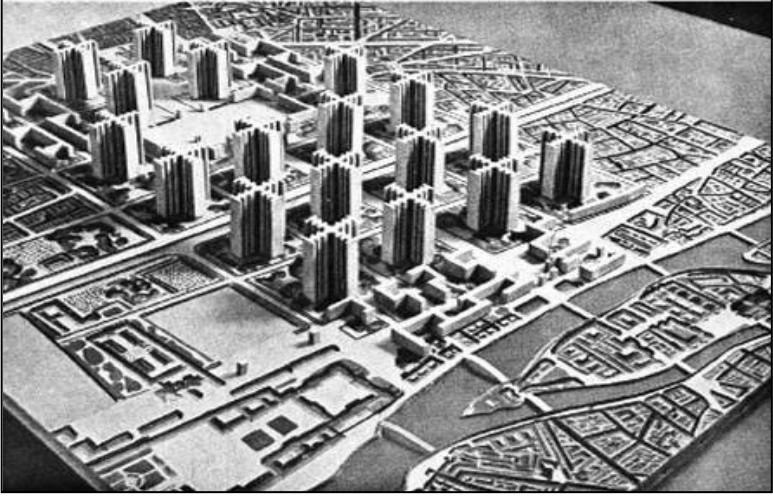
19.yüzyıl kentlerin yayılma dönemidir. Bu yüzyılda Haussmann'ın hijyen teorilerine dayalı, yeni bir cadde ve sokak anlayışı ortaya çıkmıştır. Geniş trotuarlar, meydanlar, tiyatro alanları, ağaçlar, sokak lambaları bu anlayışı desteklemiştir. Şekil 5'te geniş bulvarlardaki atlı arabaların dolaşımı

görülmektedir. Kentsel mobilya ve peyzaj donatıları olan cadde, kentin temelini oluşturmuştur. Kamusal alan bina ve cadde tasarımını desteklemektedir. Bu dönemdeki sosyal bölünmeler, kamusal alanda aristokrat ve burjuvaların hakimiyetini ortaya çıkarmıştır (Toussaint-Zimmermann, 2001). İşlevsel ve dekoratif olan kamusal alan, politik yetki tarafından bahşedilmiş bir mekâna dönüşmüştür.

Sennett ve Habermas'a göre 19.yüzyılın ikinci yarısında, kapitalizm ve burjuvaziyle birlikte, kamusal alanda çöküş başlamıştır. Sennett'e göre bu yüzyıl boyunca aile tikel, kamusal olmayan bir alanın merkezi olmaktan çıkarak, kamusal alandan daha yüksek değerler taşıyan, salt kendi başına bir dünya, idealleştirilmiş bir sığınak görüntüsü veriyordu. İnsanlar kamusal yaşamı ahlaki bakımdan sefil bir yaşam olarak görmeye başlayınca kamusal alanın içeriği boşaltılmıştır. Habermas bu durumu cemaatten (Gemeinschaft), topluma (Gesellschaft) geçiş olarak adlandırmaktadır. Ortaya çıkan kamusal alan, kamusal ve özeline yeniden tanımlandığı bir uzlaşma ortamıdır. 1914-18 savaşıdan sonra kamusal alanlar farklılaşma göstermiştir. Kentler sanayi şoku altında değişim gösterirken kamusal alanlar karşılaşma, kendiliğinden gelişen ilişkiler alanına dönüşmüştür. Kamusal alanda daha mesafeli ilişkiler ve kişisel gözlem hakimdir. Ve buna paralel olarak özel alan, ailevi değerler yaygınlaşmış ve toplumda kendini koruma, içe dönüş duygusu gelişmiştir (Gökgür, 2008).

Sanayileşmeyle birlikte, kentsel mekânda ekonomik faaliyetler sanayi zonları” ve “ticari zonlar” olarak gruplaşma göstermiştir. Bununla birlikte ulaşımda görülen gelişmeyle, kentlerde konut-işyeri ilişkisi giderek kamusal alandan kopmaya başlamıştır. 20.yüzyılın başında Garnier tarafından geliştirilen “Sanayi Kenti” modelinde özellikle yayalara dikkat çekilmiş, konut alanlarının en azından yarısının yeşil alanlara ve yaya alanlarına ayrılması fikri savunulmuştur.1933 yılında Le Corbusier tarafından ortaya konan Atina Kartası, geleneksel kamu alanlarını birer dolaşım, yayalaştırma, alışveriş ve gösteri alanlarına indirgemıştır. Boş alanların basit bir donatı mantığıyla tasarlandığı kamusal alanlar yalnızca birer hareket alanı veya ortak kültürel miras alanlarına dönüştürülmüştür. Modern şehircilikle birlikte kamusal alan geleneksel biçimiyle algılanmaktan uzaklaşmıştır. Le Corbusier'nin önerdiği modern kentte tarihi öğeleri barındıran “koridor sokaklar” (Le Corbusier bu kavramı dar sokaklar ve bu alanda bulunan güneş ışığından çok yararlanan yüksek binalar için kullanmıştır) ve meydanlar yerlerini gökdelenlere bırakmıştır (Gökgür, 2008). Şekil 6'da gökdelenlerle yok olan sokak ve geleneksel meydanlar görülmektedir.

1950-60 yılları arasında birçok teorisyen kamusal alanın görsel algısı üzerinde durmuşlardır. Cullen (1961), kamusal alanı öğelerini açık alan ve tekil binaların oluşturduğu artistik, mimari bir kompozisyon olarak tanımlamaktadır. Bu alan “ilişki sanatı”nın var olduğu bir alandır. Bu kompozisyon içinde var olan yayalar dolaşım içinde buldukları bu alanlarda öncelikli konumda olmalıdırlar. Aksi takdirde motorlu taşıtlara bırakılan kamusal alanlar Cullen'e göre bireysel kimliği ortadan kaldırmaktadır.

Şekil 6. Le Corbusier'nin Paris'deki Voisin Planı (<https://www.google.com.tr/acidadebranca.tumblr.com>.)

Krier (1979), kamusal alanları fiziksel açıdan ele alırken kentsel mimari üzerinde durmuş, geleneksel yol düzenine, meydanların özgün özelliklerine ve geçmişteki kentsel sisteme dönüşmesinden yana olduğunu ifade etmiştir. Bir diğer önemli teorisyen Jacobs (1964) kamusal alanların sosyal etkileşimi üzerinde durmuş ve bu alanlardan özellikle sokak ve trotuarların kent belleğindeki önemini vurgulamış özellikle de trotuarların ırksal ayrımcılığı aza indirdiğini belirtmiştir. 1970'li yıllarda Zucker de kamusal alanı sosyal etkileşimlerin üretim alanı olarak tanımlamıştır. Bu alanlar onun için yalnızca bir toplanma alanı değil toplumsal değişimin de en önemli alanlarıdır. Yine aynı şekilde Moughin (1996) kamusal mülkiyeti sınırlandıran sokak ve meydanların rolü üzerinde durarak bu alanların kentsel planlamadaki temel öğeler olduğunu vurgulamıştır.

1960'lı yıllarda büyük kamusal alanlar ekonomik, sosyal nedenlerden dolayı emniyetsizliği ve sosyal çatışmayı körükleyen odaklar haline gelmiştir. 1950-60 yılları arasında kamusal alanın yok oluşu iki temel faktöre bağlanmaktadır;

1. Öncelikle yollar ve meydanlar, taşıt dolaşımına ve modern yaşama uyarlanamamıştır. Meydanlar otopark alanlarına, geniş caddeler hızlı taşıt ulaşımının yer aldığı alanlara dönüşmüştür. Ayrıca taşıt trafiği için yapılan köprüler, caddelerin yerine yapılan katlı yol sistemleri vb. bu durumu pekiştirmiştir.
2. Yeni kentleşen bölgelerde tasarlanan kamusal alanlar kentliyi memnun edememiştir. Bunun yanı sıra ticari merkezlerin gelişimi de buna katkıda bulunmuştur. İşlevsel şehircilikle birlikte yaşanan 'kentsel kriz'le birlikte kamusal alandaki çelişkiler artmış ve bu

alanlar kentlerin temel hedefi durumuna gelmiştir (Geocarrefour, 2001).

Bu faktörlerin yanı sıra kültür değişiminden kaynaklanan ve daha sonra teknolojik devrimle güçlenen bu durum, günlük yaşantıyı, alışkanlıkları, zaman ve mekân algısını değiştirmiştir. Bu değişimler kamusal alana yansyarak, kamusal alanın değişimine ve yok olmasına neden olmuştur.

20.yüzyılın ikinci yarısında kentler otoyollarla, hızlı trafik yolları vb. ile donatılmış ve otomobil kente hakim olmuştur. Kamusal alan durmadan geçiş alanına dönüşerek sosyalleşmenin yaşandığı alan özelliğini kaybetmiştir. Sosyal bölünme, işlevsel uzmanlaşma, kentin çeperlerindeki yerleşmeler, otoyollar, modern kolektif donatılar, alışveriş alanları vb. kamusal alanı olumsuz olarak etkilemiştir. 20.yüzyıl mimarisi kamusal alana gereken önemi vermemiştir. Atina Kartası'nda da Le Corbusier yaya ve taşıt yoluna ayrımı ve işlevsel bölgelemeyi getirmiştir. Yapılan bu düzenlemelerle binaların birbirleriyle ilişkileri yok olmuş ve kamusal alanlar dolaşım alanına dönüşmüştür. Bunu izleyen dönemde kamusal alanı ortak miras olarak görenler, buraları turistlere ait yaya alanı /alışveriş alanı veya gösteri alanlarına dönüştürmüştür; özellikle de geleneksel kamusal alanlar kültürel değerlerin yeniden canlandırıldığı, kolektif belleğin oluşturulmaya çalışıldığı, kültürel çeşitliliğin ortaya çıkarıldığı önemli simge alanları haline getirilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte kentlerde özel sektör tarafından üretilen tema parklar, ticaret merkezleri, alışveriş merkezleri gibi yeni tip kamusal alanlar ortaya çıkmaya başlamıştır (Gökgür, 2008).

3. KAMUSAL ALANIN DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜMÜNÜ ETKİLEYEN TEMEL FAKTÖRLER

Kentsel planlama ve kentsel mekânın oluşum sürecinde farklı bağlamlar bu alanı etkilemektedir. Kamusal alanın kavramsal olarak ve koşullar olarak değişimi küresel ve yerel faktörlere, pazar ekonomisine bağlı olarak tartışılabilir. Pragmatik yaklaşımla küresel bağlam ekonomik güçlerden etkilenmektedir. Bu bağlamda mağazalar zincirleri, çok uluslu şirketler vb. kamusal alanlara damgasını vurmaktadır (Korobar, 2007).

Bunun yanı sıra "imzalı, yıldızlı mimari" olarak adlandırılan yapıların küresel bir tarz oluşturarak kamusal alanları önemli ölçüde etkilemesi söz konusudur. Bu değişimler kentte simgesel kimliğin geliştirilmesi, kamusal alanda canlı bir ortamın temsil edilmesi ve herkesten farklı olma, öne çıkma gibi hedefler doğrultusunda gerçekleşirken aynı zamanda yerel ekonomiyi de etkilemektedir (Korobar, 2007).

3.1 Değişimi Etkileyen Küresel Faktörler

-Kentsel fonksiyonların özelleşmesi ve kentlerde yeni merkezlerin ortaya çıkması

Kentlerdeki yönetim işlevlerinin özelleşmesi kamusal alanın da özelleşmesini getirmiştir. Bu özelleşme sadece konut alanlarında olmamış, yeni megastrüktürler ve ticari alanlarla kentsel mekânlar değer kazanmaya başlamıştır. Bu alanları kullanan insanlar birer müşteri durumuna geçmişlerdir. Özel-kamusal alanlar özellikle tüketimi hedefleyen, “ödeme gücü” olan kişilere göre tasarlanmış alanlardır. Gintz’in (2001) Guggenheim’la ilgili verdiği konferansta söylediği gibi yeni donatılar ve yeni kültürel alanlar herkese hitap eden bir gösteri nesnesi eğilimi gösteren ve giderek bir lüks mal veya bir spekülasyon nesnesine dönüşen alanlar durumundadır (Gökgür, 2008).

Kentteki birtakım zonlara özel fonksiyonlar getirilirken, bazı alanlar bazı etkinlikler için özelleşmektedir. Yeni gelişen merkezler, genellikle ulaşım aksları üzerinde yer almaktadır. Var olan merkezler fonksiyon değiştirmektedir. Çeperlerin genişlemesiyle yerleşimlerin kendi içinde büyümesi ve kalabalıklaşması, yani günlük işleyiş alanına yakın kentleri, kasabaları, köyleri katması; kentsel ve kırsal alandaki sınırları, fiziki ve sosyal farklılıkları giderek belirsiz hale getirmiştir (Gökgür, 2008).

Kent çeperlerinde oluşan bu merkezlerde yeni kentsel kullanımlar eski kent merkezlerinden farklıdır. Geleneksel kent merkezinde yapılanmış alan ve kamusal alan arasında bir ilişki mevcuttur. Oysa yeni merkezler kentin toplu olarak yayılmasına neden olurken kamusal alanlarla böyle bir ilişki içinde değildir. Kentsel yaşamın bireyselleştirilmesi kentsel hizmetler ve donatı anlayışı ve işleyişinde de farklılaşmalara yol açmaktadır. Özellikle de ticaret alanındaki kutuplaşmalarda artış gözlenmektedir. Ortaya çıkan bu tür alanlar, ticaretin olduğu kamusal alanları çekim alanı olmaktan çıkarmakta, böylece geleneksel kamusal alanlar daha az tercih edilen, daha az gidilmek istenen yerlere dönüşmektedir. Bu alanlarda daha çok dar gelirli sosyal grupların tercih ettiği alanlara dönüşmektedir.

İnsanlar sahip olduğu farklı iletişim araçlarını kullanarak mekânsal ve zamansal güçlükleri bağımsız bir şekilde çözebilmektedir. Bir yandan, telekomünikasyon veya hızlı ulaşım imkânlarıyla gerçekleştirilen sosyal uygulamalar veya alışverişler aynı yerde bulunma veya yakınlığı gereksiz kılarken diğer bir yandan eylemlerin aynı zamana rastlaması veya eş zamanlı olması kaçınılmaz olmaktan çıkmaktadır (Ascher, 2004). Çünkü eylemlerin zaman ve mekân içinde yer değiştirmesi veya eş zamanlı olmaması sorunu, her türlü mesaj, yazıcı, cevap vericiler sayesinde çözülmektedir. Giderek kişisel olarak yerleri, iletişim kurma ve alışveriş zamanlarını seçmek mümkün olmaktadır.

Bu tabii ki yerel yaşamın, yakın mesafelere bağlı olarak sosyal ilişkilerin ve yerel tercihlerin yok olması anlamına gelmemektedir. Fakat yerel; farklı

çalışma alanlarının, ailenin, eğlencenin, politikanın, dinin, sosyal uygulamalarda kullandığı zorunlu bir yer olmaktan çıkmıştır. Bununla birlikte, ulaşım ve iletişimdeki yeni araçlar 'yerel'in niteliğini değiştirerek, konut ve etkinliklerin sınırlarına yeni olanaklar tanımıştır (Ascher, 2004).

Eğlence ve dinence insan yaşamında çok daha uzun süreli olmaktadır. Eğlenceler, boş zamanlar, artık üretken yaşamın bittiği zamandan itibaren ortaya çıkmamakta, çalışma ve eğlence bir arada bulunmaktadır. Bunu, yerel yönetimler veya kamu kuruluşları kamusal alanda gerçekleştirmektedir. Fakat eğlence çeşitliliği farklı ve donanımlı mekânları gerektirmekte, bu tür mekânların yaratılması ve bu mekânların yönetimi de özel girişimciler sayesinde olmaktadır. Güven, emniyet gibi sorunlardan dolayı insanlar kamusal ulaşımdan çok özel ulaşımı tercih etmekte ve erişimin daimi kontrolle denetlendiği yerleri tercih etmektedirler. Bu da mail yoluyla alışverişin ortaya çıktığı veya özel bir kuruluş tarafından işletilen eğlence alanlarının var olduğu, yani özel sektörün hakim olduğu kentlerin doğmasına neden olmaktadır (Gökgür, 2008).

Kamusal etkinlikler işlevsel kriterlere göre yeniden düzenlenmektedir. Bu alanlardaki dolaşımın özel güvenliğin kontrolü altında yapılmaktadır. Kamusal alanın özelleşmesi Metro, Carrefour vb. gibi kente çok yakın ticari yapılarla başlamıştır. Bununla birlikte konut alanında da ortaya çıkan değişimler (rezidans, gated communities vb.) kamusal alan tartışmasına farklı bir boyut getirmiştir.

Kentin özelleşmesi politik sistemlerin yetersizliğinden artmış ve abartılmıştır. Politik sistemler sorumlulukları altındaki alanları başarıyla işletememişlerdir. Kamusal alanın daha başarılı bir şekilde kontrol edilmesi ve bu alanların yeniden güvenli hale getirilmesi gerekmektedir. Bu durum modern demokrasinin yetersizliğini göstermektedir. Kentsel alanda yaşanan bu özelleştirme bu olanaklara erişme imkânı olan bazı insanlar için güvenliği sağlarken, bu olanaklardan yararlanamayan kişiler için büyük sıkıntılar yaratmaktadır.

Plaza, rezidans, tower, gated-communities, city, country vb. sözcüklerle mimaride ortaya çıkan yeni formlarla özelleşen mekân, yerel yönetim fonksiyonlarının özelleşmesine paralel olarak gelişmiş olmaktadır. Plazalar ve benzer yeni yapı gruplarıyla birlikte oluşan "büro parkları", kapalı bir avlu içinde gruplaşarak, yalnızca bürolarda çalışanların kullanımına açık alanlar haline gelmiştir. Kamusal alan niteliği taşıyan bu alanlar belli bir grubun kullanımına geçmiştir (Gökgür, 2008).

Görünüşte teknik olarak algılanan bu gelişim aslında politikaya bağlı olarak gelişim göstermiştir. Proudhon, Arendt veya Habermas'ın vurguladığı gibi bu gelişme devletin "zayıflamasını, çökmesini" göstermektedir. Artık kentleri sanayi ve ticari formlar veya konuta ait gayrimenkuller şekillendirmektedir. Ticari şehircilik gayrimenkul değerlerini korumak için, kamunun kullandığı yerleri düzenlemektedir. Bunun sonucunda da benzer konut alanlarının caddeleri, parkları, çıkmaz sokakları kontrol altına almasına

ve donatılardan yararlanmasına neden olmaktadır. Gayrimenkul piyasası bu kuruluşları oluştururken, kentin tüm alanlarını kontrol eder duruma gelmiştir. Kentsel alanda tırmanan bir “feodalleşme”nin ortaya çıkması sonucunda birtakım çöküntü alanlarının ve sosyal çatışmaların varlığı kaçınılmaz olmuştur.

-Kentsel fonksiyon hiyerarşisindeki değişim

Kent merkezlerinin sanayi ve ekonomik potansiyellerini kaybetmesi, kentsel etkinliklerin çeşitliliği, yaşam biçimleri vb. kentsel merkezlerin çöküşüne neden olurken, aynı zamanda kamusal alanları da çökme noktasına getirmiştir.

Konut, sanayi, ulaşım, donatı, ticaret, hizmet, kültürel fonksiyonlar ve merkez fonksiyonlarındaki değişim kamusal alanları da etkilemiştir. Kentsel gelişmeye bağlı olarak görülen fonksiyon değişimi (mevcut fonksiyonların yer değişimi ve /veya yeni fonksiyonların eklenmesi) kentsel fonksiyon hiyerarşisinde de değişime yol açmıştır. Megalopollerde yer alan kentsel fonksiyonlar sanal şebeke olarak tanımlanan ve hiyerarşik yapıyı ortadan kaldıran bir sistem içinde yer almaktadır. Megalopollerde yer alan konut zonları, endüstri parkları, ormanlar, gökdelenler, ticari merkezler, tarihi merkezler birbirinden farksız mikro alanlara dağılmış durumdadır. Megalopol yaşam çerçeveleriyle değişik seçenekler sunmaktadır. Bu seçenekler konut çevresi ve çalışma çevresi olarak birbirleriyle rekabet içinde olan çeşitli kentsel formlarla oluşmaktadır. Megalopoller, bütüncül bir projeden çok parçalar halinde şekillenen yerler durumundadır. Ulaşım altyapısının çok güçlü olması ve parçalar halinde gelişim bu alanlarda fonksiyon hiyerarşisinin yok olmasına neden olmuştur. Yalıtım ve içe dönüklük megalopolde baskın kentleşme şeklini oluşturmaktadır. Kentsel otoyollarla, kırsal alana ait yerler kentleşmeye ve spekülasyona açılmış, kır-kent hiyerarşisi de ortadan kalkma noktasına gelmiştir. Ticari şehircilik, çeşitli merkezlerin açılmasına, farklı grupların değerlerini korumak ve güvenliğini sağlamak için içe dönük yaşam mekânları oluşturulmasına neden olmuştur. Bu dönemde özel şehircilik ve birtakım özel gruplar aşırı kentleşmenin aktörleri haline gelmiştir (Gökgür, 2008).

Kamusal alanın fiziksel dönüşümünde etkili olan ve “kentsel cepler” diye adlandırılan bu alanlar; yüzölçümleri sınırlanmış, kendi kendine yetebilen, kendi içine dönük ve fonksiyonları önceden saptanmış ticaret veya eğlence ağırlıklı alanlar olarak varlık göstermektedir. Ortaya çıkan bu oluşumlar postmodernizmin bulguları olarak tanımlanmaktadır.

-İletişim, bilişim teknolojisinin etkisi

Özellikle bilişim teknolojileri, telekomünikasyon ve ulaşım ağlarının gelişmesiyle birlikte, kentsel fonksiyonlar da değişime uğramıştır. Bu şebekeler kentsel hareketlilik sisteminde ve yeni mekânsal yapılaşmalardaki değişikliğe katkıda bulunmuştur. Hızlı ulaşım imkânlarının ve bilgi teknolojileri, telekomünikasyonun kullanımı, radyokonsantrik kentsel düzenlemeleri ve merkez kavramının eski sistemlerini tartışma konusu

yapmaktadır (Ascher, 2004). Bilişim teknolojileri, ulaşım, iletişimdeki gelişme kentsel kullanımlardaki değişime de neden olmaktadır. Mekân bağımlılığını ortadan kaldıran bu gelişmeler kullanıcılar ve mekânlar arasındaki ilişkileri de minimuma indirebilmektedir.

Ayrıca kamusal alandaki değişimi etkileyen bir diğer faktör elektronik medyadır. Elektronik iletişim, kamusal yaşam fikrine son verilmesini sağlayan araçtır. Sennett'e göre medya, toplumsal grupların birbirlerine ilişkin bilgi birikimlerini olağanüstü attırırken, fiili bağ kurmayı gereksizleştirmiştir. Elektronik medya içinde yapılandırılan ikili ilişkiden ve pasif kalma mantığından görünürlük ve yalıtılmışlık paradoksu doğar. Bu paradoksun terimleri modern yapı teknolojisiyle karşılaştırılabilir; kişi daha çok şey görür ve daha az karşılıklı ilişkiye girer (Sennett, 1996). Bu medya karşısında bireyler tarafından oluşturulan katılım veya tepki, kamusal alanda olduğu gibi herkes tarafından görülebilir bir eylem değildir. Habermas'a göre ise kitlesel medya kamusal alanın yetki alanını daraltmış ama kısıtlamamıştır (Habermas, 1978). "Bugün kitlesel medya aracılığıyla eve ait alanda da insanlar birtakım şeylerden haberdar olabilmekte ve olanlarla ilgili birtakım fikir, düşünce oluşturabilmektedir". Yani bunun için kamusal alana ihtiyaç duyulmamaktadır. Kamusal alan ticaret alanları gibi somut alanlarla ve medya gibi sanal birtakım alanlarla rekabet içindedir. Işık hızına eşit hızda yayılan haberler ve bilgiler karşısında insanlar birbirleriyle karşılaşmadan ve kamusal alana gitmeden bilgilenme olanaklarına sahip olmaktadır.

Le Corbusier tarafından önerilen kentte kamusal alanlar da sanaldı. Bu görüşe göre kent kişisel konutlardan oluşuyor ve enerji, su vb. fonksiyonel şebekelerle birbirine bağlanıyordu. Şimdi ise kamusal alan bilgi şebekeleriyle oluşmakta ve bu şebekeler sanal alanda yer almaktadır.

Coolhass'ın (1995) kamusal alanın değişimine neden olan bu faktörleri şu sözlerle ifade etmiştir: "Biz kamusal alan olarak halen meydan ve sokak düşüncesine bağlı kaldık, oysa kamusal alan radikal olarak değişim içindedir. Televizyon, medya ve bir dizi buluşlarla kamusal alanın yok olduğunu tahmin edebilirsiniz. Fakat aynı zamanda günümüzde bu alan artık fiziki bir eklemlemeye bağlı olmadan önemli bir biçimde yaygınlaşıyor. Sanırım gerçek bu iki uç arasında kalmalıdır".

Modern toplumlarda; ev, kamusal alan, politik alan üçlüsü birbirine bağlı durumdadır. Medyatik alan tarafından bağlanan bu üç alan, aynı zamanda politik alanlar tarafından farklı biçimde birbiriyle ilişkilenebilmektedir. Bunlar kuruluşlara ait arabulucu alanlar ve sivil alanlar olmak üzere ikiye ayrılır (Wolton, 1998);

1. Kuruluşlara ait arabulucu alanlar: Bu alanlar politik alanı kamusal alana bağlamakta ve kamusal alanın üst sınırındaki bölgesini oluşturmaktadır. Bu alanlar ekonomik ve /veya devlete ait güçler tarafından ortaya çıkarılan arabulucu alanlardır. Bunun amacı bu kuruluşları yasallaştırmak ve işleyişlerini iyileştirmektir (katılımcı kuruluşlar).

2. Sivil alanlar: Kamusal alanın alt sınırındaki bölgesini oluşturmaktadır. Bunlar arasındaki ilişki alanı eve ait olan ilişkidir. Bunlar sosyal bilgilerin akışını sağlayan sosyal alanlar olmaktadır. İki tip sivil alan ampirik olarak iç içe geçmiş durumdadır.

Bunlar;

-*Karşılıklı ilişki-anlaşma alanları*: Bu sivil alanlarda fikir karşılaştırmaları (politik olan veya olmayan) özeldir ama aynı zamanda kamusaldır. Bar, pazar yeri gibi alanlarda oluşan bu ilişkiler sınırlı bir potansiyele sahiptir. Bu alanda sosyal bağ genellikle karşılıklı ilişkiye bağlıdır.

- *Sosyal arabulucu mekânlar*: Bunlarda sivil alanlardır. Diğer alana kıyasla bu alanlar bir iradeye tabi olmaktadır (sosyal çalışanlar, dernekler). Bu alanda yer alan insanlar kolektif bir yapı oluşturmaya çalışırken aynı zamanda kişisel mesafeleri korumaktadır. Yani politik bir irade tarafından yaratılmış arabulucu alanlardır. Bu alanlar kuruluşlara ait arabulucu alanların tam tersine, sivil toplum aktörlerini ilişkiye sokmaya çalışırlar. Bu mekânlarda arabuluculuk kuruluşu aittir değil, sosyal bir arabuluculuk durumundadır.

Yerel bağlamda bakıldığında kamusal alanların yalnızca fiziksel çevreyle bağlantılı olarak çöküntüye uğramadığı, bu alanları kullanan kişilerin de bunda rolü olduğu söylenebilir. Var olan kültürel ortam ve yerel sosyo/kültürel koşullara duyarlılık kamusal alanların gerçek doğasını ve bu alanda oluşan kültürü ortaya çıkarırken, kültürel çeşitliliğin göz ardı edilmesi bu alanları yerel ölçekte etkilemektedir.

3.2 Değişimi Etkileyen Yerel Faktörler

-Sosyal-mekânsal kimliklerin egemenliği

Kentlerin bazı alanları kapalı ve dışlayıcı gruplar tarafından işgal edilerek, kolektif veya toplumsal bir mekân haline dönüştürülmektedir. Bu kimlikler mekânda kendi kanun ve hukukunu uygulayarak, "kendinden" farklı olanların kamusal alandaki varlığını reddetme yoluna gitmektedir.

-Bireyciliğin Ön Plana Çıkması

Geleneksel kamusal alanların değişimindeki en önemli yerel faktörlerden biri, sosyal ve politik sistemlerin giderek artan özel yaşamı desteklemesi sonucunda, insanların politik etkinlikleri, kişisel yaşamları ve çalışma yaşamlarında "iç"e yönelmesidir. Bunun sonucunda kamusal kültür giderek yok olurken, bireyciliğin ön plana çıktığı bu toplumlarda bölünme kültürü diye adlandırılan bir olgu ortaya çıkmaktadır. Bireyciliğin yükselmesiyle bu alanda bireysel hak ve menfaatlerin ön plana çıktığı görülmekte ve bu durum kamusal alanın içeriğiyle çelişmektedir. Oysa kamusal alan genel menfaatlerin, özel alan ise özel menfaatlerin alanı olarak tanımlanmaktadır. Bireysel hakların toplum yaşamını koruyamamasına bağlı olarak kamusal alanlarda hızlı bir değişim görülmektedir. Kamusal alanda sosyalleşme biçiminin değiştiği, tüketim içinde sosyalleşmenin ortaya çıktığı,

bu alanın toplumla ilgili taleplerin yeri olmaktan çıkarak bireysel taleplerin yeri haline geldiği, görülmektedir. Bireyin bu isteği yaşam biçimlerinin aynılığı, tek tipleşme şartların eşitliği gibi durumlardan kaynaklanırken; bireyin başkalarının içinde kendini gösterme, farklılaştırma ihtiyacı giderek artmaktadır. Yaratmak istediği bu farklılık onu toplumun genel menfaatlerinden özel menfaatlere doğru götürmeye başlamıştır (Gökgür, 2008).

3.3 Değişimi Etkileyen Pazar Ekonomisi Faktörü

Değişimi etkileyen bir diğer önemli faktör Pazar ekonomisidir. Kamusal alanlardaki her türlü değişim ve gelişim biçimlerinin kaynakları kontrol edenlerden veya bu kaynaklara erişimi kontrol edenlerden etkilenmesi söz konusudur. Pazar güçleri kamusal alan kullanımında belirleyici olurken kamusal mallarda oluşacak zararları onarıcı hiçbir mekanizma olmaksızın, kamusal alan kamu yatırımcılarının tekeline bırakılmıştır. Pazar faktörü kentler arası rekabeti arttırmış ve kentin mekân organizasyonunda önemli değişikliklere neden olmuştur. Kentleşme süreçleri tamamen piyasa güçlerinin denetimindedir.

Pazar ekonomisinde değişimi etkileyen faktörler ise:

-Kamusal alana özel sektör tarafından sahip çıkılması

Yeni güçlerin hakim olduğu kentsel mekânda tüketime yönelik kamusal alanlar ortaya çıkarırken; fiziksel mekâna bakıldığında en tipik örnekler kayıt dışı ekonominin gelişimi (satıcılar, otopark bekçileri gibi), cadde ve sokaklarda park edilmeyecek yerlerde yetkisini kullanan kişiler, park etmek için verilen ücretler vb. bu alanlarda yeni güçlerin ve bu güçlerin oluşturduğu yeni kuralları göstermektedir. Ayrıca trotuarlara park eden taşıtlarla yaya yollarının kesintiye uğraması, yayalara bırakılan minimum geçiş alanları, yayaların özel bölgelere dönüştürülen alanları kullanmaz hale gelmeleri gibi davranışların amacı kamuyu özelleştirme isteğinden kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra giderek trotuarlara doğru genişleyen kafeler, restoranlar vb. yerler kamuya açık alanların özel sektöre açıldığını gösteren durumlardır (Gökgür, 2008).

-Kapalı konut adalarının çoğalması

Kentlerde üst gelir gruplarının gereksinimlerini karşılamaya yönelik tasarlanan “fullycondiminum flats” olarak da tanımlanan “gated communities” (kapalı siteler) şeklindeki yerleşmeler, benzer tüketim ve yaşam biçimlerinin benzer sosyal gruplar ile paylaşılabilirdiği yaşam seçenekleri sunmaktadır. Kendi biçimlerini üreten bu alanlarda yalıtılma, ayrışma ve dışlama kavramları ön plana çıkarken demokratik kent yaşamının ilkeleri göz ardı edilmektedir. Kapalı duvarlı, sınırlanmış girişleri olan bu alanlar özellikle sosyal mesafelerin artışına ve sosyal ilişkilerin zayıflamasına neden olmaktadır. Yaşam kalitesinin, sosyal ve fiziksel yalıtılmanın yükseltilmeye çalışıldığı bu alanlarda kamusal yaşamdan söz etmek mümkün değildir. Kentsel antitez oluşturan bu yerleşmeler, kamusal alanının özelliklerini, işlevini ve kalitesini azaltmakta ve kamusal alanların özelleşmesine neden olmaktadır (Gökgür, 2008).

4. SONUÇ

Küresel faktörler, yerel faktörler ve Pazar ekonomisi bağlamında tartışmaya açılan kamusal alanların potansiyel olarak tüm yurttaşlar için bir karşılaşma ve karşılıklı alışverişlerin yaşandığı alanlar olarak varlığını sürdürmesi söz konusudur. Ve bu alanlar sosyal bağların ve sosyal dayanışmanın gelişiminde çok önemli rolü olan alanlardır. Bunun yanı sıra bu alanlarda farklı yaşam tarzları, özel veya kamusal etkinlikler gibi daha birçok şeyi görmek mümkündür. Kamusal alanların düzenlenmesinde dikkate alınması gereken başlıca hususlar ise;

- İçinde farklı kullanım ve etkinlikleri barındırmalı, kullanıcılara gereken hizmetleri vermeli, kamusal menfaat ve ortaklığı temsil etmeli,
- Erişilebilir olmalı ve insanlar arası bağlantı oluşturmali; bu alanların sosyal bağları güçlendiren alanlar olması nedeniyle, fiziksel anlamda da altyapı ve ulaşım ile desteklenmeli; serbest dolaşımın desteklediği bu alanların kent içindeki devamlılığı sağlanmalı,
- Farklı sosyo- kültürel grupların, farklı yaş gruplarının yer aldığı bu alanlarda sosyalleşme alanları oluşturulmalı,
- Bu alanların düzenlenme aşamasında kullanıcılarla diyalog sağlanmalı, alanla ilgili yapılan/yapılacak çalışmaların sürekli olması konusunda da ortak bir düşünce oluşturulmalıdır.

Sonuç olarak kamusal alan hem mekânsal, hem sosyal, hem de politik yapısıyla kolektif bir beklenti oluşturduğundan, kamusal alan kültürünün; iletişime, katılıma ve uzlaşma kültürüne geçişi, gelecek yıllar için bir hedef olarak belirlenmelidir.

KAYNAKÇA

- Ascher, F. 2004. Les nouvelles principes de l'urbanisme (livre de poche), L'Aube, La Tour d'Aigues.
- Cullen, T.G. 1961. The Concise Townscape, Londres, architectural press.
- Gintz, C. 2001. "Les Guggenheim", Ecole Nationale Supérieure'de 6 Haziran 2001'de verilmiş konferans raporu.
- Gökçür, P. 2008. Kentsel Mekânda Kamusal Alanın Yeri, Bağlam Yayınevi.
- Habermas, J. 1978. L'Espace Public, Payot, Paris.
- Jacobs, J. 1964. The Death and Life of Great American cities; The failure of modern town planning, Penguin Books, London.
- Korobar, P.V. 2007. "En érodant l'espace public. L'espace public à une époque de transition: le cas de Skopje", Etudes Balkaniques, No.14, s. 56-70.
- Krier, R. 1979. Urban Space, Academy Editions.

- Moughtin, C. 1992. Urban Design; Street and Square, Butterworth-Heinemann. Ltd., Oxford.
- Sennett, R. 1996. The Fall of Public Man (1992) (Kamusal İnsanın Çöküşü), Çev. Serpil Durak, Abdullah Yılmaz (1996), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Tomas, F. 2001. "L'espace public", un concept moribond ou en expansion" Géocarrefour revue de géographie de Lyon Vol.76, No.1, s.75-84.
- Toussaint, J.Y., Zimmermann, M. 2001. User, observer, programmer et fabriquer l'espace public, Presses Polytechniques et Universitaires Romandes, Lausanne.
- Wolton, D. 1998. Penser la Communication (Poche), Flammarion, Paris.
- Zucker, P. 1970. Town and Square; From the Agora to the Village Green, Cambridge, The MIT Press.

İnternet Kaynakları

- <https://www.google.com.tr/pinterest.com>.
- <https://www.google.com.tr/Casa-in-Italia.com>.
- <https://www.google.com.tr/pagesperso-orange>.
- <https://www.google.com.tr/historywithsanders.blogspot>.
- <https://www.google.com.tr/acidadebranca.tumblr.com>.
- <https://www.google.com.tr/www.parisrues.com>.

Chapter 1

Factors Effecting Change and Transformation of Public Realm

Pelin GÖKGÜR

pelingokgur@yahoo.fr

Mimar Sinan Fine Arts University
Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning,
İstanbul, TURKEY

Summary

Public spaces varying in function, morphological structure and diversity; are the main areas of the city which contains the activities like political action, commercial function, evaluation of leisure / leisure time, etc. There is mobility and access in public spaces. These are the areas of action in which pedestrians perform their activities such as orientation, shopping, waiting, gathering, dissociation, providing access to services and equipment.

These areas, which preserve the memory of cultural and social development, have faced dynamic changes under social and economic pressures, and as a result they have gradually lost their characteristics and have changed. Changes in the public domain, which gradually diminishing as a physical space, can be regarded as commercialization and a deterioration of traditional public space.

Public space is affected by different contexts in the process of urban planning and the formation of urban space. The change in the public sphere conceptually and in terms of conditions can be discussed in terms of global and local factors, depending on the market economy. Global factors affecting change can be summarized as;

- *The privatization of urban functions and the emergence of new centers in cities,*
- *The change in the hierarchy of urban functions,*
- *The dominance of social-spatial identities,*
- *The effect of communication and information technology,*
- *Coming to the forefront of individualism,*
- *Ownership of the public sphere by the private sector.*

Despite these factors, which are effective in the transformation and transformation of the public sphere, these areas are potentially a continuing presence for all citizens as areas of encounter and reciprocal shopping. The

main objectives in the conservation and regulation of these areas, which have different lifestyles and play a crucial role in the development of social ties and social ties, should be to represent public interest and partnership, involve different social groups, diversity of functions, accessibility and continuity. Regulations to be made in public space require the provision of a dialogue with the residents, the development of ideas on the continuity of their work, the management of these sites, the integration of different actors for the identification and continuity of urban areas. In this period when social problems form a new link between culture and politics, public spaces need to be seen as objects and symbols of a collective project (Ghorra-Gobin, 2001).

Since the public sphere with both spatial social and political structure, creates a collective expectation, public space culture involving communication, engagement and reconciliation must be set as a goal for future years.

Keywords: *Public realm, change and transformation*

Bölüm 2

KENT İMGELERİNİN KAMUSAL ALANI TARİFLEMEDEKİ ROLÜ

H.Selma ÇELİKİYAY

scelikyay@bartin.edu.tr

Bartın Üniversitesi

Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, BARTIN

---

1. GİRİŞ

Kırdan kente doğru sürekli artan bir ivmeyle devam eden göç olgusu ülkemizdeki çoğu yerleşmede kentsel nüfus artışına neden olmakta, kentleşme kaçınılmaz bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır. Tarih boyunca ekonomik, sosyal ve kültürel süreçlerin bir bütünü olan kentleşme sürecinde kentlerin planlı gelişmesi, bu süreçlerin uyumu ve ülkenin makro-ekonomik politikalarına bağımlı (Gürsel, 1990) olmakla birlikte, planlama sürecinin kendisi ve bu süreçte yer alan aktörler de kentlerin yaşadığı değişim ve dönüşümün belirleyicileridir. Kentlerin planlı gelişmesi, toplumun refahı ve sağlıklı yaşam alanlarının oluşturulması için, planlama süreçlerinde, konut, çalışma, yönetim, eğitim, sağlık hizmet alanları için yer seçimlerinin yapılması, alışveriş, rekreasyon olanaklarının hazırlanması ve bu kentsel işlevler arasındaki bağlantıyı sağlayacak yetkin bir ulaşım ağının kurulması hedeflenmektedir. Bu bağlamda, toplum adına yapılacak mekânsal organizasyonlar, planlama süreçleri ile başlamakta, sokak, cadde ve meydanlar, pazar yerleri, ulaşım ağları, bekleme ve durak yerleri vb. kamusal alanlar da planlama süreçlerinde biçim ve boyut kazanmaktadır.

Kamusal alanlar, hareketlilik ve erişimin var olduğu, sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlerin, alışveriş, toplanma, bekleme, dağılma gibi eylemlerin gerçekleştiği, ticari işlevlerin yer aldığı kamusal kullanımlara açık alanlardır (Gökgür, 2008). “Kamu” olmadan “kamusal alanlar”dan söz etmek mümkün değildir (Stauskis and Eckardt, 2011). Kamusal alanlar, kentlerin gerçek sahibi olan kentlilerin katılımı ile geliştirilebilir (Otaner ve Keskin, 2005).

Bir anlamda “toplum için üretilen mekânsal senaryolar” olan planlama süreçlerinde, kamusal alanların üzerinde durulması, toplumun sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı, eğilimleri, değişim ve gelişim dinamikleri göz önüne alınarak planlanması gerekir. Toplumun değişen dönüşen sosyal ve kültürel yapısına karşılık verecek kamusal mekân üretiminin, toplumun her kesimine ve çok yönlü insan eylemlerine olanak tanıyacak çeşitlilikte mekânsal çözümleri yaratması gereklidir. Bunu yaratacak ve planlama kararlarına hayat verecek olan süreç ve araç kentsel tasarımıdır. İki boyutlu fiziki planları

içeren planlama süreçlerinde şekillenen kamusal alanlar (sokaklar, caddeler, meydanlar, pazar yerleri vb.), kentsel tasarım sürecinde üçüncü boyut kazanır. Kentsel tasarım, planlama ile mimari ölçek arasında köprü kurarken, kentlerin fiziki mekânının yanı sıra sosyal çevreyi ve toplumu göz önüne alan bir tasarım sürecidir (Çelikyay, 2016a). Alanın hangi eylemler için kullanılacağına karar verilen planlamalarda iki boyutlu olarak biçimlenen kamusal alanların içerisinde yaya geçiş akslarını, durup dinlenme alanlarını, iletişim ve sosyalleşme alanlarını, etkinlik alanlarını görsel bir kompozisyon içerisinde üç boyutlu olarak kurgulayan kentsel tasarım projeleri, oylumda insan eylemlerine mekân oluşturarak, toplumsal yaşam alanları yaratır.

Çevre algısını ve kamusal alanın imgesini oluşturan fiziki öğelerin dışında, bireyin algısına yön veren sosyolojik ve psikolojik dinamikler de kentsel tasarım sürecinin önemli girdileridir. Gün boyunca içinde yaşanılan çevre, bireyin toplumsal çevresini oluşturmaktadır. Kent mekânlarındaki sosyal yaşamın özelliği, bu mekânların tam da kamuya açık olmaları, birbirini tanımayan insanları samimi, aynı zamanda mahrem bir sosyallikte bir araya getiren ve çoğu durumda insanların birbirlerini bu şekilde tanımaktan rahatsızlık duymadığı alanlar olmalarıdır (Jacobs, 2009). Kent mekânları ve bu mekânlara yüklenen anlamlar bireyler arasındaki iletişimin en önemli faktörleridir (Erdönmez ve Akı, 2005). Kentsel mekân ve mekânı oluşturan öğeler bireyin zihnindeki imgeleri oluşturmakta, imgeler ve kültür insanların içinde buldukları çevre ile etkileşime girme yollarını şekillendirmektedir. Bazı imgeler, esas itibarıyla nesnelerin dışsal özelliklerinin tasviri olsa da, imge ile nesne birbirine denk değildir; nesne izleyiciden bağımsız şekilde var olurken, imge kaçınılmaz şekilde, öznel izleme ve etkileşim mekânına bağlıdır (Burnett, 2007). Bu bağlamda kent, bir imgeler bütünü olarak, imgelerin ayrı ayrı etkilerinin oluşturduğu bir karmaşık ortam, ya da düzenli, uyumlu ve kendi içerisinde ritmi olan bütüncül bir imge olarak karşımıza çıkacaktır.

Kamusal yaşam alanlarının ve kamusal mekânların organizasyonu, planlama kararları ile başlayarak tasarım ile biçim ve form kazanan, toplumun yapısına bağlı olarak çok değişkenli ve disiplinler arası olması açısından da çok aktörlü bir süreçtir.

2. KAMU VE KAMUSAL ALANLAR

Türk Dil Kurumu'nun güncel sözlüğünde "kamu" sözcüğü; isim olarak "halk hizmeti gören devlet organlarının tümü"nü ifade ettiği gibi, "bir ülkedeki halkın bütünü, halk, amme" olarak ta tanımlanmakta, sıfat olarak ise "hep, bütün" anlamını taşımaktadır. Buradan anlaşılmalıdır ki; kamusal alan ile ilişkisi kurulacak olan kamu, devlet organlarından ziyade, halkı ve halkın bütünü kapsamaktadır. Halkın bütünü ise, toplumu oluşturan tüm kesimleri; kadını, erkeği, yaşlısı, genci, varlıklı, yoksulu, kentlisi, kentte yaşayan köylüsü, eğitimlisi, eğitimsizi, engellisi, engelsizi vs. ile tüm vatandaşları ifade eder. Kamuya ilişkin bu tanımlama aynı zamanda, kamunun da içinde bulunduğu alanı, yani kamusal alanı da tanımlamaktadır.

“Kamu” olmadan “Kamusal Alan” olmaz. Dolayısıyla “kamusal alan” tüm vatandaşlara ait olan alandır (Şekil 1).

Şekil 1. Kamusal alanlar, Ljubljana-Slovenya (Çelikyay, 2016c).

Araştırmacılar tarafından toplumsal yaşamı kavramak için kullanılan “kamusal alan” kavramı; evsel olmayan mekânlar bütünü, halkın toplandığı fiziksel yerleri, politik tartışmaların gerçekleştirildiği medyatik alanları, aleniyet ilkesine tabi olan demokratik taleplerin mekânını (Dacheux, 2012) ifade etmektedir.

Arendt'e göre kamu alanı “herkes tarafından görülebilir ve duyulabilir” ve “içinde özel olarak bize ait olandan ayrı, hepimiz için olan bir dünya”dır (Gürallar, 2009). Arendt'in tanımındaki “görülebilirlik ve duyulabilirlik” mahremiyeti ortadan kaldırarak kamusal alana “alenilik” ve “açık olma” özelliğini katmaktadır. Habermas, Arendt ve Sennett'in çalışmalarını hesaba katan bir bakış açısıyla; kamusal alan bir kurum değil, tüm aktörlere açık olan potansiyel bir alandır; tarih dışı bir veri değil, gelişme içindeki toplumsal bir yapıdır (Dacheux, 2012). Bu içeriğiyle kamusal alan sosyal ve beşeri bilimlerin ortak paydasını oluşturmaktadır.

Dünya için “ortak gezegenimiz” (Brundland Report, 1987) tanımlaması yapan bakış açısında olduğu gibi, kamusal alanın da “ortak alanımız” olduğu sonucuna varmak mümkündür. Tüm vatandaşların ortak alanı olan kamusal alanda, hem mülkiyet ortaklığı hem de kullanım ortaklığı söz konusudur. Mülkiyet ve kullanım haklarındaki ortaklık ise bu ortak alanların planlanması, tasarımı ve geliştirilmesi sürecinde sosyologların, plancıların, tasarımcıların ve yerel yönetimlerin göz önünde bulundurması gereken en önemli husustur.

Kentsel açık mekân ağını oluşturan kamusal alanlar kentin doku tipolojisini ve dolayısıyla kent morfolojisini de belirlemektedir. Binalar dışında kalan “boşluk” alanlar, geometrik olarak noktasal (toplanma-dağılma mekânları) ve çizgisel (geçiş mekânları) olmak üzere iki ana başlıkta toplanmaktadır (Kürkçüoğlu ve Ocakçı, 2015).

Bireyin konut, işyeri gibi özel mekânlardan çıktıktan sonra içinde bulunduğu kaldırım, sokak, cadde, meydan, park gibi alanlar kamusal alanları oluşturmaktadır. Sadece bir geçiş alanı olmayan kamusal alanlar,

aynı zamanda kentlilerin toplumsallaşma ve sosyalleşme alanlarıdır. Çeşitli faaliyetlerin gerçekleştiği bu alanlar, bireylerin birbirleriyle ilişki kurdukları alanlardır. Sürekli kullanım halinde olan bu alanların ekonomik ve sosyal yaşama uygun, kullanıcıların kendilerini rahat ve güvende hissettikleri, isteklerine yanıt verebilen bir yaşam ortamı olması sağlanmalıdır. Uyumlu, dengeli ve algılanabilir bir çevrenin mekânsal organizasyonu ise kamusal alanların ve yaya mekânlarının başarılı bir şekilde planlama, tasarım ve uygulama süreçleriyle gerçekleştirilebilir.

Kentte yaşayanların ortak malı olan kamusal alanlar, kentin ve toplumun kimliğini de yansıtmaktadır. Özel alanlar dışında kalan sokaklar, caddeler, meydanlar, duraklar, istasyonlar, pazar yerleri, kentsel açık yeşil alanlar vb.den oluşan kamusal alanlardaki mülkiyet ortaklığı aynı zamanda kamusal alanın korunması ve sürdürülebilirliği konusunda da vatandaşlara (toplumu oluşturan tüm bireylere) eşit sorumluluklar yüklemektedir.

3. KENTSEL TASARIM

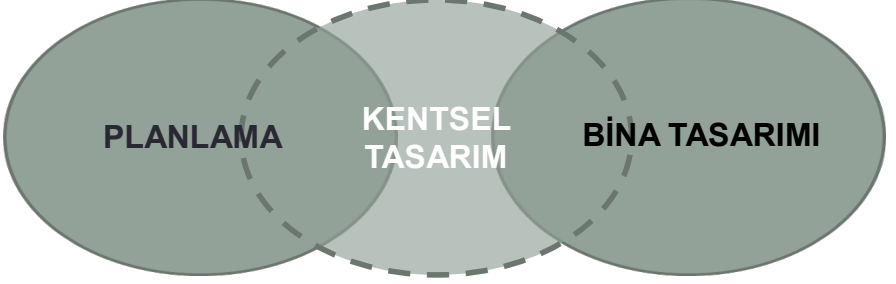
Kentsel tasarım yeni bir kavram olarak, 1960 ve sonrasında batılı ülkelerde mekânsal planlama kararları ve mimarlık disiplini arasındaki boşluğu doldurmak üzere ortaya çıkmış (Zorlu, 2011), 19. Yüzyıl'dan günümüze kadar planlama süreci içinde farklı içerik ve kapsamda ele alınmıştır (Aydın Türk, 2016). Bazı kent plancılarına göre kentsel tasarım; kentin bulvarlarına ve yaya-taşit akslarına ilişkin çözümlenmeleri, estetik yaklaşımları konu alan bir tasarım sürecidir. Bazı mimarlara göre de kentsel tasarım; büyük ölçekli mimarlık uygulamasıdır.

Yapılı çevreyi oluşturan binalara ilişkin imar kararlarını içeren planlama süreçleri, yapılar dışındaki kentsel boşlukların tasarımına ilişkin kararlar üretmemektedir. Oysa uygulamaya dönük planlama ayrıntıdaki kararların sağlıklı üretilmesiyle elde edilebilir (Çelikyay, 1995). Dolayısıyla planlanmış bir kentte, imar planlarında, plan raporlarında, plan notlarında yapılaşma şartları belirtilmiş olan binaların tasarımının yanı sıra, caddelerin, sokakların, yaya-taşit ulaşım akslarının vb. binaların dışında kalan tüm alanların da tasarlanması gerekmekte, bu ise kentsel tasarım çalışmaları ile gerçekleştirilmektedir.

Kentsel tasarım, toplumlar için güvenli, işlevsel, ergonomik ve estetik kamusal alanlar yaratmayı amaçlayan üç boyutlu bir yaklaşımdır. Kentsel tasarımın referans aldığı hareket noktası planlamadır. Kentsel tasarım, planlama ile bina tasarımı arasındaki ölçeksel boşluğu da kapatmakta (Şekil 2), dış mekânlardaki kamusal alanlar kentsel tasarım sürecinde kurgulanmaktadır.

Fiziki planlamada çizilmiş olan iki boyutlu mekânsal organizasyonda yer alan sokaklar, caddeler, kaldırımlar, yaya bölgeleri, meydanlar, pazar yerleri vb. kamusal alanlar, kentsel tasarım sürecinde tasarlanmaktadır. Kentsel tasarım, 1/1000 ölçekli uygulama imar planları ile son bulan planlama ölçeği

ile 1/100 ölçekli mimari avan proje ile başlayan bina tasarımı ölçeği arasında yer alan, 1/500, 1/200, 1/100 ve daha detay ölçeğindeki tüm planlama ve tasarım kararlarını içermektedir. Planlama kararlarına dayalı olarak başlayan kentsel tasarım süreci, kamusal alanların yanı sıra kamusal alanı çevreleyen binaların tasarımına değin uzanmaktadır.

Şekil 2. Planlama-Kentsel Tasarım-Bina tasarımı ilişkisi

Daha yaşanabilir bir kentsel çevrenin oluşumunu kurgulayan kentsel tasarım sürecine ilişkin vurgulanması gereken önemli bir husus, “sürecin disiplinler arası niteliğidir” (Moudon, 1992). Bu anlamda, başarılı kentsel çevreler ve kamusal alanlar farklı uzmanlık alanlarının bir araya getirildiği ve sürecin planlama, tasarım, mimarlık ve kentsel peyzaj boyutlarının birlikte ele alındığı bir işbirliği ile gerçekleşebilmektedir (Günay, 2006). Kentsel tasarım; planlama, peyzaj mimarlığı ve mimarlık disiplinlerinin buluşma noktasını ve ortak paydasını oluşturmakta, yaşanılır kentsel çevreler yaratmada ortak sorumluluk yüklemektedir.

Kentsel tasarım, bir mekân tasarlama ve mekân yaratma sanatıdır. Kentsel mekânın tasarımı, kentsel tasarımın üst ölçekten alt ölçeğe kadar her aşamada etkin olarak kullanılması ile gerçekleşir. Kentsel tasarım, sokak, cadde ve mahalle ölçeğinden, daha büyük bir kent parçasını kapsayan ölçeklere kadar geniş bir yelpazede uygulanabilmektedir (Çetintahra, 2011). Kentsel tasarım da planlama gibi kentin mekânsal organizasyon aracıdır. Planlama nasıl ki bir anlamda toplumun mekânsal planlaması ise, kamusal alanların tasarlanması da aynı zamanda, toplumun mekânsal tasarımıdır. Toplum için kurgulanan mekânsal senaryoları kapsayan kentsel tasarım; toplumun ticari, rekreasyonel ve sosyal gereksinimlerini karşılayan sürdürülebilir yaşam mekânlarını yaratma sanatıdır (Hall and Porterfield, 2001).

Kamusal alanların mekânsal organizasyonu kapsamında, kentsel tasarım süreçlerine yön veren temel aşamalar ve eylemler şunlardır:

- Kentsel boşlukların tanımlanması (yarı özel-yarı kamusal alanlar, kamusal alanlar)
- Mevcut binaların saptanması (survey)

- Korunacak ögelerin belirlenmesi (survey)
- Mevcut işlevlerin belirlenmesi (bölgeleme-survey)
- Kentsel imaj analizi (survey)
- Kamusal alanın sınırlarını oluşturan cephelerin analizi
- Bina tipolojilerinin ve mimari tarzların analizi
- Kentsel tasarım-kentsel peyzaj tasarım rehberlerinin hazırlanması
- Engelsiz yaya mekânlarının tasarımı
- Ergonomik ve güvenli kamusal mekân tasarımı
- Ergonomik kent mobilyaları tasarımı-seçimi
- Kentsel-kamusal sanat ögelerine yer verilmesi
- Tasarlanan kentsel mekânın imaj analizi (sonuç)

Kentsel tasarım toplum ve birey için kamusal alanların mekânsal organizasyonu sürecidir. “Toplum ve birey için mekân tasarımı” bakış açısı, mekân ile bireyi sürekli ilişkilendirmekte, mekânın özellikleri ile bireyin imgelemi arasındaki etkileşimi göz önüne alma gereğini ortaya koymaktadır. Bu noktada, kent imgesini oluşturan ve kamusal alanı tanımlayan öğelere odaklanmak ve bireyde oluşan imgeler ile “insan yapısı imgeler” arasındaki ilişkiyi ve etkileşimi kurgulamak gerekir.

4. KENT İMGESİ VE BİLEŞENLERİ

Kent mekânı bir toplanma yeri, alışveriş yeri ve bağlantı alanı olarak üç temel işleve hizmet etmektedir. Bir toplanma yeri olarak kentsel mekân her türlü sosyal verinin değiş-tokuşuna sahne olurken, kent sokakları da kentin tüm işlev alanlarına geçişi sağlamakta ve bu alanlar arasında bağlantı kurmaktadır (Gehl and Gemzoe, 2001; Gehl, 2007).

Yaşadığımız kentlerde hepimiz her gün, toplanma, buluşma ya da geçiş amacıyla içinde bulunduğumuz kent mekânındaki kamusal alanlarda üzerimizde yarattıkları etkinin tümüne dikkat etmediğimiz yüzlerce imge görürüz (Berger vd., 1986). İmgeler etkileşimi, insanları ve paylaştıkları ortamları şekillendiren arayüzlerdir (Burnett, 2005). Bizi çevreleyen dünyada kendi yerimizi görerek buluruz (Berger vd., 1986). Kentsel mekânda, her an gözün görebileceğinden, kulağın duyabileceğinden daha fazlası vardır ve hiçbir öge kendi başına algılanmaz, çevresiyle, geçmiş yaşantıların anısıyla ilintili olarak algılanır (Lynch, 1996). Görerek algıladığımız ya da zihnimizde görüntülendirdiğimiz bütün bu imgelerin bir araya gelişi, zihnimizdeki kent imgesini yaratır.

Gözlemciyle çevresi arasındaki iki yönlü etkileşimin sonucunda gözlemci gördüklerini seçer, düzenler ve bunları anlamlandırır. Yolumuzu bulurken stratejik bağlantı halkası çevresel imgedir, başka bir deyişle; somut dış dünyanın kişinin zihninde yer eden genel imgesel görüntüsü (Lynch, 1996) açık ve belirgin olduğu kadar onun kentsel mekân içerisinde dolaşımına rehberlik eder. Plancıların ve tasarımcıların istedikleri gibi kurguladıkları kentsel mekân içerisindeki kamusal alanlarda, çevrenin

zihindeki imgesinin güçlü bir biçimde ve okunaklı bir şekilde belirlenebilmesi, biçim, renk ve imgeyi oluşturan öğelerin bir araya gelişlerinde bir düzen oluşturulmasına bağlıdır. Düzenli bir çevre içerisindeki açık ve belirgin imgeler, kentsel mekâna ilişkin bilgiyi de düzene koymamıza yardımcı olur.

Cullen, bireyin kentsel mekânla ilgili deneyimleri üzerine yaptığı değerlendirmede; cadde veya sokaktaki kişinin perspektifinden yararlanarak, mekânların kapsamı ve seri görme-algılamının önemini vurgulamıştır (Cullen, 1962; Oktay'dan, 1990). Lynch, Cullen'e karşıt olarak çevrenin bilinçli algılanması ve etkenleri üzerinde durmuştur. Bireylerin geliştirmiş oldukları kent imgelerini incelemiş ve en açık biçimde bu imgelerde biçimlenen kentsel peyzajın yapısal bileşenlerini saptamaya çalışmıştır (Lynch, 1960).

Kentsel tasarım kuramcısı Kewin Lynch'in "Kent İmgesi" (Image of the City) adlı kitabında ortaya koyduğu yaklaşım, daha sonra dünyada ve Türkiye'de benimsenen kentsel tasarım yöntemlerinin temelini oluşturmaktadır. Lynch'e göre çevresel bir imge kimlik, strüktür ve anlam olarak üç bileşene ayrılabilir (Lynch, 1960). Kimlik ve anlam değerinin yanı sıra, görsel olarak bireyin çevre algısını oluşturan strüktürel öğelerin bir araya gelişi ile bireylerde zihinsel haritalar oluşmakta, bu zihin haritaları kenti betimlemektedir. Anlam ve dokunaklılık, duygusal hazlar, ritm gibi uyarıların yanı sıra, kent formunun birey için imgelenebilir (gözle görülebilen, okunaklı) olmasını sağlayan ve bireyin zihin haritasını oluşturan kentsel öğeler; "yollar, sınırlar, bölgeler, odaklar ve yer işaretleri"dir (Lynch, 1960). Bu öğelerin bazıları kentsel mekândaki kamusal alanlarda dolaşan bireyi yönlendirirken, bazıları da yol gösterici ve yolunu bulmasını sağlayan işaretlerden oluşur.

Kentsel tasarım, bireye duygusal açıdan güvenlikte olduğu duygusunu veren, kendisiyle dış dünya arasında uyumlu bir ilişki kurabildiği, iyi çevresel imgelerin yaratılmasını sağlayan ve organize eden önemli bir araçtır.

4.1 İzler-Bağlantılar-Yollar (*Paths*)

Kewin Lynch'in izler olarak ifade ettiği yollar, kent içindeki bölgeleri birbirine bağlayan veya ayıran ya da bölgeler arasından geçip giden ulaşım akslarıdır (Şekil 4). Yollar, taşıt ve yaya, sadece taşıt ya da sadece yaya kullanımına ayrılmış olabilir (Şekil 5). Bu ayrımlara göre de genişlikleri, altyapı ve donatı özellikleri değişmektedir. İnsanlar, yönsel özellik taşıyan bu yollar üzerinde hareket halindeyken kenti gözlemler ve diğer çevresel öğeleri algılayarak bütünle ilişkisini kurarlar (Lynch, 2010). Yollar, gözlemci ve birey için dışsal öğeler olmakla birlikte, aynı zamanda içinde bulunduğu öğelerdir. Birey, diğerleri ile birlikte yoldaki hareketin, eylemin bir parçası durumundadır.

Şekil 4. Ankara'da bazı ulaşım aksları (Google Earth, 2016).

Şekil 5. Yollar **a)** Almanya (Çelikyay, 2015), **b)** Roma (Çelikyay, 2013a).

Görüntü kirliliğinden arındırılmış bir kentsel çevredeki sokaklar, döşeme kaplamalarıyla, üzerine yerleştirilmiş kent mobilyalarıyla, sokağı çevreleyen binalarla uyumun ve doku bütünlüğünün olduğu, huzurlu bir geçiş alanı sunar (Şekil 5a ve 5b). Böyle bir kentsel ortamda, bireyin dikkati hem içinde kendisinin de hareket halinde bulunduğu yola (geçiş mekânına), hem de yolu çevreleyen binalara yönelir.

Kent yaşamında hayati bir rol oynayan yaya kaldırımları ve yaya yolları, yaya hareketini ve geçişini sağladıkları ölçüde sosyal ve ekonomik açıdan kent yaşamına dinamizm katan alanlardır (USDG, 2013). İyi bir şekilde organize edilen yaya yolları kentli için tercih edilen bir geçiş aksı ve yaşam alanı oluştururlar (Şekil 6). Güvenli, bakımlı ve çok iyi tasarlanmış bu yaya mekânları yürümeyi daha çekici hale getirmektedir.

Yollar, karayolu ya da raylı sistemli bağlantılar olabileceği gibi, bir diğer bağlantı ögesi ise, kentlerin içinden geçen kanallar, nehirler ya da denizlerdir. Venedik, Amsterdam, Ljubljana, İstanbul, Eskişehir örneklerinde olduğu gibi, bazı kentlerde nehir ve deniz yolu da önemli bir ulaşım bağlantısını oluşturmaktadır (Şekil 7a ve 7b).

Şekil 6. Yaya kaldırımları (Urban Street Design Guide, 2013)

Şekil 7. Ulaşım bağlantısı örnekleri, a) Eskişehir (Çelikyay, 2010), b) Ljubljana (Çelikyay, 2016c).

4.2 Kenarlar-Sınırlar (*Edges*)

Kenarlar ya da sınırlar olarak adlandırabileceğimiz ögeler, kamusal alanı çevreleyen, sınırlayan, kamusal alanın son bulunduğu ögelerdir. Bunlar, kamusal mekânlar ile özel mekânların arayüzünü oluşturan bina cepheleri (*facade*) veya duvarlar gibi yapısal ögeler (Şekil 8a, 8b), ya da akarsu, göl ya da deniz kıyısı gibi doğal eşikler olabilir (Şekil 9). Gözlemciler tarafından ulaşım aksları gibi kullanılmayan doğrusal ögeler olan kenarlar, iki bölge arasında sınır işlevi gören ve pek çok kişinin yön bulmak için kullandığı önemli ögelerdendir (Lynch, 2010).

Sokaklarda yoğun bir yaya ya da araç trafiği olmadığı zaman, bireyin ilgisi kamusal alanın sınırlarını oluşturan bina cephelerine odaklanır ve bu arayüzler daha iyi algılanır. Dolayısıyla, sınır oluşturan binaların formu, mimari özellikleri ve detayları daha çok önem kazanır. Yollar gibi sınırlar da boyu boyunca uzanan yanal yüzeyler içerisinde formun sürekliliğini gerektirirler. Bu şekilde, buldukları alanın karakterini güçlü bir şekilde gözler önüne sererler (Lynch, 2010).

Şekil 8. Kamusal alanın sınırlarını oluşturan bina cepheleri a) Eskişehir-Odunpazarı (Çelikyay, 2010), b) Floransa'da (Çelikyay, 2013a), c) Almanya (Çelikyay, 2015).

Şekil 9. Sınır oluşturan doğal eşik: nehir kıyısı, Ljubljana (Çelikyay, 2016c).

Şekil 10. Kamusal alanı sınırlayan bitkisel öğeler, Alicante-İspanya (Çelikyay, 2016d).

Sınır oluşturan öğeler de, yollar gibi yönsel nitelikler taşıyabilirler (Lynch, 2010). Örneğin, nehir kenarları su yüzeyini ve kentin yapısal öğelerini birbirinden farklılaştırır. Kamusal alanı sınırlayan öğeler, yapısal öğeler ve su öğeleri dışında bitkisel öğeler de olabilir (Şekil 10). Yol kenarlarına dizilmiş olan bitkisel öğeler de yolda yürüyen bireyi yönlendirir ve mekân algısı yaratırlar. Kenar öğeleri, yollar kadar baskın olmasa da, pek çok kişi için kent imgesini oluşturan önemli oluşumlardır. Yollar kamusal alanın zeminini oluştururken, kamusal alanı sınırlayan kenarlar da, birey için yanıl referanslardır.

Kent formunu oluşturan yolların ızgara sistemi gibi benzer özellik taşıması ayırt edilmesini güçleştirir. O zaman birey farklı referanslara

gereksinim duyar. Bu nedenle, anlamlandırdığı ya da gözüne çarparak seçtiği yapısal öğelerin yanı sıra, bir yol üzerinde gerçekleşen faaliyet ve etkinlikler de (pazarın kurulduğu cadde vb.), birey için o sokak veya caddenin önem kazanmasına neden olur.

4.3 Bölgeler (*Districts*)

Bölgeler, kendi içerisinde bütünlük oluşturan kent parçalarıdır. İşlev, form, doku ya da içerik olarak birbiriyle benzer özellikler taşıyan alanları ifade etmektedir. Konut alanları, ticaret alanları, sanayi alanları, rekreasyon alanları gibi kendi içlerinde bütünlük taşıyan bölgeler, işlev açısından birbirinden farklılık gösterirken, tarihi kent merkezleri ve kentin gelişme alanları da tarihi doku ve kentsel dokuyu oluşturan öğeler açısından birbirinden ayrılır.

Bireyin, kentin içerisinde nerede olduğunu algılamasına yön veren bölgeler, bir yaya bölgesi, bir alışveriş bölgesi, kentin kenar mahalleleri, yoğun trafik alanları, pazar yerleri gibi işlev bütünlüğü olan alanlardır. Bölgeleri belirleyen fiziksel özellikler; doku, alan, form, ayırntı, simge, yapı tipleri, kullanım ve işlevler, topoğrafya gibi alana özgü bileşenler (Lynch, 2010) ve ayrıca alanı kullananlara ilişkin sosyo-kültürel ve ekonomik özelliklerdir.

Şekil 11. a) Kale bölgesi, Alicante (Çelikyay, 2016d), **b)** Tarihi bölge, Ljubljana (Çelikyay, 2016c).

Kale ve surların bulunduğu tepeler, kale bölgesi, sur içi bölgesi vb. yer aldıkları bölgeyi de tanımlayıcı öğelerdir (Şekil 11a). Tarihi kent dokuları (Şekil 11b) doku açısından, alışveriş bölgeleri de işlev açısından benzer özellik taşıyan ve kendi içlerinde bütünlük oluşturan öğeleri barındıran alanlardır (Şekil 12).

Farklı işlevleri olan bölgeler arasında gözle görülebilen sınırların olması görsel olarak dikkat çekmeyi kolaylaştırır (Şekil 8c). Ancak benzer özellikler gösteren bölgelerin birbirine bitişik olduğu durumlarda, sınırın her iki tarafını ayırt edilebilir kılmak ve gözlemciye “içerisi-dışarı” hissini verebilmek gerekir (Lynch, 2010). Bunun için malzeme farklılıkları, yolların oluşturulması veya bitkisel öğelerin kullanımı etkili yöntemlerdir.

Şekil 12. Alışveriş bölgeleri, Almanya (Çelikyay, 2015).

4.4 Odaklar-Düğüm Noktaları (Nodes)

Odaklar, kent planı içerisindeki düğüm noktalarıdır. Düğüm noktaları, ulaşım akslarının kesiştiği kavşaklar, otoparklar, vapur iskelesi, tren istasyonu, şehir içi otobüs terminalleri vb. aktarma noktaları olabileceği gibi, kalabalıkların karşılaştığı, toplandığı, buluştuğu, bir araya geldiği ve aynı zamanda yeniden farklı yönlere dağıldığı meydan formundaki alanlar da sosyalleşme mekânları olarak önemli odakları (düğüm noktalarını) oluşturmaktadır (Şekil 13). Odaklar, bir kavşak veya ulaşımın kırılmaya uğradığı noktalar olarak, kentli için zorlayıcı bir önem taşımakta ve kavşaklarda karar vermek gerekmektedir (Lynch, 2010). Bu tür karar noktalarında, bireyin dikkati artmakta ve çevresindeki öğelerin daha net bir şekilde ayırımına varabilmektedir.

Şekil 13. Kentsel odaklara örnekler: kavşak ve meydan, Eskişehir (Çetin, 2016).

Kent içerisinde her ölçekteki meydanlar, bireyler için sokak ve caddeler gibi sadece bir geçiş alanı olmayıp, aynı zamanda toplanma, birikme, buluşma ve karşılaşma alanı olduklarından kentli için sosyal yaşam alanlarıdır. Bu bağlamda, meydan niteliğindeki alanların kentlinin daha çok vakit geçireceği çeşitlilikteki kullanımlar için mekânsal organizasyonu çok önem taşımaktadır. Kentsel tasarım bu mekânsal organizasyonun yegane aracıdır.

Kavşaklar hem araç, hem de yaya trafiği açısından, yaya meydanları da yaya kullanımı açısından yoğun sirkülasyonun ve kalabalığın olduğu önemli kentsel odaklardır (Şekil 14-17). Kullanım yoğunluğu odak noktalarının kimliğini destekleyen önemli bir etkidir. Meydan türündeki odaklar, binalar gibi yapısal öğelerle ya da bitkisel öğelerle çevrelenerek sınır oluşturulmuşsa, gözlemci ve kullanıcı için mekân algısı güçlenir, dolayısıyla birey için meydan daha tanımlı hale gelir (Şekil 16). Kentsel mekânın tanımlılığı, birey için aidiyet duygusunun oluşmasına katkıda bulunan ve aynı zamanda bireyin kendini güvende hissetmesini sağlayan önemli bir özelliktir.

Şekil 14. a) Roma'da kavşak noktası (Çelikyay, 2013a), **b)** Yaya meydanı, Ljubljana (Çelikyay, 2016c)

Şekil 15. Kentsel odaklar, yaya meydanları a) Bakü (Çelikyay, 2013b), **b)** Ljubljana (Çelikyay, 2016c).

Şekil 16. a) San Pietro Meydanı, Roma **b)** San Marco Meydanı, Venedik

Şekil 17. Münih'te Marienplatz meydanında kamusal yaşam (Dönmez, 2012).

Meydan formundaki kentsel odaklarda kullanılan malzemeler, zemin kaplamaları ve kent mobilyalarının malzeme, tasarım ve yerleşimleri meydanın formunu desteklemeli, meydanın ve içinde bulunduğu çevrenin kimliği ile de uyumlu olmalıdır.

4.5 İşaret öğeleri-Yer İşaretleri (*Landmarks*)

İşaret öğeleri-Yer işaretleri, buldukları yeri işaret eden simgelerdir. Yer işaretlerinin orijinal ifadesi olan "*landmark*" sözcüğü, dilimizde de kentsel tasarım terminolojisi içerisinde yer almış bulunmaktadır. Landmarklar, kent silüetine etki eden ve referans noktası olarak kullanılabilir yapı veya yapı gruplarıdır. Heykel, saat kulesi, dini yapı, köprü, çeşme gibi anıtsal öğeler ya da mimari üslup açısından ayırt edici özellikleri olan yapı ve yapı gruplarından oluşan landmarklar, kamusal alanı tariflemeye en öne çıkan öğelerdir.

Landmarklar, yakın çevreleriyle ilgili adres tarifinde mutlaka söz edilen ve adres bulmada kolaylaştırıcı simgelerdir (*saat kulesinin karşısı, çeşmenin yanı, caminin arkası vb.*). Buldukları alana kimlik kazandıran landmarklar, özgün ve eşsiz oldukları oranda, tarifledikleri alan da büyümektedir. Örneğin; saat kulesi birçok kentte bulunan bir landmark olduğu için, sadece kent içerisinde bulunduğu semti tarifler. Oysa Galata kulesi (İstanbul), Eyfel Kulesi (Paris), Aşk Çeşmesi (Roma) gibi landmarklar, hem kent içerisinde buldukları alanı, semti tariflemekte, hem de dünya üzerinde buldukları şehri ve hatta ülkeyi tariflemektedir.

Form, doku, renk, boyut gibi özellikleri nedeniyle çevrelerindeki öğelere nazaran daha çok ayırt edilen ve görsel algının oluşmasında belirleyiciliği olan landmarklar, bazen binalarla çevrili bir sokağın sonundaki varış noktası, bazen de bir meydanın içerisinde merkezi konumda veya kenarında olabilir (Şekil 18, 19).

Şekil 18. Landmark örnekleri, Floransa-İtalya (Çelikyay, 2013a).

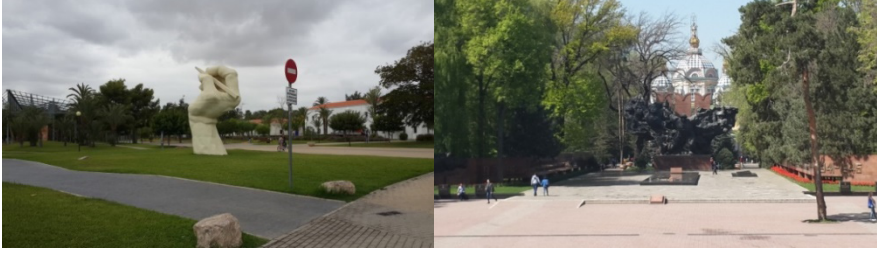
Şekil 19. Landmark örnekleri, Roma-İtalya (Çelikyay, 2013a).

Gözlemciler için dışsal öğeler olarak algılanan landmarkların en önemli karakteristiği, kentsel mekân içerisinde kolayca hatırlanan, biricik ve tek bir öge olmasıdır (Lynch, 2010). Bir işaret ögesi olan landmarklarda algılanabilirliğin sürekliliği için, biricik olma özelliği dışında, obje-arka plan ilişkisinin bir temel tasarım ilkesi olan “zıtlık” ilkesi çerçevesinde tasarlanması gerekir. Landmark (obje) ile bulunduğu çevre (arka plan) arasında bu tasarım ilkesini gerçekleştirmek için renk, doku, ölçek ve oran gibi tasarım öğeleri kullanılarak farklılık yaratılabilir.

Landmarkların bir diğer özelliği, buldukları alanın işlevi ile kurdukları anlam ilişkisidir. Üniversite kampüsü içerisindeki “kalem tutan el” figürü (Şekil 20a), özgürlük meydanındaki zafer anıtı gibi simgeler (Şekil 20b), alan-anlam-landmark ilişkisini örneklemektedir.

Özgünlük ve eşsizlik değerleri de landmarkları ayırt edici diğer önemli özelliklerdir. Sokakta yürürken aniden karşımıza çıkan insan ölçeğindeki

figürler (oturan adam, futbol oynayan çocuklar, zemindeki madenci, köşe başında fotoğraf çeken adam vb.) insanın kendisiyle ilişki kurduğu ve bu nedenle de ilgi çeken öğelerdir (Şekil 21, 22). Bu tür landmarklar, kent silüetine etki etmese de, ya da boyutsal olarak (büyüklük açısından) göze çarpmasa da, özgün ve eşsiz olmalarından dolayı doğrudan doğruya buldukları noktayı ve çevrelerini tarifleyen landmarklardır.

Şekil 20. Landmark örnekleri, **a)** Alicante Üniversitesi kampüsü, Alicante-İspanya, (Çelikyay, 2016d), **b)** Zafer anıtı, Almata-Kazakistan (Çelikyay, 2016b).

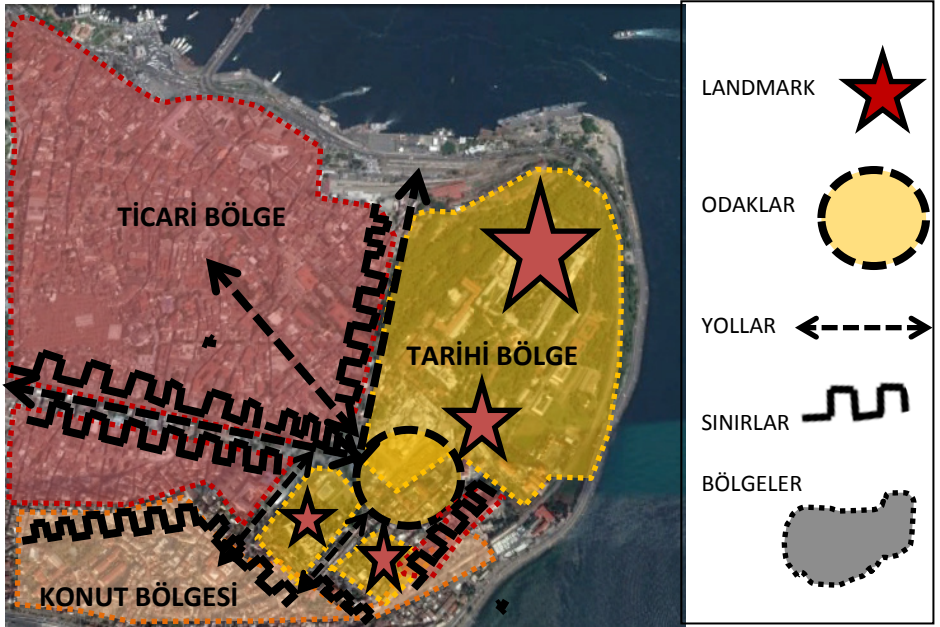
Şekil 21. Oturan adam figürü ve top oynayan çocuk heykelleri, Eskişehir (Çelikyay, 2010).

Şekil 22. İnsan ölçeğindeki landmarklar, Prag (Özer, 2012).

4.6 İmaj Analizi

Kentsel tasarım çalışmalarında, kentin tasarımı yapılacak bölgesinde, önce kent imgesini oluşturan fiziksel öğeler ayırt edilerek grafiksel gösterimlerle haritalara aktarılmakta, sonra tüm öğeleri bir arada gösteren imaj analizi haritası oluşturulmaktadır (Şekil 23). Bu öğelerle ilgili olarak yapılan çalışmalar ve projeler üzerinden kent mekânında tasarlanan kamusal alanlara kimlik, anlam ve yapısal bütünlük kazandırılmaktadır. Şekil 23'de İstanbul'da "tarihi yarımada" ya da "tarihi sur içi" denilen bölgeyi kapsayan harita üzerinde, kent imgesini oluşturan öğeleri gösteren bir imaj analizi örnekleme gösterilmektedir.

Şekil 23. İmaj analizi, İstanbul-Tarihi yarımada.

Tarihi Yarımada'da, başta Topkapı Sarayı olmak üzere, Sultanahmet Camisi, Ayasofya Camisi ve İslami Eserler Müzesi binaları, anıtsal, tarihi ve mimari özellikleri nedeniyle hem bu bölge ölçeğinde, hem de kentsel ölçekte birer landmark niteliğindedir. Burada bulunan yolların kesişme noktasındaki Sultanahmet Meydanı da gerek bu bölgedeki, gerekse kentsel ölçekteki çok önemli odaklardan biridir.

Yukarıdaki imaj analizinde; tarihi yarımadaya kimlik kazandıran Topkapı Sarayı, Sultanahmet Camisi, Ayasofya Camisi ve İslami Eserler Müzesi "landmark" olarak işaretlenmiş, bu landmarkların bulunduğu alan "tarihi bölge" olarak gösterilmiş, ticari işleve sahip olan alanlar "ticari bölge" ve konut kullanımındaki alanlar "konut bölgesi" kapsamında gösterilmiş, "odak" noktası olarak Sultanahmet Meydanı gösterilmiş, Sultanahmet Meydanında kesişen ana ulaşım aksları belirtilmiş, yolları çevreleyen bitişik yapı

düzenindeki binalar da kamusal alanı sınırlayan ve aynı zamanda tanımlı hale getiren “sınır” öğeleri olarak gösterilmiştir (Şekil 23).

5. SONUÇ

Bir bütün olarak algıladığımız kent mekânı; kamusal alanları oluşturan, sınırlayan, tarifleyen ve tanımlı hale getiren tüm öğeleriyle birlikte zihnimizde var olur. Zihin haritamızda bütüncül olarak var olan kent imgesini oluşturan her imge, büyük resmi tamamlayan puzzle’ın parçaları gibidir.

Yollar, bireyin üzerinde seyir halinde olduğu alanlardır. Bu nedenle hareket halindeki birey, üzerinde bulunduğu zeminden daha çok etrafıyla ilgilenir. Yollar ve bağlantılar, bireyin kamusal yaşam alanının sahnesi gibidir. Sahnenin üzerindeki dekor, ona yeni keşif alanları sunar. Bu dekor içerisinde en belirgin ve birincil öğeler, landmarklardır. Gerek biçim ve form, gerekse boyut, renk, doku, özgünlük ve eşsizlik özellikleriyle kamusal alanı tariflemeye en çok başvurulan öğelerdir.

Odaklar da, yolların-bağlantıların kesişme noktaları, buluşma ve toplanma alanları olduğu için varış noktası niteliğindedir. Gerek formundan dolayı, gerekse sosyalleşme alanı oldukları için landmarklardan sonra ikincil olarak ayırt edilen alanlardır. Odaklara ve landmarklara ulaşan yollar, bu öğelere ulaşma özelliği nedeniyle diğer yollardan ayrılmakta ve değer kazanmaktadır. Odak ve landmarkın bir arada olduğu durumda ise, landmarkın tek başına yarattığı görsel etki ve algı pekişmiş olur. İçinde sanatsal objelerin, heykellerin bulunduğu meydanlar da, içerisindeki öğelerin ayrı ayrı landmark olmasının yanı sıra, bütün bu öğelerin biraradalığından oluşan bir bütün olarak ta, kentsel mekân içerisinde landmark olarak algılanırlar.

Yolda ilerleyen ve meydanlarda dolaşan birey, kamusal alanı sınırlayan yüzeylerle ve öğelerle de ilgilenir. Bina cepheleri gibi yapısal öğeler ya da su kıyısı gibi doğal eşikler, kamusal alanı sınırlayan kenar öğeleridir. Bina cepheleri, göz ilişkisi kurabildiği oranda (insan ölçeği) ve ayrıca mimari üslup gibi özellikleri nedeniyle de bireyin ilgisini çeker. Cephelerin uyumlu dizilişi bireyde ilgi devamlılığını sağlar.

Bölgeler, kamusal alanda hareket halindeki bireyin gereksinimleri doğrultusundaki eylemlerine karşılık verdiği oranda, ya da bireyin etrafında işlev farklılığı olduğu anda farkedilir hale gelir. Yaya bölgelerindeki alışveriş mekânları, taşıt trafiği olmaksızın güvenli bir şekilde ulaşabileceği mekânlar olarak, bireyin evinden sokağa çıkma amacı olabileceği gibi, güvenli, ergonomik, yaya konforu olan kamusal alanlarda dolaşan birey, kendisine sunulan alışveriş olanaklarından amaçlamadığı halde de yararlanabilir. Yaya bölgelerindeki kafeler, restoranlar her zaman kullanıcı yoğunluğunun olduğu, işlevsel açıdan da çekici kamusal mekânlardır.

Kentsel tasarım, günümüzde yoğun taşıt trafiğinin baskın olduğu kentsel alanlarda yaya öncelikli yaşanılır mekânları yaratan, mimarlığı ve peyzajı da kapsayan bir mekânsal organizasyon sürecidir. Bu

organizasyonun başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi için, döşeme kaplamasından kent mobilyasına, bina cephelerinden kapı kulpuna, kentsel sanat öğelerinden bitki türü, formu ve rengine kadar, yapısal ve bitkisel olmak üzere her tür öge ve detayı kapsayan kentsel tasarım/kentsel peyzaj tasarımı rehberleri ile sürecin yönetilmesi gerekmektedir.

Kamusal alan herkesin kullanım hakkının olduğu alandır. Plancıların, tasarımcıların (peyzaj mimarları ve mimarların), kamusal alanı mekânsal olarak organize eden ve yaratan tüm aktörlerin;

- Tüm vatandaşlara eşit kullanım hakkı sağlayan,
- Algılanabilir ve okunabilir,
- Güvenli ve konforlu,
- Engelsiz erişimin olanaklı olduğu,
- Toplumun gereksinim ve eğilimleriyle uyumlu,
- “Yer”e özgü yaşanılır kamusal alanları ve sağlıklı yaşam çevrelerini oluşturmaları beklenmektedir.

Kent sadece yapılı çevreyi oluşturan malzemelerden ibaret olmayıp, içinde nice hayatların (aşkların, buluşmaların, hüznlerin, eğlencelerin, törenlerin) sergilendiği bir yaşam mekânıdır. Mekânlara anlam katan yaşantıların oluşturduğu kent hafızası, toplumun konforlu, güvenli ve barış içerisinde yaşadığı, öğrenen ve sürdürülebilir şehirler yaratmayı amaçlayan kent tasarım sürecinin aktörleri (peyzaj mimarları, mimarlar, heykeltıraşlar, ressamlar vb. tasarımcı ve sanatçılar) için önem taşımaktadır. Kentsel tasarım ve kamusal alanların tasarımı “kamu” içindir. Bu ilke, tasarım sürecinin her aşamasına yön verdiği ölçüde, “kamu”yu oluşturan genç-yaşlı, kadın-erkek, engelli-engelsiz tüm vatandaşlar kent imgesini oluşturan zihin haritaları içinde, kimlikli ve anlam değeri olan, kendilerine ait hissedecekleri, aynı zamanda diğerleriyle de paylaşmaktan ve bir arada olmaktan mutluluk duyacakları barışçıl kamusal yaşam alanları bulacaktır.

KAYNAKLAR

- Aydın Türk, Y. 2016. Kentsel Tasarım. Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük, 2. Basım, Der. M. Ersoy. NİNOVA Yayıncılık, İstanbul, s. 255-258.
- Berger, J. 2010. Görme Biçimleri, Metis Yayınları, (Ways of Seeing, 1972), Çev: Y. Salman, İstanbul, 159 s.
- Brundtland, G. H. 1987. Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, Oslo, 20 March 1987.
- Burnett, R. 2007. İmgeler Nasıl Düşünür? Metis Yayınları, (How Images Think, 2004), Çev: G. Pusar, Birinci Basım, Eylül 2007, İstanbul, 330 s.
- Çelikyay, S. 1995. Kentsel Sit Alanlarında Tasarım Yönlendiricileri, Bartın Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Kentsel Tasarım Programı, İstanbul.

- o Çelikyay, S. 2010. Eskişehir Fotoğraf Arşivi.
- o Çelikyay, S. 2013a. Roma ve Floransa Fotoğraf Arşivi.
- o Çelikyay, S. 2013b. Bakü Fotoğraf Arşivi.
- o Çelikyay, S. 2015. Almanya Fotoğraf Arşivi.
- o Çelikyay, S. 2016a. Spatial Development Strategies for Liveable City: Parthenia, The Sustainable City XI, WIT Transactions on Ecology and The Environment, Vol. 204, 129-141.
- o Çelikyay, S. 2016b. Kazakistan Fotoğraf Arşivi.
- o Çelikyay, S. 2016c. Ljubljana Fotoğraf Arşivi.
- o Çelikyay, S. 2016d. Alicante Fotoğraf Arşivi.
- o Çetin, G. 2016. Kişisel Fotoğraf Arşivi.
- o Çetintahra, G, E. 2011. Kent İmajı Yaratma Sürecinde Kentsel Tasarım ve Planlamanın Sorgulanması, İdealkent, Sayı:3, s. 158-171.
- o Dacheux, E. 2012. Kamusal Alan, Çev: H. Köse, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- o Dönmez, Ş. 2012. Kişisel Fotoğraf Arşivi.
- o Erdönmez, M.E., Akı, A. 2005. Açık Kamusal Kent Mekânlarının Toplum İlişkilerindeki Etkileri, Megaron, YTÜ Mim.Fak. e-dergisi, Cilt 1, Sayı 1, s: 67-87.
- o Gehl, J. 2007. Public Spaces for a Changing Public Life, *Open Space People Space*, Eds.: C.W.Thompson and P.Travlou, Taylor&Francis, Oxon.
- o Gökgür, P. 2008. Kentsel Mekânda Kamusal Alanın Yeri, Bağlam Yayıncılık, Birinci Basım, Ocak 2008, İstanbul, ISBN: 978-975-8803-88-0
- o Günay, B. 2006. Şehircilik-Planlama-Tasarlama-Mimarlık-Peyzaj, Planlama, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayınları, Cilt: 4 Sayı: 38, s. 19-22.
- o Gürsel, Y. 1990. Demokratikleşme Sürecinde Kent ve İnsan. E Yayınları, İstanbul.
- o Hall, K.B., Porterfield G.A. 2001. Community by Design New Urbanism for Suburbs and Small Communities, McGraw-Hill.
- o Jacobs, J. 1993. Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı, Çev: B. Doğan, Metis Yayınları, 2009, s.75.
- o Kürkçüoğlu, E., Ocakçı, M. 2015. Kentsel Dokuda Mekânsal Yönelme Üzerine Bir Algı-Davranış Çalışması: Kadıköy Çarşı Bölgesi., Megaron, 10 (3): 365-388.
- o Lynch, K. 1960. The Image of the City, MIT&Harvard College.
- o Lynch, K. 1996. Çevrenin İmgesi, Çev: İ.Özdemir, Cogito, Yaz'96, 153-161.
- o Lynch, K. 2010. Kent İmgesi, Çev: İ.Başaran. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Yayıncılık Matbaacılık, İstanbul.
- o Moudon, A.V. 1992. A Catholic Approach to Organizing What Urban Designers Should Know, *Journal of Planning Literature*, 331-349 s.
- o Oktay, D. 1990. Kentsel Kamu Mekânlarının Sosyal İşlevlerini Güçlendirme Amaçlı Tasarımı İçin Bir Yöntem Araştırması, Doktora Tezi, Yıldız Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- o Otaner, F.Z., Keskin, A. 2005. Kentsel Geliştirmede Kamusal Alanların Kullanımı, *itüdergisi/a mimarlık, planlama, tasarım* Cilt:4, Sayı:1, 107-114.

- Özer, İ. 2012. Kişisel Fotoğraf Arşivi.
- Stauskis, G., Eckardt, F. 2011. Empowering Public Spaces as catalysers of Social Interactions in Urban Communities, *Urbanistika ir architektūra*, 35 (2): 117–128.
- USDG 2013. Urban Street Design Guide, National Association of City Transportation Officials, Island Press.
- Zorlu, E. İ. 2011. Kentsel Tasarım Proje Süreçlerinin Katılımcı Yaklaşım İle Yönetimi: İstanbul Metropolitan Planlama Ve Kentsel Tasarım Merkezi (İMP) Örneği. İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Chapter 2

The Role of Urban Image Elements on Definition of Public Spaces

Selma ÇELİKAY

scelikyay@bartin.edu.tr

Bartın University

Faculty of Forestry, Department of Landscape Architecture, Bartın-TURKEY

Summary

Spatial organizations of public spaces dedicated to community to begin planning decisions and to take form by design is an interdisciplinary and multi-actor process. Avenues, streets, squares, transportation networks etc. public spaces gain form and dimension in these processes. In planning process, which can be defined as spatial scenarios produced for society, socio-cultural and economic structure, trends, change dynamics of society should be considered. Public spaces are urban open areas in which there are dynamism and accessibility and social, cultural and recreational actions. There is no public space without a public use. Public spaces can be developed thanks to the participation of urban society to these places. Although public spaces are common places for community, they are spaces not only for collective social actions but for individual using preferences of a place. Production of public space should contain spatial outputs to enable people to do diverse common or individual actions. Major tool for this aim is urban design process and urban design projects to inspire to planning decisions. Urban design is also spatial scenario process for community design.

City is a more comprehensive phenomenon than we see, in which every component of urban space is comprehended together with surroundings and memories. City is not only consisted of buildings, roads and built materials but of livings in the spaces. Making a place meaningful and adding spirit to the space, loves, meetings and communications are significant components experienced front of or around the walls constituted built environment in the cities. Urban memory to contain meaningful places of memory is valuable and of great importance for urban designers aiming to create learning and sustainable cities in which society live in a comfortable, secure and peaceful way. While urban spaces and their components constitute the images in minds of individuals, both images and culture shape the style of interaction with individuals and their environment. As the whole of images and memories, city reveals itself either as a chaotic environment constituted of separately effect of every component or as a holistic image harmonic with all components. Urban designer and the other actors to play a role on making a

place should optimize design-led approach and community-led approach in design process of the cities.

In this chapter, with the theoretical approach on public spaces, as spatial organization tools of urban design, urban image elements to constitute image maps in minds have been presented from Kewin Lynch approach. Furthermore, their effects on the perception of the people in public spaces and their definitive roles on public spaces have been emphasized.

Keywords: *Image analysis, learning cities, public spaces, spatial organization, urban design, urban memory.*

Bölüm 3

KAMUSAL MEKÂNDA KENTSEL TASARIM REHBERLERİNİN ETKİNLİĞİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Mehmet Nazım ÖZER

mnazımozer@gmail.com

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı

Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü, Kentsel Tasarım Daire Başkanlığı, ANKARA

---

1. GİRİŞ

Kentsel yaşam kalitesi ve buna bağlı olarak kent kimliği, son zamanlarda ülkemizin planlama gündeminde artan bir ilgiyle tartışılan bir kavram haline gelmiştir. Anadolu kentleri, benzerliklerin ötesinde ayırıcı özellikleri ile zengin yaşamsal kültürün yansımasıdır. Ülkemizde kentlerin hemen hemen hepsi "kültür içeriğinden soyutlanmış hızlı kentleşmenin" etkisiyle, geçmiş kültürlere dayalı yaşamsal ve mekânsal kimliklerini kaybetmeye başlamışlar ve çağdaş yeni bir kimlik de kazanamamışlardır.

Kente ilişkin bir imge olarak kamusal mekânlar ise kentlinin hatıralarını ve beklentilerini, tarih ve kolektif bellek ile şekillendirerek kent kimliğini oluşturur. Özellikle kolektif belleğin zamansal ve mekânsal anlamları ile kenti; kentsel yaşamın dünü, bugünü ve yarını arasında köprü oluşturarak tarihsel hafıza ile kenti anlamlandırır.

Tarihsel bağlamda kamusal mekân, farklı zaman dilimlerinde farklı açılardan ve insan tarafından farklı boyutlarda değerlendirilmiş ve sunduğu olanaklar kullanılarak kentsel yaşama katılmaya çalışılmıştır. Ancak zamanla kentsel gelişim ve değişim, morfolojik ve tarihi bağlam kapsamında değerlendirildiğinde kamusal mekândaki kentsel yaşam kültürü yok olmaya başlamıştır.

Günümüzde ise, yukarıda bahsedilen sorunlar ile giderek yok olan bu kimliğin kentlerimize yeniden nasıl kazandırılacağı "bir planlama ve tasarım sorunu" dur. Kentleşme ile beraber; kentlerdeki yaşanabilirlik, insanların yaşam kalitesi ve kentsel mekân kalitesinin geliştirilmesine yönelik ciddi araştırmalar yapılmaktadır. Bu sorunun temelinde kent ve insan yaşamına önem veren, kentsel kaliteyi yeniden elde etmeyi amaçlayan kentsel tasarım projeleri ve kentsel tasarım rehberleri çalışmaları yapılmaktadır.

Bu rehberler, mekânın imge, anlam ve kimlik kazanması ve yapıların uyum içerisinde bir bütünlük oluşturarak kentsel yaşam kalitesi yüksek mekânların yaratılması için bir dil oluşturmaktadır. Bu dil bir bürokratik denetim mekanizması olarak değil, yaratıcılığı özendiren bir yöntem olarak

düşünülmelidir.

Çağdaş, yaşanabilir, sağlıklı, kimlikli kamusal mekânın ve fiziksel çevrelerin oluşturulabilmesi için kentsel tasarım rehberlerinin nasıl olması gerektiği bu çalışmanın konusudur. Kentsel tasarım rehberleri aracılığı ile kamusal mekânların oluşturulmasındaki temel ilkelerin tanımlanacağı bu çalışmada; öncelikle kentsel tasarım, kentsel tasarım rehberleri gibi kavramlar açıklanacaktır. Daha sonra ise dünyadaki kamusal mekânlara yönelik hazırlanan örnek tasarım rehberleri incelenecek ve ülkemizdeki kentsel tasarım rehberleri çalışmalarından bahsedilecektir. Son olarak tasarım rehberlerinin kamusal mekânların şekillenmesindeki rolü ve ilkeleri tartışılarak öneriler geliştirilecektir.

2. KAVRAMLAR ÜZERİNE KISA BİR DEĞERLENDİRME

2.1 Kentsel Tasarım

1950'lerin sonunda dile getirilen kentsel tasarım, kuram ve yöntemindeki deneyime rağmen ülkemizde yeterince uygulama alanına girememiştir. Ancak son yıllarda mevzuatta yapılan bir takım düzenlemeler ile ülkemizde kentsel tasarım meşruiyetini ve uygulama alanı olarak geçerliliğini de kabul ettirmiştir. Geleneksel noktada ülkemizdeki kentsel tasarım kuramı genel anlamda meslek alanının kontrol ve denetim süreci ve uygulama deneyimi ile ülkemizde tasarım kültürünü oluşturamamıştır.

Dünyada kamusal mekânın üretimi ve biçimlenmesi, planlama sürecinin bir parçası olan kentsel tasarım ve araçları ile yürütülmekte ve denetlenmektedir. Planlama sürecinin temelini de belirli bir kademelenmede düzenlenmiş (günümüzde yaygın olarak kullanılan imar planlarından farklı olarak) kent planları oluşturmaktadır. Kent planlaması, kent ve yakın çevresindeki koruma ve geliştirme politikaları bağlamında kullanım ve yapılaşma kararlarını yönlendiren ve denetleyen farklı ölçeklerdeki yasal belgeler ile sağlanmaktadır. Dünya ülkeleri örnekleri ele alındığında, kent planlama; planlama süreçleri ve bu süreçlerde rol alan aktörlerin yapıları çevreye yönelik müdahalelerini denetlenmesi ve kamusal mekândaki değişimin yönetilmesi için genel bir çerçeve sunmaktadır.

Lang kentsel tasarımı, çağdaş yaşama hizmet eden yapılar ve kamusal mekân arasında doğal dengiyi bozmadan ilişki kurma sanatı olarak tanımlamaktadır. Aslında kentsel tasarım; kentin gelişme dinamiklerinin çerçevesini oluşturan üst ölçek kararların sosyal, ekonomik, ekolojik ve morfolojik konulara ilişkin boyutlarını mekâna aktarmaktadır. Ayrıca kentsel tasarım eyleminin, hem süreç boyutu hem de ürününün nitelik, içerik ve boyut farklılıklarıyla da etkinliği bulunmaktadır. (Karaman, 2008)

Çubuk (2015), kentsel tasarımın; bir tür onarma şehirciliği, bir peyzaj şehirciliği olduğunu, mimari ve planlama arasında bağlayıcı bir köprü görevi üstlendiğini, kent ile bütünleşme ve kent üzerine düşüncelere şekil verme ve aynı zamanda bir yer oluşturma sanatı olduğunu ve en önemlisi de

demokratik bir eylem alanı olarak kentin fiziki yapısıyla ilgili planlamanın bir parçası olarak bir ekip disiplini içinde ele alınması gereken bir eylem olduğunu belirtmektedir.

2.2 Kentsel Tasarımda Mesleki Sorumluluklar

Kentin mekânsal ve çevresel niteliklerini yükseltmeye yönelik ivme kazandırma özelliklerine sahip kentsel tasarım; planlama, peyzaj mimarlığı, mimarlık ve mühendislik detaylarıyla ilişkilendirilmesi yanında ekonomi, sosyoloji, coğrafya, tarih, ekoloji gibi bilim dallarıyla da ilişkilidir. Aslında bu süreç içerisinde planlama, peyzaj mimarlığı ve mimarlık meslek disiplinlerinin birbirlerini tamamlayan misyonlarını da pratikte yaşama geçirmekte ve ortak proje üretme sorumluluğu da oluşturmaktadır.

Karaman (2008: 38) bu ortak sorumlu mesleklerden sağlanan kuramsal bilgileri ekolojik, davranışsal ve fiziksel konular olmak üzere üç grupta toplamıştır. Bunlar;

- **Ekolojik konular:** İklim, topografya, bitki örtüsü ve bunların etkileşiminin tasarım bağlamında değerlendirilmesidir. Bu değerlendirme sürecinde ekolojik tasarım, sürdürülebilir gelişme, yerin özgün kimliği gibi konular kentsel tasarımın niteliklerini etkilemektedir.
- **Davranışsal konular:** İnsan ve fiziksel çevrenin etkileşiminin psikolojisini, ekonomi, kültür ve davranışsal açıdan irdeleyen, sonuçlar çıkaran yaklaşımlardır. Bu süreçte oluşturulan görgül bilgiler, kentsel tasarım proje programı ve ürün kalitesinin artmasında etkindir.
- **Fiziksel konular:** Çevrenin mekânsal ve morfolojik özelliklerini belirleyen, biçimsel estetik boyutlarını ayırtıran, oluşumların sosyal, kültürel nedenlerini araştıran kuramsal çerçevelerdir.

2.3 Kentsel Tasarımın Kontrolü/Denetimi

Kentsel tasarım ile amaçlanan kentsel kimlik, estetik kazandırma veya koruma, mekânsal gelişmeyi ve değişmeyi yönlendirmek, ekolojik varlıklar ile kenti bütünleştirmek gibi olgulara ulaşmada bir uygulama aracı olarak tasarım kontrolleri, bu sayede planlama, tasarım, peyzaj mimarlığı, mimarlık ile sanat ve mühendisliği aynı dil üzerinde buluşturan bir belgedir.

Bu tasarım kontrolleri ile mekânın estetik değerleri artırılabilen ve belirli kriterler getirilerek mekânların kimliği korunmakta veya yeni kimlikler kazandırılabilir. Tasarım kontrolleri esnek olmakla birlikte kimi durumlarda maksimum müdahale (koruma alanları, ulusal parklar gibi alanlarda) söz konusu olabilmektedir.

Tasarım kontrolleri bir diğer açıdan bakıldığında kentsel tasarım sürecinde performans değerlendirme araçları olarak da kullanılabilirler. Bu tip belgeler, tasarım kalitesi oluşturmada ve subjektif yönünün, objektif

ölçülerle tanımlanması ve çerçevesinde mekân / yer kalitesi açısından önemlidir. Tasarım kontrolleri; kendine özgü, nümerik, kavramsal, kuramsal parametreleri olan bir tür performans değerlendirme çerçeveleridir (Karaman, 1992).

Özellikle Avrupa ve ABD’de, Türkiye’deki planlama uygulamalarındaki imar anlayışının kamusal mekânların değişimin yönetilmesinde yeterli görülmediği için bu sürecin yanında, planlarla ve kentsel tasarımla birlikte çeşitli denetim araçlarının kullanıldığı bilinmektedir. Bu bağlamda;

- İngiltere’de planlamayı destekleyici kılavuzluk olarak adlandırılan süreçte tasarım yönetmelikleri, tasarım özetleri, tasarım kılavuzu ve gelişme özetleri (design codes, design briefs, design guides ve development briefs) kullanılmakta,
- ABD’de ise bu süreç genellikle ‘gözden geçirme’ olarak tanımlandığından kentsel tasarım kılavuzundan (design review, urban design guideline) faydalanılmakta,
- Fransa’da da kentsel mekândaki değişimin yönlendirilmesinde kent planları (nazım plan ve arazi kullanım planı tek başlarına yeterli görülmemekte) planlama alanı ile bölgeleme planı (ZAC-Zoned’Aménagement Concerte, PAZ-Plan d’Aménagement de Zone) gibi tasarım denetimi araçları kullanılmaktadır (Ünlü, 2006, 68).

Kentsel tasarım rehberleri, plan kararlarının uygulanmasında kullanılan kentsel tasarım politikaları ile kamusal mekânın biçimlendirilmesine yönelik yerin özgün niteliklerini ortaya çıkarmak ve karakterini geliştirmek için ayrıntılı biçimde yazılı ve görsel olarak ifade edilen bir belgedir.

Ülkemizde ise özellikle kamusal mekânların denetimi ve kontrolü imar planı kararları ile sağlanmasına rağmen son yıllarda tasarım-denetim aracı olarak kentsel tasarım projeleri ve rehberleri de sınırlı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

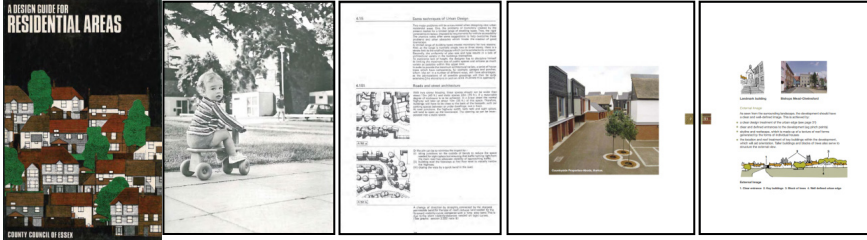
2.4 Kentsel Tasarım Rehberleri

Kentsel tasarım rehberleri; kentsel planlama politikaları ve kararları doğrultusunda somut ve fiziksel olarak kamusal mekânın biçimlendirilmesiyle ilgilidir. Bu ilgi sadece yapıların cepheleri veya birbirleri ile ilişkisi, konumları ile değil kamusal mekânlarının tasarımını ve düzenlemelerini de kapsamaktadır (Punter, 1999).

Bu kapsamda, kentlerin yaşam kalitesinin geliştirilmesinde; planlama sürecinde, kentsel tasarım ve tasarım denetiminin en önemli aracı olan kentsel tasarım rehberlerinin önemli etkisi bulunmaktadır. Tasarım rehberleri, plan kararlarının uygulanmasını yönlendiren ve denetleyen bir kılavuzdur.

Tasarım rehberleri, kentsel tasarım projelerinin bir dizi kuramsal tasarım ilke ve amaçlarını sağlamaya yönelik, o yere, zamana ve projeye özgü, özel yazılı ve çizili yönlendirici ifadelerdir. Karaman, rehberleri, kentsel tasarım

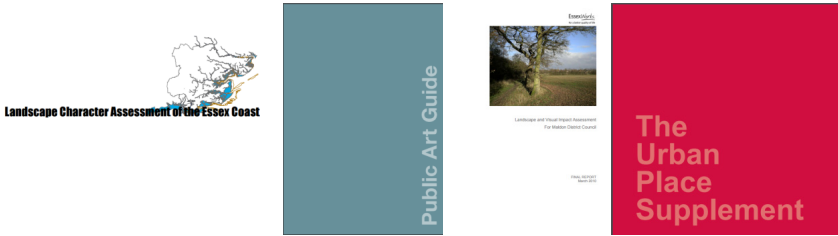
projelerinin uygulama sürecine kolaylıklar sağlamak, sonuç ürününün kalite kontrolüne olanak vermesi açısından önemli görmektedir (Karaman, 2008).

Şekil 1. Essex Konut Alanları Tasarım Rehberi

([http://www.placeservices.co.uk/resources/essex-design-guide-\(1973\)/](http://www.placeservices.co.uk/resources/essex-design-guide-(1973)/))

Tasarım rehberleri, 1970'li yıllarda İngiltere ve Amerika'dan başlayarak yaygınlaşmaya başlamıştır. 1973 yılında İngiltere de hazırlanan "Essex Konut Alanları Tasarım Rehberi", mesleki ortamımızda tasarım denetimi ile ilgili ilk belge olarak değerlendirilmektedir. Essex Tasarım Rehberi, kentsel mekânın kalitesinin artırılması, yerleşim karakterinin oluşturulması amacıyla hazırlanmış yazılı ve görsel kuralları içermektedir (Ünlü, 2006).

Şekil 2. Örnek Kentsel Tasarım Rehberleri (http://www.rochford.gov.uk/mwg-internal/de5fs23hu73ds/progress?id=WE_EajLiUwMHLe9YOVb8OXrliin7uonGJCIHSLC440;

[http://www.placeservices.co.uk/resources/urban-place-supplement-\(2007\)/](http://www.placeservices.co.uk/resources/urban-place-supplement-(2007)/))

Kentsel tasarım rehberlerinin, hazırlanma amacına göre farklı ölçeklerde ve türlerde örnekleri bulunmaktadır. Bunlar (Bajraktari, 2012);

- **Proje yönelimli tasarım rehberleri**, belli bir alana ve vizyona odaklanıp tasarımın detaylandığı projelerdir. Örneğin bir kent merkezinin tasarımında mekânda uygulama örnekleri olarak, kimliğe uygun kent mobilyaları, meydanlar, ticaret alanları gibi konularda ana temaları oluşturur.
- **Süreç yönelimli tasarım rehberleri**, kentin belirli konusuna odaklanır ve hedefler doğrultusunda hazırlanır. Örnek olarak bir kent merkezinin sürece dayalı geliştirilmesi, yayaya dönük tasarım veya kentsel yeşil sistemi koruyacak tasarımın yapılması gibi.

- **Bir kentin yalnızca belli bir özelliğine yönelik tasarım rehberleri** ise kentsel bir alana göre değil tek bir konu özelinde hazırlanır. Örnek olarak sokakların düzenlenmesi, aydınlatma elemanlarının ele alınması veya sadece cadde üzerindeki ağaçlandırmanın dikkate alınması gibi.

Bu tip sınıflandırmanın yanında tasarım hedeflerine bağlı 3 farklı sınıflandırma daha yapılabilir (Şala, 2013):

- **Tanımsal Rehberler:** Sonuç ürününün temel özelliklerini ortaya koyan, ne tür örüntülerin yerin özelliklerine, ekolojik yapısına, davranış şekillerine ve kültürel tercihlerine uygun olacağını tanımlar. Örneğin Türkiye' nin çeşitli iklim bölgeleri ve kültürel değerleriyle bütünleşen örüntülerin yöreden yöreye farklı olmasının tanımlanması gibi. Tanımsal rehberler tasarım formlarını belirlerken basit, sade ve anlaşılır olduğundan daha çok tercih edilir.
- **Performans Rehberleri:** Sonuç ürün için gerekli performans özelliklerini, projenin etkilerinin değerlendirilebileceği TAKS, KAKS, iklim, gün ışığı, topografya gibi ölçütleri ortaya koyar. Performans rehberlerinin, tanımsal rehberler gibi sıkı kurallar koymaması tasarımcıya daha fazla yaratıcılığını kullanma olanağı sağlar. Ancak bu tip rehberlerin tasarımında belirsizlik ve ön görülemeyen sorunların sonradan ortaya çıkması gibi bir takım olumsuzluklar süreç içerisinde görülebilir.
- **Tavsiyeci Rehberler:** tasarımı yönlendirici kurallar tavsiye niteliğinde sunulmuş olup uyulması gereken herhangi bir yasal zorunluluğu içermemektedir.

Sonuçta tasarım rehberlerinde hangi yaklaşım tercih edilirse edilsin temel amaç, o yerleşmenin kimliğinin dikkate alınarak hazırlanmasıdır.

2.5 Kamusal Mekânda Kalite /Kimlik

Kamusal mekânın karakteri, ait oldukları coğrafyanın kültürel tarihini, ekonomik gelişmişlik düzeylerini olduğu kadar, toplumsal ve sosyo psikolojik özelliklerini de yansıtır. Ayrıca fiziksel çevrenin oluşumunda mekânların sürdürülebilirliği ve yaşanabilirliği önemli yer tutmaktadır.

Kamu mekânlarının sağladığı dört önemli işlev vardır. Bunlar; psikolojik ve sensoriyel gereksinimlerinin (yerlerin tanımı, ortak yaşamın sembolleri), sosyal ilişkilerin, ekonomik değişimlerin ve erişilebilirliğin sağlanmasıdır. (Çubuk, 1991)

1960'lı yıllardan itibaren yaşam kalitesi kavramı; bireylerin yaşadıkları kentte, fiziksel, sosyal, ekonomik ve psikolojik tüm ihtiyaçlarının karşılanmasını kapsamaktadır. Bu bağlamda kentlilerin yaşam kalitesi; kentten elde ettikleri hoşnutluk ve kentin, kentlilerin ihtiyaçlarını karşılayabilme kapasitesi ile ölçülmektedir. Yaşam kalitesi; beklentileri, standartları, ilgileri ile bağlantılı olarak, kişilerin yaşadıkları kültür ve değer yargılarının bütünü içinde durumlarını algılama biçimi olarak

tanımlanmaktadır (Salihoğlu, 2012).

Bu bağlamda kentsel tasarımın odağında kamusal mekânın yer aldığını belirtebiliriz. Kamusal mekân, kentlinin günlük rutinleri veya dönemsel etkinliklerini gerçekleştirdikleri, kentsel yaşamın geçtiği yerdir. Kentsel yaşam, kentlinin yaşam kalitesi kapsamında kullandığı veya deneyimlediği bir süreçtir. Kamusal mekân ise sokaklardan meydanlara, parklara ve bunları çevreleyen yapılara kadar uzanan şehirlerin en önemli odakları ve kentlerin kimliğini, ruhunu oluşturan parçasıdır (Erdönmez, 2006).

Son on yıldır “mekân kalitesi” kavramı yerine “yer kalitesi” kavramının kullanımı giderek ön plana çıkmaktadır. Kentsel kamusal mekân üreten mekânsal planlama ve tasarım disiplinlerinin temelinde mekân; anlamlı yer imgelerinin araştırıldığı, kentlilerin kültürel birikimlerini paylaştığı, aktardığı, tekrar öğrendiği, kısaca kentin kimliğini oluşturan yerlerdir. 1980’lerin başından itibaren tasarım kuramcılardan olan Relph, Schulz, Joedicke ve daha ekleyebileceğimiz birçok araştırmacının çalışmalarında, “yerin ruhu” felsefesi ile birlikte çalışmalarının “yer” bağlamı çerçevesinde ele alınmasının payı büyüktür. Bir yerin kalitesi ile yaşam kalitesi arasında bağ kurmaya çalışan Paul Zucker ve Camillo Sitte gibi araştırmacılar ise estetik ve kimlik değerlerini öne çıkaran çalışmalar yapmıştır (İnceoğlu ve Aytuğ, 2009).

Kentsel yaşam kalitesine uygun mekânlar yaratılması ve bu mekânları kullananların kent ve kentli ile iletişiminin sağlanacağı kamusal mekânların tasarlanması önemlidir. Kentsel yaşam kalitesi sağlanmasında; insanın temel gereksinmelerinden olan fizyolojik ve güvenlik gereksinmelerinin karşılanması yeterli değildir. Mekân; geçmiş, bugün ve gelecek ile doğal çevre ilişkilerini kurabilmeli ve kentlinin bir kenttaş olarak birtakım eylemlerine olanak tanınmalıdır. Bunların dışında, yer ve aidiyet duygusu, okunaklılık, bellek gibi kolay ölçülemeyen öznel yanları da vardır. Böylece kamusal mekâna, yerel ve kendine özgün kimlikler yaratılabilecektir (Tekeli, vd.; 2004).

Sonuçta mekân-insan-zamana bağlı olarak biçimsel bir dil oluşturulması gerekmektedir. Kamusal mekânların yaşanır kılmak ve yaşanır kalmasını sağlamak için en önemli araç kentsel tasarım ve kontrolleridir. ÇubuK (1991) a göre kentsel tasarım, kent ölçeğinde ve kentsel mekânlarla ilgili sorunları çözmede, kentin kimliğini yeniden oluşturmada yardımcı bir şehircilik sistemiği kurabilecek bir çözüm aracıdır.

Dünyada kentsel tasarımın, kentsel yaşam kalitesinin gelişmesinde ve yere özgü mekânlar oluşmasında çok önemli bir rolü olduğu belirtilmektedir (Oktay, 2001).Bu kapsamda kimlik kavramını açıklamak gerekirse, doğadaki herhangi bir canlıyı veya objeyi diğerlerinden ayıran, öncelikle onun duyularla algılanan kendine özgü durumu şeklinde tanımlayabiliriz. Kimlik, bir nesnenin veya objenin diğerlerinden özgünlüğü, tekliliği ve bireyselliği ile ayrılması şeklinde tanımlanabilir. Kent kimliğini, bir kenti diğer kentlerden ayırt etmeye, bir anlamda başkalaştırmaya yardımcı olan nitelikler ile kente özgü olduğu tartışma götürmeyen öğelerin oluşturduğunu söyleyebiliriz (Lynch, 1960; Ocakçı, 1995).

Kimlik; yerel peyzaj karakteri, mekânın karakteri, sosyal karakteri ve anlamları şeklinde dört bileşenden oluşmaktadır. Bu üç bileşenin karşılıklı ilişki ve iletişimi, bir yerin kimliğinin oluşmasında önemli rol oynamaktadır. Bu özellikler şu şekilde özetlenebilir;

- **Yerel peyzaj karakteri;** iklim, topografya, jeolojik oluşum, bitki örtüsü, arazi kullanımı vb'nin oluşturduğu doğal çevre içerisindeki özelliklerdir.
- **Mekânın karakteri;** dolu ve boşlukların oluşturduğu biçim, yapısal özellikler, simgesel etki, kullanılan malzemeler vs. açısından oluşturduğu form ve görüntüdür.
- **Sosyal karakter;** insanlar arası ilişkiler, arkadaşlık, komşuluk ilişkileri, duygusal mekân yaşantıları, hatıralar, gereksinimlerin karşılanabilirliği, biçimlendirme, oluşturma süreci ve kararlara katılma gibi faktörler mekâna duygusal bağları oluşturmaktadır.
- **Anlam;** kimlik, geçmişin toplumsal yaşamlarının ve kültürlerinin günümüz kamusal mekânında somutlaşmış ürünleridir. Bu zaman diliminde toplumların yaşam mekânlarına mücadeleleri, acıları, sevinçleri, yaşamları, özelemleri vs. ile yükledikleri anlamlar dizisidir (Özer, 1998).

2.6 Kamusal Mekânın Temel Nitelikleri

Kamu mekânı bir biçimdir. Burada hem biçimin mantığı, hemde içeriğinin insanın çeşitli istek ve gereksinimlerinin bir sentezi niteliğini taşıması gerekmektedir. Bu biçimi oluşturan binalar, sokaklar, meydanlar, yeşil alanlar, yapılanmamış ve yapılmış alanlar bütünüdür (Çubuk, 1991).

Lynch(1984), 'Good City Form' adlı kitabında güzel bir şehrin sahip olduğu özellikleri analitik bir yaklaşımla araştırmıştır. Bu çalışmanın temelinde yerin kalitesini ölçebilmek için ölçütler belirleyerek kentsel tasarım çalışmalarına önemli referanslar veren canlılık, duygu, uygun olma, erişim, kontrol gibi ilkeler ortaya koymuştur.

Kamusal mekânların temel özellikleri arasında, canlı, herkes tarafından ulaşılabilir, güvenli, çekici, mekân duygusu yaratan, kültürel ve mekânsal kimliği yansıtan, fonksiyonel ve kullanım kolaylığı olan, rastlantısal ve istemsiz olarak karşılaşılan, bir araya gelme fırsatlarını yaratan mekânlar olması sayılabilmektedir. Ayrıca kamusal mekân, kentsel çevre, algılama, duygusal formlar, kentsel yaşam; sosyal ilişkiler, sosyal formlar ve kentsel peyzaj - mekânsal formların karşılaştığı bir alandır (Gökgür, 2008).

N. Schulz kamusal mekânların, kendilerini çevreleyen yapı biçimleriyle ilişkili olduklarını ve kolektif yaşamı devam ettirebilmeleri için, üç tür işlevin olduğunu belirtmektedir:

- Açık kent mekânı, kolektif-toplumsal yaşamın oluşmasına ve her türlü aktiviteye olanak sağlamalı ve aynı zamanda doğal çevrenin topografik yapısıyla ilişkili olmalı,
- Kentsel mekânı oluşturan yapı biçimleri kolektif bir kimlik oluşturacak

- şekilde ifade edilmeli,
- Mekânsal şekiller, kent dokusu içinde organizasyonu sağlayıcı bir şekilde yer almalıdır (Erdönmez, 2006).

Şekil 3. Kamusal mekân uygulama örnekleri (Public Design Festival launches the 2010 Duepercinque contest; www.pinterest.co.uk)

Kentsel tasarım rehberleri, kentsel yaşamı yani toplumu kamusal mekânda bir arada tutacak sosyal ilişki biçimini ve tasarıma girdi oluşturacak verileri içermelidir. Baytin (2006), kentin bütünleşmesini başarmak için kamusal mekânın (bir sokak, park ya da meydan gibi) kendi özel işlevleri ile birlikte kent peyzajının çok önemli bir parçası olarak ele alınması ve kentsel yaşam deneyiminin keyfine varılabilecek bir tasarımın oluşturulması gerektiğini ifade etmektedir.

3. KAMUSAL MEKÂNLARA İLİŞKİN KENTSEL TASARIM REHBERLERİ ÜZERİNE NOTLAR

Kentsel tasarım, planlama sistemi içerisinde mekânın biçimlenmesinde önemli bir araçtır. Kentsel tasarım, kamusal mekânın biçimlenmesine ilişkin süreci tasarım politikaları ve kentsel tasarım araçları (tasarım rehberleri, gelişme özetleri, ek planlama rehberleri, vb.) ile ortaya koyar. Kamusal mekânın biçimlenmesinde kentsel tasarım planları kadar kentsel tasarım rehberleri de önemlidir.

Ayrıca tasarım rehberleri, kamusal mekânların tasarımında yere özgü kimliğin ve sosyal yaşantının örüntüsünün sağlanması yanında kentsel obje ve sanat ürünlerinin biçimlenmesinde de önemli rol oynar.

Dünyada kentsel tasarım rehberleri elli yılı aşkın bir süredir kullanılmaktadır. İncelenen kentsel tasarım rehberi örneklerinin; mekâna ilişkin malzemeler, ulaşım sistemi, yapı oran ve cephe özellikleri, açık alanlardaki kent mobilyaları, yeşil ögenin kullanımı gibi konuları ele alıp belirleyerek bütünü oluşturmada temel teşkil eden, yönlendirici ve hatta mimari ve peyzaj projeleri için de yaratıcılığı özendirici bir kılavuz oldukları görülmektedir.

Şekil 4. Örnek Kentsel Tasarım Rehberleri

(http://pdsonline.cityofboise.org/mwg-internal/de5fs23hu73ds/progress?id=MetlqKm89-vow7JTKLAMUCIU77LDgwEbFjydn7TU93s,&d;https://www.ucl.ac.uk/london-2062/documents/capital_spaces;http://www.richmond.gov.uk/public_space_design_guide)

Geleneksel referansları güçlü olan bir bölgede hazırlanacak olan kentsel tasarım rehberlerini daha iyi anlamak, neleri kapsadığını görebilmek için incelenen örneklerde belirli saptamalar yapılmıştır.

Tasarım rehberlerinin genelde; görsel çevrenin kalitesinin yükseltilmesi ile ilgili olarak estetik kuralları tanımladığı belirtilebilir. Belli hedef ve ilkeler doğrultusunda hazırlanan tasarım rehberlerinde amaç, uygulamada ve uygulama sonrasında bu ilke ve hedefleri yakalaması ve koruması olmaktadır.

Şekil 5. Kamusal mekân uygulama örnekleri (Public Design Festival launches the 2011 Duepercinque contest; www.pinterest.co.uk)

Kamusal mekânlarda kentsel tasarım rehberlerinin temel amacı;

- Kullanımların güçlendirilmesi ve güçlü bir görsel imaj yaratılması,
- Sosyal etkileşim alanı düzenlenmesi,
- Yaya öncelikli kamusal bir mekân düzenlenmesi,
- Çevre ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesidir.

Kentsel tasarım rehberleri kamusal mekânı kullanan topluluğun beklentilerini ve isteklerini dikkate almaktadır. Alana ilişkin iyileştirme ve düzenlemelere yönelik bir dizi atölye çalışması ile halkı, tasarım sürecine ve kentsel yaşama katmaktadır.

Şekil 6. Kamusal mekân uygulama örnekleri (Public realm sketches; www.pinterest.co.uk)

Rehber; kamusal mekânların cadde veya sokakların taşıt, toplu taşıma veya park gibi kullanımını belirler. Bu kullanıma göre sokak ve caddeler ile kaldırımların genişlikleri belirlenir. Kaldırımlarda genelde yeme – içme ağırlıklı kullanımlara göre peyzaj tasarımları yapılmaktadır. Ağaç, taşıt trafiği gibi etkenlerin yaratmış olduğu görsel ve çevresel sorunların çözümünde önemli bir peyzaj elemanıdır.

Tasarımda yaya geçitleri ve kaldırımlar herkesin erişebileceği ve güvenli mekânlar olarak gerekli önlemleri almaktadır. Bazı malzeme ve peyzaj öğeleri ile sokakta kapı veya görsel imgeler yaratılabilmektedir. Evrensel tasarım ilkeleri ile özellikle özürülüler ve yaşlılar için erişim rampaları düşünülmektedir.

Tasarımda kullanılan malzeme ile sürücülerin dikkatleri artırılmaktadır. Sokaklarda kullanılan ağaçlar, mekâna görsel süreklilik sağlayan, gölgelik oluşturan, hava kirliliğini önleyen, mekâna ölçek ve canlılık kazandıran tasarım öğesidir. Bu nedenle sokak peyzajında uygun ağaç türlerinin seçimi önemlidir.

Rehberde, sokakların ve kaldırımların aydınlatılması mekânın güvenliği ve kalitesini önemli ölçüde etkilemektedir. Aydınlatma elemanlarının formu ve malzemesi mekâna kimlik kazandırabilir. Cadde refüjlerinde bitkisel malzemeler ile daha canlı mekânlar yaratılabilir.

Tasarım rehberleri kent mobilyalarının kullanımında da önemli bir yol gösterir. Sokak mobilyaları; otobüs durakları, oturma bankları, çöp kutuları, bisiklet parkları, duvarlar gibi kullanımlara olanak sağlamanın yanında görsel bir obje olarak da düşünülmelidir.

Heykeller, kentle, insanla ve çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurup meydanlarda, kent merkezlerinde yer almakta, böylece kamusal alanlar galeri ve müzelerden bağımsız sanat yapıtının insanlara gündelik yaşantısı içinde doğrudan ulaştığı alanlar olarak daha da önem kazanmaktadır.

Şekil 7. Kamusal mekân uygulama örnekleri
(<http://www.miasarquitectes.com/portfolio/banyoles-old-town/> Best 25+ Public space design ideas on Pinterest Landscape www.pinterest.co.uk)

Şekil 8. Kamusal mekân uygulama örnekleri
(<http://www.widewalls.ch/artist/alexander-calder/>)

Kamusal mekânların tasarımında yönlendirme ve bilgilendirme tabelalarının önemli yeri vardır. Bu nedenle yönlendirme tabelaları kurgulanmasında; kullanıcı, mesaj ve yer anahtar kavramlardır. Tasarlanan tabelalar, kullanıcıyı tanımak ve tanımlamak ile hedefleri belirlemede önemli bir başlangıç noktasıdır. Yönlendirme tabelaları tasarım ürünlerinin taşıyacağı mesajlar (sunacakları bilgiler, formu, rengi...), kullanıcı grubunun gereksinim duyduğu içeriği taşımaları ve anlayabileceği biçimde iletilmelidir. Böylece kullanıcıya iletilen mesajlar ile mekânın tanımlanması amaçlanmaktadır.

Sonuç olarak kentsel tasarım rehberleri şu hedef ve ilkeleri tanımlamaktadır;

Mekân Karakteri - Kimliği: Kimlik kamusal mekânların devamlılığı, kalıcılığı adına önemli bileşenlerden biri olup tasarım rehberleri oluşturulurken mekânların kimliği yer bağlamında doğru analiz edilmeli ve her süreçte dikkate alınarak malzeme seçiminden, strüktürün belirlenmesine kadar olan süreçlerde tasarım ilkeleri geliştirilmelidir.

Kapsam ve Devamlılık: Güvenilir ve kolay algılanabilir, devamlılığı olan mekânlar yaratılması için kamusal ve özel mekânlar arasındaki ayrımın doğru bir şekilde belirginleştirilmesi gerekir.

Aktivite Örüntüsü: Aktivite örüntüleri, aktivitelerin bir arada uyum içerisinde bulunması sonucunda oluşan sistemlerdir. Aktivite alanlarının oluşturulması ve korunması ve onlara ulaşılabilirliğin sağlanması insanların aktivite ihtiyaçlarını karşılamada önemlidir.

Okunabilirlik: Kentlerde tasarımlar insan ölçeğinde olmalı ve insanlar mekânları algılayabilmelidirler. Buna en fazla ihtiyaç duyulan mekânlar ise kamusal mekânlardır. Odak, nirengi noktaları, imaj öğeleri ortaya çıkarılmalı ve okunabilir olmalıdır.

Geçirgenlik: Kent içi fonksiyonlar arasındaki ulaşımın rahat ve kamusal alanların birbirine bağlanmış olması, geçitler, arkadlar ve pasajlar ile yaya dolaşımının kesintisiz sağlanması geçirgenlik sağlamaktadır.

Şekil 9. Kamusal mekân örnekleri

(<https://laud8.wordpress.com/2011/03/01/roombeek-the-brook/>;
<http://www.visitcopenhagen.com/copenhagen/superkilen-park-gdk707822>)

Kentsel Peyzaj: Rehberlerde kentsel peyzaja uyumlu ve onu geliştiren kararlar alınması önemlidir. Kentin görsel boyutu olan kentsel peyzaj; biçimleniş, estetik, form gibi unsurlar içermeli ve kentsel mekânlar arasında bütünleyici olmalı ve geçişi sağlamalıdır.

Ekoloji: Tasarım sürecinde sürdürülebilirlik ve yenilenebilir enerji sistemlerine bağlı kentsel mobilyalara dikkat etmek gerekir.

Kentsel Kalite: Kentsel kaliteyi arttırmak sosyo-kültürel, ekonomik ve mekânsal olmak üzere üç boyutta sağlanabilir. Kültürel etkinliklere ilgiyi oluşturmak, potansiyelleri kullanarak, ekonomiye dâhil etmek ve insan için daha yaşanabilir bir çevre sağlamak kentsel kaliteyi geliştirmede önemli unsurlar arasındadır. Kamusal mekânların çekici olabilmesi için detay ve malzemelerin, peyzaj öğelerinin dengeli bir şekilde dağılımı ile sanat, uyum ve yaşanabilirliğin sağlanması gerekir (Samur, 2007).

4. ÜLKEMİZDE KENTSEL TASARIM REHBERLERİNE İLİŞKİN DENEYİMLER

Türkiye’de kentlerin dokusu ve mekânsal özellikleri ile kent kimliğinin; tespit edilmesi, yerin mekânsal zenginliklerinin korunarak, geliştirilmesi için kentsel tasarım çalışmaları büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda merkezi yönetimlerin yapmış olduğu çalışmalara kısaca değinmekte fayda vardır.

4.1 Kentleşme Şûrası ve Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planında (KENTGES) Kentsel Tasarım¹

Kentleşme Şûrası'nın ana hedefi; nitelikli bir kentsel yaşamın ve mekânın sağlanması ve bunun sürdürülebilmesidir. Şûra'da, kentsel kalitenin yükseltilmesinin, bu kavramın yaşama geçirilmesindeki en önemli amaç olduğunu ve ülke planlamasına dayandırılan bölgesel tasarımın ardından kentsel tasarımın da bu amaca ulaşmak için etkin bir araç olarak kullanılması gerektiğini kabul etmiştir.

Günümüzde kentleşme olgusu, kentsel mekânlarda olumsuz etkiler sergilemektedir. Bunun temel nedeni kentlerde yaratıcılığı önleyen ve bozulmayı artıran uygulamalardır. Çok hızlı değişimin yarattığı bu uygulamalar, kentsel mekânın görsel zenginliklerini yok etmekte ve nitelsiz ticari amaçlı gereksiz bir yapı yoğunlaşmasına itmektedir. Şûrada; Kentsel kalite ve kentsel tasarım grubunun çalışmaları açısından kentlerimizin karşılaştığı ve karşılaşılabilecek kalite ve tasarım sorunları belirlenmiştir.

2007 yılında Bayındırlık ve İskân Bakanlığı tarafından başlatılan Kentleşme Şûrasında nitelikli kentsel yaşam ve mekânın sağlanmasında Kentsel Tasarımın etkin rol oynadığı hususunun altı çizilmiştir.

“Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı (KENTGES)”; sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde yerleşme ve kentleşme ile yerleşme ve mekânsal planlamanın alan, tema ve boyutlarını kapsayan, mekâna ilişkin sektörleri bütünleşik bir yaklaşımla ilişkilendiren, temel ulusal politikalarla uyumlu bir belge elde edilmesi amaçlanmıştır. (Şûra, 2010)

2010 yılında yasal bir doküman olan KENTGES Strateji Belgesinde kentsel kalite ve kentsel tasarıma ilişkin bir mevzuat bütünlüğü bulunmaması ve İmar mevzuatının kentsel tasarıma ilişkin bir tanımlamanın getirmediğinin ve buna yönelik strateji ve eylemler geliştirilmiştir. Buna göre Kentges Strateji Belgesi, çerçeve kanun, mekânsal planlama eğitimi ve Ar-Ge

¹

Bu

bölüm,

<http://kentges.bayindirlik.gov.tr/KentlesmeSurasi/KomisyonRaporlari.aspx>

adresinde Komisyon Raporu dikkate alınarak yazılmıştır.

Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca ön hazırlık çalışmaları Nisan 2007'de başlatılan, ilk aşaması 30 Mayıs 2008 – 4 Mayıs 2009 tarihleri arasında dört adet istişare toplantıları, Kentleşme Şûrası Komisyonları ve Genel Kurul Çalışmaları ile tamamlanan ve ikinci aşaması 3 Mart 2010 tarihinde deklare edilerek sonuçlandırılan Sürdürülebilir Kentsel Gelişme İçin Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı Hazırlama Projesi'nin (KENTGES) sonuç dokümanı; “KENTGES Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı (2010–2023)” Yüksek Planlama Kurulu'nun 25.10.2010 tarih ve 2010/34 sayılı kararı ile kabul edilmiş ve 4 Kasım 2010 tarih ve 27749 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

çalışmalarına yönelik stratejilere göre kentsel tasarım konusunun etkinliği kapsamında aşağıdaki eylemler saptanmıştır.²

Kentleşme Şurası ve KENTGES Strateji Belgesi ile Türkiye'nin Kentleşme ve İmar vizyonu belirlenmesinde ve kentleşme/imar konularında ilk üst düzey strateji belgesi olarak tanıtılmış ve üst düzey referans belgesi, yol haritası olarak oluşturulmuştur. Belgede; yerleşmelerin yaşanabilirlik düzeyinin mekânı ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi, ekonomik, sosyal ve kültürel yapıların güçlendirilmesi ifadesiyle kentsel tasarımın sınırlarına ilişkin önemli saptamalar yer almıştır.

KENTGES Strateji Belgesinde az sayıda eylem oluşturulmuş olmasına rağmen bu eylemler kentsel tasarımın yeri, kapsamı, araçları ve tekniklerinin neler olabileceği üzerinde şu önemli saptamalarda bulunmaktadır:

- Kent planlama sürecinde kentsel tasarımın etkinliğinin artırılabilmesi için öncelikle bugünkü İmar Kanunu, kenti ve doğal çevreyi bütünüyle kapsayacak bir çerçeve kanun olarak geliştirilmesi,
- Kentsel tasarımın kuramsal ve pratik uygulamaları için gerekli bilimsel çalışmalar ve mevzuat uygulamaları yapılması,
- Kentsel tasarımın sosyal, ekonomik, kültürel, psikolojik, ekolojik, estetik ve yasal öğelerin etkileşimini dikkate alarak, kentsel mekânın yaşam kalitesini geliştirmeye dönük bir uzmanlık alanı olduğu ve bu alanda kent planlama, mimarlık, peyzaj mimarlığı disiplinlerinin katkısı ile oluşturulan ortak bir yüksek lisans eğitim programı çerçevesinde verilecek formasyon, mekân düzenleme aracı olan kentsel tasarımın kullanımını olumlu yönde etkileyebileceği,
- Kentsel tasarımın etkinliğinin artırılabilmesi için kentsel yaşam kalitesinin artırılmasına dönük Kentsel Tasarım Rehberlerinin usul ve esasları belirlenerek uygulanmasıdır.

Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisinde kentsel tasarım rehberlerinin hazırlanmasına ilişkin eylemler ise şunlardır;²

- Yaya ve bisiklet yollarının yaygınlaşması için rehberler ve tasarım kriterleri ile ilgili yasal düzenleme yapılacaktır. Ulaşım Ana Planı ile kent planları kapsamında bisiklet ve yaya yolu planının yapılması konusunun ilgili yönetmeliklerde yer alması gerekli görülmektedir (EYLEM 5.2.1).
- Sosyal donatı standartlarının ve tasarım ölçütlerinin geliştirilmesine yönelik imar mevzuatı da dahil düzenlemeler yapılacaktır. Her kademedeki ve türdeki sosyal donatılar için yer seçimi, öncelikler, yerel özelliklere göre farklı donatıların mekânsal dağılımı ve standartlarının belirlenmesi ile planlama ve tasarım ölçütlerine ilişkin yasal düzenlemelerin yapılması ve rehberlerin hazırlanması, sosyal donatı alanlarına yönelik plan değişiklikleri usul ve esaslarını yeniden düzenleyen kuralların geliştirilmesi gerekli görülmektedir (EYLEM 7.1.1).

² <http://www.kentges.gov.tr/dosyalar/100eylem.pdf>

- Açık ve yeşil alan standartları ve türleri geliştirilecektir. Açık ve yeşil alanlarla ilgili olarak yeşil kütle, karbon yutak ve nefes alma noktaları, kentsel ısı adaları, kentsel biyotop koruma alanları, kent ormanı, kent parkı, yeşil koridor gibi unsurlar için planlama ve 30 tasarım standartlarının geliştirilmesine ve rehberlerin hazırlanmasına yönelik gerekli yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir (EYLEM 8.1.1).
- Güvenli yerleşme tasarım rehberi hazırlanacaktır. Kamusal alanlar ile toplumun kullanımına açık mekânların; nitelikli, güvenli ve dezavantajlı grupların kullanımına elverişli ve riskleri azaltacak biçimde planlanması ve tasarlanmasına yönelik ilke, standart ve ölçütleri kapsayan bir rehber hazırlanması önerilmektedir (EYLEM 12.1.2).
- Kent kimliğine ilişkin araştırmalar yapılacak ve bu kimliğe yönelik özgün tasarım rehberleri hazırlanacaktır. Özgün mimari, doku ve mekânsal özelliklerin ve var olan kent kimliğinin tespit edilmesi, var olan ve yeni gelişen alanların kimliğinin geliştirilmesi için tasarım ilkeleri oluşturulması, tasarım rehberlerinin hazırlanması gerekli görülmektedir (EYLEM 13.1.1).

Sonuçta Kentleşme Şurası ve KENTGES Strateji Belgesi ile Kentsel Tasarımın meşrulaşmasında çok önemli ve somut adımlar atılmıştır. Belgenin Kentsel Tasarım bağlamında taşıdığı önem ise; mevcut imar yönetmeliklerinin yeniden ele alınması için yasal bir yönlendirme yapmış olmasıdır (Çubuk, 2013; Özer, 2009).

4.2 Mevzuat Çalışmalarında Kentsel Tasarım

Resmi Gazetede 4/7/2011 tarih ve 27984 sayı ile yürürlüğe giren 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname yayınlanmış ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı kurulmuştur. Bakanlığın kurulması ile birlikte Kentsel Tasarım kavramı mevzuatta yer almış ve mevzuat alt yapısı oluşturan önemli çalışmalara yön vermiştir. Bu kapsamda Çevre ve Şehircilik Bakanlık bünyesinde Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü altında Kentsel Tasarım Dairesi 2012 tarihinde kurulmuştur.

Ayrıca Bakanlık, bu kapsamda kentsel tasarım tanımını ve içeriğine ilişkin usul ve esasları belirlemeye yönelik mevzuat altlığını oluşturmak için Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliğini 2014 yılında tamamlamıştır.

Mekânsal Planlama Yapım Yönetmeliği, mekânsal planların yapımına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları belirlemek amacıyla hazırlandığı ve bu yönde bir görev tanımı yapıldığı görülmektedir. Yönetmeliğin, Tanımlar ve Mekânsal kullanım Hükümleri başlıklı İkinci Bölümde Kurumlar, Mekânsal Planlar ve Özel amaçlı planlarla ilgili açıklamalar yapılmıştır. Kentsel Tasarım projeleri de bu özel amaçlı plan türü içinde değerlendirilmiştir.

Yönetmeliğin Kentsel Tasarım Projelerine Dair Esaslar Bölümünde;

- Kent Tasarım Kavram Planı ile Kentsel Tasarım Projesinin tanımı,
- İmar Planı içinde özel tasarım alanında yapılacak Kentsel Tasarım Projeleri uygulama koşulları,
- Kentsel Tasarım Projesinde dikkate alınacak araştırma verileri,
- Farklı işlevde planlama bölgelerinde yapı adası bazında yapılacak Kentsel Tasarım Projeleri için yapılacak çalışmalar,
- Kentsel Tasarım Rehberlerinin kavram, kapsam ve sürecine ilişkin değerlendirmeler bulunmamaktadır.

Buna göre mekânsal planlar sistematığı içinde kılavuz ve tavsiye kararları ile Kentsel Tasarım Rehberinin hazırlanması da istenilmektedir. Mevzuatta geçen Kentsel Tasarım Rehberleri³ ile oluşturulan standartlar tasarımcı ve planlayıcıya yaratıcılık konusunda olanak bırakacak, görsel çevrenin kalitesinin yükseltilmesi ile ilgili olarak estetik ve tasarım kuralları tanımlanması beklenmektedir.

Kentsel tasarım rehberleri ulusal veya bölgesel standart bir belge olarak algılanmaması gerekir. Rehber, kentte veya kentin bir parçasının özelliklerini dikkate alınarak hazırlanan yere özgü kararlar içermelidir. Yürürlükteki mevzuat kapsamında, plan ve projelerle bağlantılı olarak, rehberlerin 3 farklı biçimde:

- İmar Planının eki olarak “plan açıklama raporu” kapsamında;
- İmar planı notlarına dahil edilmek suretiyle;
- Plandan ayrı, özel bir doküman şeklinde, Belediyesince veya ilgili İdarece uygulamaya konulabilecek deneyimler ülkemizde bulunmaktadır (Özer, 2016).

Yönetmelik kentsel tasarım proje sürecinde ile Kentsel Tasarım Projelerinin hazırlanmasında ve değerlendirilmesinde yararlanılacak esaslar, nitelik ve standart belirleyen hükümler ile önemli bir boşluk doldurulmuş olacaktır. Hatta kavrama ilişkin bazı mesleki tartışmalarını da çözecektir (Çubuk, 2013).

Kentsel tasarımın, planlama ve uygulamadaki etkinliğinin artırılması amacıyla Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Bu çalışmaların en önemlisi de Kentsel Tasarım Rehberleridir. “Kentsel Tasarım Rehberleri”nin de sürdürülebilir, güvenli, sağlıklı, yaşanabilir ve

---

³ Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği’nde Md 30/7. Tasarım Rehberi Tanımı ‘Kentsel tasarım projesi doğrultusunda mekânın imge, anlam ve kimlik kazanmasını, estetik ve sanat değerinin yükseltilmesini, yapıların bir uyum içerisinde ve bütünlük oluşturacak şekilde düzenlenmesini amaçlayan ve mekânsal planlama sistematığı içerisinde uygulamaya yönelik kılavuz ve tavsiye niteliğinde kararları içerecek şekilde kentsel tasarım rehberi hazırlanır.’

İmar Kanunu 8/ğ Köy/kırsal Tasarım Rehberi Tanımı; “...Yerleşme ve yapılaşma özellikleri, mimari doku ve karakteri, gelişme düzey ve potansiyeli açısından önem arz eden köylerde bu özellikleri korumak, geliştirmek ve yaşatmak amacıyla muhtarlık katılımı ile ilgili idarelerce köy tasarım rehberleri hazırlanabilir. Köy tasarım rehberleri ilgili idare meclisi kararı ile onaylanır ve uygulanır hükmü bulunmaktadır.”

kimlikli yaşam çevrelerinin oluşturulması amacıyla düzenlenen yönlendirici belgeler olarak hazırlanması gerekmektedir.

Şekil 10. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nca yapılan çalışmalar ⁴

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ile birlikte yürütülmüş olan Kentsel Tasarım Rehberlerinin Hazırlanması Projesi, yerel yönetimler, kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, meslek odaları ve üniversitelerden oluşan katılımcılarla ülkemiz mevzuat ve deneyimleri kapsamında tartışılarak oluşturulmuştur. ⁵

Bakanlıkça yapılan bu çalışma; dünya örnekleri de gözetilerek ülkemizde kentsel tasarım rehberlerinin hazırlanması ve uygulanmasına dair önerilerin geliştirilmesi, rehberlere ilişkin içerik, konu ve kapsamın belirlenerek eğitim, tanıtım ve bilgilendirme çerçevesinin oluşturulması ile kentsel tasarım rehberlerinin uygulanmasının yaygınlaştırılması ve verimliliğinin artırılması için gerekli altyapının sağlanarak, ilgili idarelere “tasarım rehberi hazırlama yöntemi” konusunda destek sağlanması amacıyla hazırlanmıştır. Ayrıca bu çalışma doğrultusunda Yerel Yönetimler için kentsel tasarım rehberi hazırlama el kitabı çalışmaları da devam etmektedir (Özer, 2016).

Kentsel tasarım rehberleri projesi çalışmasında;

- Kentsel tasarım rehberlerinin tanımı ve amacı,
- Kentsel tasarım rehberlerinin hazırlama süreci,
- Rehberleri hazırlayacak tasarım ekibinin mesleki formasyonu ve yetkinliği,
- Kentsel Tasarım Rehberlerinin İçerik Aşamaları
- Rehberin uygulaması ve izleme

gibi konulara açıklık getirmektedir.

⁴ Kentsel tasarım rehberleri proje çalışması ile ilgili detaylı bilgilere <http://www.csb.gov.tr/gm/mpgm/index.php?Sayfa=sayfaicerik&Id=1910> adresinden ulaşılabilir.

⁵ “Kentsel Tasarım Rehberlerinin Hazırlanması Projesi”ne Yönelik Protokol İmza Töreni Gerçekleştirildi <https://www.csb.gov.tr/turkce/index.php?Sayfa=haberdetay&Id=20665>

4.2.1 Kentsel tasarım rehberlerinin tanımı ve amacı

Çalışmada Kentsel Tasarım Rehberleri, yapılanmış veya yapılanmasi istenen çevrede kentsel biçimlenmenin oluşum ve gelişimini yönlendiren bir araç olarak kullanılmaktadır. Kentsel tasarım rehberleri aynı zamanda, planlama sürecinin bir parçasıdır. Rehberler, kentsel ve kırsal alanda, belirlenmiş mekânlardaki mevcut veya yeni gelişme alanlarında, odaklar ve cepheler, kent kimliği ve kent dokusunun sürdürülebilirliği kapsamında bütünsel bir çerçeveyi oluşturur şeklinde tanımlanmaktadır.

Kentsel Tasarım Rehberleri tasarlanmak/düzenlenmek istenen mekânının; imge, anlam ve kimlik kazanmasını, var olan kimliğin korunması ve kimliğe değer kazandırılmasını, kentsel mekânın kalitesinin artırılmasını, estetik ve sanat değerinin yükseltilmesini, yapıların bir uyum içerisinde ve bütünlük oluşturacak şekilde düzenlenmesini ve kent bütününde ele alınan kentsel mekânın yaşam kalitesini artırmayı amaçlar.

4.2.2. Kentsel tasarım rehberlerinin hazırlanma süreci

Kentsel tasarım rehberleri; gelecek için vizyon ve stratejileri mekânla buluşturan, yere özgü mekânsal ve sosyal dili sürdüren, sosyo kültürel boyutları öne çıkaran, tarihi, kültürel ve doğal özellikleri koruyan, kılavuzluk eden, mekânsal ve işlevsel kullanım çeşitliliğini belirleyen, tasarım detaylarını açıklayan, kamusal kullanımı öne çıkaran, alandaki çözümleri insan/yaya öncelikli ve etkin kılan, esnek ve müzakereye açık bir süreçtir.

Bu doğrultuda, Kentsel Tasarım Rehberleri Sistem Önerisi 4 başlık altında ifade edilmektedir (Özer, 2016).

- Ülkesel Kentsel Tasarım Politikaları: Ulusal hedefleri, kentsel gelişmeye yönelik planlama ve tasarım ile yönlendiren ve değişime rehberlik eden bütünsel bir bakışı tanımlamaktadır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı; ülkesel ölçekte, tasarım kalitesine önem verecek ilke kararları ile oluşturulacak kentsel tasarım ve kentsel gelişme politikalarının yerel ölçeği olan kentsel tasarım projeleri ve rehberlerini yönlendirecek çalışmalar yürütecektir.
- Yerleşmeye İlişkin Kentsel Tasarım Stratejisi: Kimlikli ve özgün bir kentsel gelişmede stratejik düşünme ve kentsel tasarım ile çözüm üretmede kullanılan bütünsel yaklaşımdır. Kentsel Tasarım strateji ve araçlarının amacı yerleşmeye ilişkin gelişmeyi kentsel tasarım ile en yüksek standartta sağlamaktır. Planlama sisteminin içinde yer alan ve onunla bütünleşmiş bir kentsel tasarım yaklaşımı ile kaliteli, kimlikli ve yaşanabilir mekânlar oluşturulabilecektir.
- Yere Özgü Kentsel Tasarım Rehberleri: Yerleşmeye ilişkin Kentsel Tasarım Stratejisi kapsamında, noktasal, özgül ve detaylı kentsel tasarım çalışmalarıdır. Mekânla buluşan ve gelişme sürecini

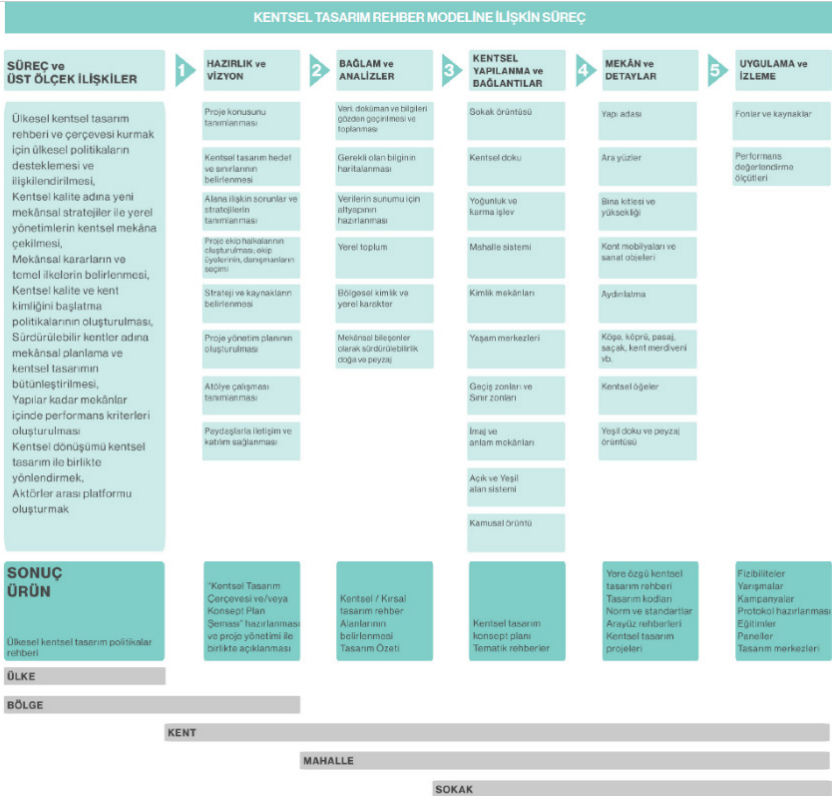
“Kentsel tasarım” insanlar için kaliteli, özgün, yaşanabilir ve kimlikli “mekân” oluşturma sürecidir. Bu süreçte kentsel mekân için ortak bir karar ortamı ve işbirliği oluşturulmalıdır. İlgili idarelere yönlendirici bir kılavuz niteliğinde olan “Kentsel Tasarım Rehberleri”nin nasıl hazırlanması gerektiğine ilişkin aşamalar ve adımlar kısaca şunlardır (Özer, 2016);

1. Aşama: Hazırlık ve Vizyon; Bu aşamada amaç ve hedefler önceliklidir. Yerleşmeye ilişkin nasıl bir mekân ve yaklaşım benimsendiğine karar verilmesi ve vizyon oluşturulması aşamasıdır. Bu kapsamda fiziksel değişkenlere, sınırlandırıcı ve yönlendirici hedefe yönelik mekânsal ve sosyal analizler ile rehber çalışma konusunun tanımlanması, kentsel tasarım hedef ve sınırlarının belirlenmesi, alana ilişkin sorunların tanımlanarak, mekânsal gelişime ilişkin stratejik çerçevenin kurulması önemlidir.

2. Aşama: Bağlam ve Analizler; Bağlam kentsel tasarımın içinde yer aldığı ortamla ilişkili olup, kentsel tasarım için çok önemli bir açılandırma ve yere özgü kararların altyapısını oluşturur. Yerleşmenin biçimi, yapısal ve mekânsal kurgusu, ekolojik altyapısı, konum ve ilişkilerinin oluşturduğu özgünlük ve yaşayanlarla olan birlikteliği düzenlemektedir. Bu doğrultuda, alanın kentle ilişkisi, planlama ile ilişkisi, tarihsel veriler vb. sorgulanır. Hedefe yönelik analizler yapılır. Bu analizler toplumsal, mekânsal ve doğal çevreye ilişkin analizlerdir. Bu çerçevede, bir yandan yerel toplumu güçlendirmeyi hedeflerken, diğer yandan da mekânın biçimlenmesini yönlendirmektedir. Ayrıca bu aşamada yine çok disiplinli bir çalışma gerekir.

3. Aşama: Kentsel Yapılanma ve Bağlantılar; Bu aşamada kentsel tasarım karar ve ilkeleri oluşturulmalıdır. Bunun içinde nazım ve uygulama imar planları ile kentsel tasarımın ilişkilendirilmesi, ulaşım, kullanım, yoğunluk, kentsel donatı, enerji, doğa ve ekoloji, imaj ve anlam ile kent kimliği, yapı adası biçimlendirilmesi ve parsel ilişkisi gibi konuların belirlenmesi gerekmektedir.

4. Aşama: Mekân ve Detaylar; Oluşturulan tasarıma dayalı mekânsal kaliteyi oluşturan ara yüz ve bina tasarımına ilişkin detaylar olarak canlı ara yüzler, kent merdivenleri, köşeler, çatılar, kaldırımlar, pencereler, zemin kaplamaları, bina boyutu ve ölçek ilişkileri, işlevsel çeşitlilik ve değişimin mekâna esnek şekilde yansımaları, kamusal mekân ve kalitesi ile güvenlik duygusu bu kapsamda değerlendirilebilir. Mekân detayları bir yandan yapılar ve yapı detaylarını oluştururken diğer yandan da bütünde kentsel mekânın kimlik ve kalitesini tanımlamaktadır. Bunlar, kamusal mekânlarda yeşil öğeler ve peyzaj, kent mobilyaları, kamusal sanat öğeleri, kentsel aydınlatma ile tamamlanmaktadır. Kamusal ve özel mekân arasındaki ara yüzü tanımlayan, parmaklıklar, duvarlar, yatay ve düşey elemanlar, girişler, kapılar, saçaklar tasarıma detay zenginliği veren önemli yapısal elemanlardır.

Şekil 12. “Kentsel Tasarım Rehberleri” hazırlanma süreci (Cilt II, s.184)⁷

4.2.4 Rehberin uygulaması ve izleme

Kentsel tasarım sürecini etkin şekilde yönetebilmek için uygulamanın sistem içindeki kontrolü gerekmektedir. Bu kapsamda, belediyelerin tasarımı izlemesi ve uygulama sürecini yönetmesi için iç denetimi sağlaması önemlidir. Kontrol, tasarım ilke ve hedeflerinin, kentsel tasarım kavramsal şema, kentsel tasarım rehberleri ve kentsel tasarım projeleri ile birlikte bir bütün olarak ele alınarak izlenmesi ile mümkündür.

İzleme işi, “değerlendirme” aşamasıyla bir bütünlük teşkil eder. İzlemede toplanan bilgi ve belgelerin değerlendirme sürecini beslemesi gerekir. Kentsel tasarım uygulamalarından elde edilecek olumlu ve olumsuz sonuçlar değerlendirme aşamasında belirlenir.

İzleme sürecinde projede öngörülen her bir mekânsal hedefe ulaşma düzeyi, göstergelerde tanımlandığı üzere nesnel ölçütlerle, niteliksel ve niceliksel yöntemler kullanılarak belirlenmektedir.

⁷ http://www.csb.gov.tr/db/mpgm/editorodnya/file/Kentsel%20Tasarim/Kentsel%20Tasarim%20R ehberleri/KENTSEL%20TASARIM%20REHBERLERI_Cilt2.pdf

Değerlendirmelerde, kentsel tasarım projelerinin imar planı sürecine olan etkileri, plan değişikliği yapılıp yapılmayacağı, tasarım sürecine yapılacak ilaveler, kentsel tasarım projelendirme tekniklerindeki yenilenmeler gibi konular ele alınabilir. Yaşam ve mekân kalitesi göstergeleri esas alınarak yerleşmeler için projede öngörülen iyileştirme kararları izlenmeli ve gerekli tedbirlerin uygulama programını

Bu kapsamda izleme süreci ile ilgili;

- İzleme işini yürütecek olan sorumlu birimlerin belirlenmesi,
- Kentsel bilgi sisteminin oluşturulması,
- Kentsel göstergelerin / ilkelerin tespit edilmesi,
- İzleme faaliyetleri ve raporlamalar,
- Değerlendirme çalışmaları ve raporlamalar,
- Kentsel mekânın performansının artırılmasına ilişkin önerilerin geliştirilmesi

şeklinde bir süreç tanımlanmaktadır.

4.2.5 Rehberleri hazırlayacak tasarım ekibinin mesleki formasyonu ve yetkinliği

Proje Ekibi ve danışmanları çalışma alanının niteliğine göre belirlenen yaklaşım ve vizyon doğrultusunda seçilmelidir. Kentsel tasarım rehberlerinin hazırlanma sürecinde yerin özgün karakterine uygun olarak farklı uzmanlık alanlarından destek alınması gerekir.

Bu kapsamda hazırlanacak Kentsel Tasarım Rehberleri ekibinde kentsel tasarım konusunda deneyimli veya kentsel tasarım uzmanı olan “Şehir Plancısı” (veya Şehir ve Bölge Plancısı, Kent Plancısı), “Mimar” ve “Peyzaj Mimarı” unvanına sahip olmak gerekir.

Ayrıca yukarıda ifade edildiği üzere; farklı kentsel tasarım rehberi çalışmalarında farklı uzmanlıklar gerekebilir. Konunun özeline göre ekibe danışmanlık yapacak sosyolog, ulaşım plancısı, coğrafyacı, tarihçi, ekolog, kıyı mühendisi, ekonomist ve kentin öne çıkan özelliklerine göre arkeolog, sanat tarihçisi vb. uzmanlıklar olabilir.

Mevzuat ile uygulamada elde edilen kentsel tasarım rehberlerinin, ülkemiz için önemli bir deneyim olanağı sunabilecek çeşitlilikte oluşmadığı görülmektedir.

Kentsel çevrede kimlikli mekânların üretilmemesi bütünsel yaklaşımın eksikliğini ortaya koymaktadır. Tasarımcıların tek tip kentsel doku üretme yaklaşımının kentsel mekân ve yaşam kalitesini sağlamak konusunda çözüm olmadığı sonucunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Kentlerde oluşan bu olumsuz kent yapıları ve mekânsal dokular birbirine benzemekte ve tarihten gelen özgün farklılıkları ve anlamları yok olmaktadır.

Kentsel Tasarım öncü bir rol üstlenerek, yenilikçi çözümleri yaşama geçirebilme konusunda önemli fırsatlar yaratabilme potansiyeline sahiptir. Bu

noktada ise gelişmenin kontrolünde çok genel kullanılan bir dizi sayısal standartlar yerine 'Tasarım Rehberi' ile kolay, anlaşılabilir ve müzakereye açık, yönlendirici ve seçenekler getirilebilir.

5. KAMUSAL MEKÂNDA KENTSEL TASARIM REHBERLERİNİN ETKİNLİĞİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER;

Kentsel Tasarım Rehberlerinin Kamusal Mekânların Biçimlenmesindeki Rolüne ilişkin son not kapsamında Kentsel tasarım rehberleri için şu temel ilkeleri belirtebiliriz;

- Yere özgün, kimlikli, yaşanabilir ve sürdürülebilir kamusal mekânların oluşturulmasında kentsel tasarım rehberlerinin önemli bir rol üstlenebileceği,
- Bu sürecin sağlıklı işleyebilmesi için planlama sisteminin denetim ve kontrolünü de içerecek şekilde yeniden tanımlanmasının gerekliliği,
- Tasarım rehberlerinin, kamusal mekânın tasarımıyla ilgili sorunlara yöneldiği için estetik ve yaşam kalitesi yüksek mekânları oluşturabileceği.

Dolayısıyla kamu mekânları tasarım rehberleri; bilgi, iletişim, aydınlatma, mobilya, trafik, malzeme, dinlenme, eğlenme mekânları ve yeşil örtülü tasarım olarak mimari, peyzaj, altyapı, sanat gibi uygulamaları yönlendiren yazılı ve çizili belgeler olarak önemli bir araçtır. Bu araç sayesinde kamusal mekânlardaki kentsel mobilya tasarımı; döşemeler, meydan ögeleri, çöp kutuları, oturma bankaları, su oyunları – havuzları, kaldırımlar, bisiklet yolu, koşu – yaya yolları, bahçe – parsel sınırlayıcıları, otopark, bordürler, diğer ayırıcı öğeler, otobüs durakları, çiçek saksıları, bitkilerin seçimi, ağaç dipleri ızgaraları vb. öğelerin bütünsel tasarımı kentsel yaşamı daha zevkli ve anlamlı kılmaya, kentsel konfor ve kentsel estetik yaratmaya olanak tanımaktadır.

Tasarım rehberleri, belirli bir yöre için geçerli olacak tüm standartlar, yöntem ve teknikleri açıklayıcı ve yönlendirici kararları içerir. Bu kararların imar planları raporundaki plan notları ve kararlarından farkı üçüncü boyut, mimari karakter, malzeme, mühendislik, detaylar vb. konuların yer almasıdır. Bu bağlamda kentsel tasarım rehberleri kamusal mekânların tasarlanmasında yaşam kalitesini yükseltecek, mekânın değişim süreci içerisinde denetimini ve ortak bir dil oluşturmasını sağlayacak bir belge olarak algılanmalıdır.

Bu çalışmada; bir kentsel tasarım rehberinin nasıl hazırlanacağı, hangi süreçlerin takip edileceği ve ilgili bölümlerin neler olması gerektiği hususlarında genel çerçevenin tanımlanmasına çalışılmıştır. Bu doğrultuda; kentsel tasarım rehberlerinin ülkemizde uygulanabilmesi ve yaygınlaştırılabilmesi amacıyla;

- Kentsel tasarım rehberlerinin yönetimi,
- Rehberleri hazırlayacak tasarım ekibinin mesleki formasyonu ve

- yetkinliği,
- Rehberin uygulaması ve denetim süreçlerinin tanımlanması zorunludur.

KAYNAKLAR

- Baytin, Ç.P. 2006. Kamusal Alanlar: Kimliğin İfade Arenaları. Mimarist Dosya: Kamusal Alan. 2006/4, İstanbul, s. 78-81.
- Bajraktari, H. 2012. Tarihi Kentlerin Korunmasında Kentsel Tasarım Rehberlerinin Rolü: Prizren Kenti Tarihi Merkezi Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. MSGS Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çubuk, M. 1991. Kamu Mekânları ve Kentsel Tasarım. Kamu Mekânları Tasarımı ve Mobilyaları Sempozyumu 15-16 Mayıs 1991. MSÜ. İstanbul, s.15-17.
- Çubuk, M. 2015. Kentlerimizde Dönüşüm-Değişim Koşullarında; Kentsel Üretim Aracı Olarak, Kentsel Tasarıma Yeniden Bakmak. 24.Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu “Kamu Ve Vakıf Taşınmazlarının Kentlerin Değişimindeki Rolü” 29-30 Nisan-2015 MSGSÜ. ŞBPB, Kentsel Tasarım Bilim Dalı. İstanbul, s. 260-275.
- Erdönmez, M.E. 2006. Kent ve Toplum İlişkisi; Açık Kamusal Mekânlar. Mimarist Dosya: Kamusal Alan. 2006/4. İstanbul, s. 67-72.
- Gökgür, P. 2008. Kamusal Alanın Temel Nitelikleri. Mimarist Dosya: Kamusal Alan. 2006/4. İstanbul, s. 62-66.
- İnceoğlu, M. ve Aytuğ, A. 2009. Kentsel Mekânda Kalite Kavramı. MEGARON Cilt Vol. 4 - Sayı No.3. İstanbul, s. 131-146.
- Karaman, A. 1992. Kentsel Tasarımda Çevresel Bütünlük ve Süreklilik. 1. Ulusal Kentsel Tasarım Kongresi; Kentsel Tasarım: Bir Tasarımlar Bütünü 26-28 Mayıs 1992, MSÜ Mim.Fak. Yayını. İstanbul, s. 234-239.
- Karaman, A. 2008. Kentsel Tasarım: Kuramlar, İlkeler, Roller. Mimarist: Dosya: Kentsel Tasarım Kuramı-Dün, Bugün, Yarın. 2008/3. İstanbul, s. 34-42.
- Lynch, K. 1960. The Image of The City. MIT Press Massachusetts.
- Lynch, K. 1984. Good City Form. Cambridge. MIT Press Massachusetts
- Ocakçı, M. 1995. Kimlik Elemanlarının Şehirselleşmeye Yönlendirici Etkisi. V. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu: Kentsel Tasarım ve Ekoloji - Tasarıma Ekolojik Yaklaşım 1994. MSÜ. İstanbul, s. 239-245.
- Oktay, D. 2001. Kentsel Tasarımın Kuramsal Çerçevesine Güncel Bir Bakış: Kentlerimiz, Yaşam Kalitesi Ve Sürdürülebilirlik. Mimarlık Dergisi 302. Ankara, s. 45-49.
- Özer, M.N. 1998. Planlı ve Tasarlı Yaşam Alanlarının Kent Kimliği Üzerindeki Etkileri, Antalya Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özer, M.N. 2016. Türkiye’de Kentsel Tasarımın Son Otuz Yılı Üzerine Bir Okuma, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü 30. Kuruluş Yılı Anısına Seksen Sonrası Mekân Ve Planlama, Ankara

- http://webftp.gazi.edu.tr/mimarlik/80snorasimekanveplanlama_ekitap.pdf, s. 177-196.
- Özer, M.N. 2016. Mevzuatta Kentsel Tasarım Kavramı, 1. Kentsel Tasarım Sempozyumu 7-8 Ekim 2016, TMMOB Peyzaj Mimarları Odası Yayını, s. 17-32.
  - Punter, J. 1999. Aesthetic Control/Design Control in the United Kingdom. Urban Design International, vol. 4, pp: 67-75.
  - Salihoğlu, T. 2012. Kentsel Yaşam Kalitesi ve Göstergeleri. Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük (Derleyen Ersoy M.), İstanbul, s. 266-269.
  - Samur, İ.Z. 2007. Örnek Alan Eminönü-Sirkeci'de Kentsel Tasarım Rehberi Hazırlanması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. MSGS Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
  - Şala, D. 2013. Kentsel Kimlik Bağlamında Kentsel Tasarım Rehberlerinin İrdelenmesi (İzmir-Kemeraltı Tarihi Kent Merkezi Örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSGS Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
  - Tekeli, İ. vd. 2004. Yaşam Kalitesi Göstergeleri: Türkiye İçin Bir Veri Sistemi Önerisi. TUBA Raporları, No:6, Ankara.
  - Ünlü, T. 2006. Kentsel Mekânda Değişimin Yönetilmesi. METU JFA 2006/2. Ankara, s. 63-92.

Chapter 3

Thoughts on Effectiveness of Urban Design Guides in Public Space

Mehmet Nazım ÖZER

mnazimozer@gmail.com

*Republic of Turkey Ministry of Environment and Urbanization
Directorate General of Spatial Planning, Urban Design Department,
Ankara-TURKEY*

Summary

Urban life quality and, consequently urban identity, has recently become a concept that is discussed with increasing interest within Turkey's planning agenda. Anatolian cities, beyond their similarities, are the reflection of their distinctive features and rich cultural life. But with the influence of rapid urbanization isolating cities from their cultural content, almost all the cities in Turkey have started to lose their vital and spatial identities based on authentic cultures and they haven't yet been able to acquire a new contemporary identity.

How to regain that gradually disappearing identity in our cities is a "planning and design" issue. This problem is dealt with through urban design projects and guidelines paying attention to "city and human life" and aiming to reacquire urban quality.

These guidelines aim to create spaces with high living standards by focusing on image, meaning and identity; and to create buildings which display unity and harmony. The language of these guidelines should not be considered as a bureaucratic control mechanism but rather as a method encouraging creativity.

The purpose of this study is to look at how urban design guidelines should be written in order to create a contemporary, livable, healthy, authentic public space and physical environment. Basic principles of creation of public spaces through urban design guidelines will be defined and concepts such as urban design and urban design guidelines will be explained. Examples of design guidelines prepared for public spaces around the world will be examined and the studies of urban design guidelines in Turkey will be analyzed. Finally, the role and principles of design guidelines in shaping public spaces will be discussed and proposals will be made.

Keywords: *Urban Design, Urban Design Guidelines, Urban Spaces*

Bölüm 4

CUMHURİYET DÖNEMİ KARABÜK KENTİNİN BİÇİMLENİŞİ VE KAMU MEKÂNLARI

Suat ÇABUK

suatcabuk@gmail.com

Namık Kemal Üniversitesi
Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi,
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, TEKİRDAĞ

1. GİRİŞ

Karabük 1932 yılına kadar, Safranbolu ilçesinin Öğlebeli Köyü'ne bağlı 13 haneli (Fındıkoğlu, 1963) küçük bir yerleşme olarak gözlenmiştir. Arazisinden önce Ankara- Filyos demiryolu hattının geçirilmesi, sonra da çeltik tarlalarına demir çelik fabrikalarının kurulması ile Karabük büyük bir değişim sürecine girmiştir. Karabük Demir Çelik Fabrikaları'nın (KDÇF)⁸ temeli 3 Nisan 1937 tarihinde atılmış, ilk olarak 6 Haziran 1939 tarihinde kuvvet santrali çalıştırılmıştır.

Karabük; ekonomik açıdan uygun olmasa da güvenlik açısından stratejik bir noktada bulunması, maden kömürü havzalarına yakın olması, demiryolu güzergâhı üzerinde yer alması, taşımacılık açısından limanlara uzak olmaması, yörede yeterli işgücü imkânının bulunması, su ve gıda ihtiyacının kolayca temin edilebilmesi gibi nedenlerle demir çelik sanayisinin kuruluş yeri olarak belirlenmiştir (Kütükçüoğlu, 2009; Ayten vd., 2010; Çabuk vd. 2016).

Fabrikaların inşaatının başlamasına paralel olarak Karabük'e yoğun bir göç yaşanmıştır. Buna bağlı olarak, Karabük'te 1940 yılı nüfus sayımında 6825 kişinin, 1945 yılı nüfus sayımında 10782 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir. Karabük'te belediye teşkilatı 25 Haziran 1939 tarihinde kurulmuş ve kent 1941 yılında Safranbolu İlçesi'ne bağlı bir nahiye merkezi durumuna getirilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı koşullarında hem fabrikaların inşa edilmesi hem de on binden fazla insanın Karabük'e yerleşmesi zorlu bir süreç olmuştur. KDÇF ıssız bir çevrede kurulduğundan, barınma konusu daha ilk günlerden ortaya çıkan bir sorun olmuştur.

⁸ Çalışmanın devamında Karabük Demir Çelik Fabrikaları KDÇF şeklinde kısaltılarak kullanılacaktır.

Fabrikaların temelini atıldığı günden başlayarak personelin konut sorunu, Sümerbank eliyle Ankara'dan çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla Araç Çayı'nın taraçaları üzerindeki Kapullu Köyü tarlalarının bir bölümü kamulaştırılarak, fabrika bünyesinde çalışacak işçiler, ustalar, memurlar, mühendisler ve yöneticiler için modern bir yerleşmenin oluşturulmasına karar verilmiştir. "Yenişehir" adı verilen bu yerleşmenin planı, Sümerbank tarafından 1938 yılında ünlü Fransız Mimar-Şehirci Henri Prost'a çizdirilmiştir. Prost Yenişehir Planı kentin gelecekteki gelişimini esas alan bir plan olmayıp, mevzi bir plan niteliğindedir (Eröz, 1962; Çabuk vd. 2016).

Prost Yenişehir Planı ile Yenişehir'de 1939-1948 yılları arasında 935 konut inşa edilmiştir. Diğer Sümerbank fabrika yerleşkelerinde olduğu gibi KDÇF Yenişehir yerleşkesinde de konut alanları yanı sıra, çok sayıda kamusal mekân çalışanların hizmetine sunulmuştur. Gelecekteki gelişmelere örnek olabilecek bu biçimlenişe rağmen, Karabük'te her geçen gün gecekondular yaygınlık kazanmıştır. İlerleyen yıllarda beş kez imar planı (1948 – 1968 – 1980 – 1988 - 1996) hazırlanarak uygulamaya konulmuş, fakat çarpık kentleşme önlenememiştir.

Bu çalışmada Cumhuriyet kenti Karabük'ün planlı gelişen tek semti olan Yenişehir'in biçimlenişi ve bu biçimlenişin temel öğelerinden biri olan kamusal mekânlar ele alınmıştır. Çalışmada Karabük ve Yenişehir ile ilgili bilimsel yayınlardan, kentin haritalarından, imar planlarından, plan raporlarından, hava fotoğraflarından ve gazete haberlerinden yararlanılmıştır.

2. KARABÜK DEMİR ÇELİK FABRİKALARININ KURULUŞU

Osmanlı Devleti'nin yerini Cumhuriyet Türkiye'sinin alması ile yarım kalan sanayileşme hareketi yeniden başlamıştır. ABD'de 1929 yılında başlayan ve Batı dünyası ile birlikte Türkiye'yi de olumsuz etkileyen ekonomik krizin, devletçi ekonomileri etkilememesi ve 1923-1931 yılları arasında verilen her türlü teşviğe rağmen özel sektörün sanayileşmede beklenen adımları atamaması üzerine devletçilik yaklaşımı uygulamaya konulmuştur.

Başbakan İsmet İnönü, SSCB'de gerçekleşen sanayileşmeyi yerinde gözlemlemek ve hazırlanan sanayi planlarını incelemek üzere 1932 yılında Moskova'ya gitmiştir. Gezi sırasında kurulacak sanayi tesisleri için Sovyetlerden çok uygun şartlarda kredi sağlanmıştır. Aynı zamanda Türkiye'ye davet edilen Sovyet uzmanlara, Türkiye'de kurulması düşünülen sanayi tesisleri için "*Türkiyede Pamuk, Keten, Kendir, Kimya, Demir Sanayisi*" başlıklı inceleme raporu hazırlanmıştır (Tekeli ve İlkin, 1982). Başbakanın muhalefetine rağmen, İktisat Bakanı Celal Bayar 1933 yılının başlarında ABD'li uzmanları Türkiye'ye davet etmiştir. Bir sanayi raporu da onlara hazırlanmıştır. Kurulacak sanayi tesislerinin tek elden yönetilmesi için 3 Haziran 1933 tarihinde Sümerbank kurulmuştur (Kazgan, 2009). ABD'li uzmanlar raporunu 1934 yılında tamamlayıp sunabilmişler, fakat "*Birinci Beş*

Yıllık Sanayi Planı” bu rapordan önce kabul edilmiş ve Sümerbank tarafından uygulamaya konulmuştur. Dolayısıyla sanayi planında ABD’li uzmanların hazırladıkları raporun etkisi sınırlı kalmıştır (Tekeli ve İlkin, 1982).

Planda sanayi tesislerinin yer seçiminde üç ölçütün kullanıldığı anlaşılmaktadır (Tekeli ve İlkin, 1982):

1. Ekonomik ölçütler (En az maliyet ilkesi)
2. Geri kalmış bölgelerin geliştirilmesi ölçütü
3. Milli savunma gereklerine uygunluk ölçütü

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı’nda öngörülen 24 sanayi tesisinden 19’u 1938 yılına gelindiğinde ya bitirilmiş ya da temeli atılmış durumdadır. Bu sanayi tesislerinden biri de demir çelik fabrikalarıdır. Demir çelik sektörünün kurulması için 1925-33 yılları arasında ülkenin değişik bölgelerinde fizibilite çalışmaları yapılmıştır. Bu fizibilite çalışmaları sonucunda Safranbolu seçilmiş, fakat kentin ileri gelenleri demir çelik fabrikalarını istemediklerinden, kuruluş yeri olarak Aralık 1934’te Karabük belirlenmiştir (Fındıkoğlu, 1962; Kütükçüoğlu, 2009). Karabük’ün seçilmesinde güvenlik, enerji kaynaklarına yakınlık, ulaşım imkânları, işgücü olanakları, su ve gıda ihtiyaçlarının kolayca karşılanabilmesi gibi faktörler de etkili olmuştur.

Karabük’te Ocak 1936’dan itibaren 98 ha büyüklüğündeki çeltik tarlaları kamulaştırılmış ve arazinin tesviyesi ile bataklığın kurutulması işlemleri gerçekleştirilmiştir. Fabrikaların inşası için 1 Aralık 1936 tarihinde İngiliz Brassert firması ile bir anlaşma imzalanmış ve temeli Başbakan İsmet İnönü tarafından 3 Nisan 1937 tarihinde atılmıştır (Kalyoncu, 2007). Başbakan temel atma töreninde yaptığı konuşmada (İsmet İnönü ... 1937) “... *Bu müessese içtimai bakımdan da ayrıca dikkati celbedecek bir kıymeti haizdir. Burada çalışanların ikamet ve çalışma sıhhat şartları, mektep ihtiyaçları ayrıca hazırlanacak, bunlar için ayrı ayrı müesseseler kurulacaktır. ...*” ifadelerini kullanarak, sadece üretim yapılacak bir fabrikadan değil, aynı zamanda içerisinde kültür ve eğitim imkânlarının bulunduğu bir sosyal yaşam merkezinden bahsetmiştir.

Mart 1937’de Brassert Müdürü MacKenzie ve 50 İngiliz mühendis Karabük’e gelmişlerdir. İngilizlerle birlikte fabrika arazisinin düzenlenmesi, kanalizasyon, yapı ve elektrik işlerinde çalışmak üzere 500 ustabaşı, usta ve kalfa işe alınmıştır (Kütükçüoğlu, 2009). Gerek İngiliz teknik elemanlar gerekse Türk teknisyenler Karabük’te henüz barınma imkânı olmadığından Safranbolu ve civar köylerde ikamet etmişlerdir (Fındıkoğlu, 1963). O günlerde Safranbolu - Karabük yolu da çalışanların fabrikaya gidip gelmelerine çok uygun olmadığından düşük verimlilikle çalışabilmişlerdir.

Çalışanların barınma sorununun acilen çözümü için KDÇF Müdürü Bülent Usta görevlendirilmiştir (Zonguldak Gazetesi, 6 Nisan 1937). Zonguldak Gazetesi’nin 15 Ağustos 1936 tarihli haberinde ise işçi

barınaklarının inşaatından “*Karabük’te yapılacak olan demir fabrikasında çalışacak amelelerin ikametine mahsus evlerin inşasına bir ay evvel başlandı. Yakında da bir kısım amele evlerinin ihalesi yapılacaktır*” şeklinde bahsedilmektedir. Dolayısıyla fabrikalar sahasında Araç vadisi boyunca tek katlı, özensiz, geçici barınaklar inşa edilerek, bölgedeki ilk işçi konutları meydana getirilmiştir (Özkan ve Çabuk, 2010).

Karabük Demir Çelik Fabrikaları 10 Eylül 1939 tarihinden itibaren üretime geçmiştir. Fabrikaların inşası sürecinde olduğu gibi, üretime geçildikten sonra da “*barınma*” başta gelen sorun olmuştur. İlk dönemlerde işçilerinin barınakları yetersiz geldiği için, tren vagonları yatakhane olarak kullanılmıştır (Fındıkoğlu, 1963).

Ayrıca 1941 yılında KDÇF sahasının Soğanlı ve Araç çayları ile kesiştiği noktada, Adalet Bakanlığı’na bağlı “erkek cezaevi” yapılmıştır. 1942 – 1950 yılları arasında kullanılan bu cezaevi tek katlı, çok sayıda bitişik barınaktan oluşuyordu. Buradaki 500 kadar mahkûm belli ücretler ve çalışılan her gün için cezadan 2 gün silme yöntemi ile zorunlu olarak KDÇF’da çalıştırılmışlardır.

3. KARABÜK YENİŞEHİR YERLEŞKESİNİN TASARIMI VE UYGULANAN KONUT POLİTİKALARI

1935 yılında 100 kişi olan Karabük nüfusu, 1940 yılında 6825’e, 1945 yılında ise 10782’e ulaşmıştır. Böylece Karabük nüfusu, yönetsel açıdan bağlı olduğu 8 km uzaklıktaki Safranbolu kentinin yaklaşık 6000 olan nüfusunu geçmiştir. KDÇF’de çalışan Türk işçi, memur ve mühendis sayısı 1940 yılında 3096 işçi, 220 memur ve 26 mühendis iken 1945 yılında 4386 işçi, 489 memur ve 50 mühendis olarak tespit edilmiştir (Fındıkoğlu 1962).

Fabrikaların yer seçimi aşamasında Safranbolu ve yakın çevresinden kolaylıkla işçi temini sağlanabileceği öngörülürken, bu durum 1950’lere kadar gerçekleşmemiştir. 1942 yılında fabrikaya 4300 çalışan gerekli iken, yüksek ücret teklif edilmesine rağmen yaklaşık 500’ü mahkûm olmak üzere 3100 işçi bulunabilmiştir.

Bu durumu ortaya çıkaran birinci neden; bir ağır sanayi olan demir çelik fabrikalarında işçiliğin de çok ağır olmasıdır. KDÇF’nin açıldığı ilk yıllarda iş kazalarına bağlı ölümlerin yaşanması, işçi teminini güçleştirmiştir. Kasaba ya da kentlerdeki esnaf ve zanaatkarın KDÇF çalışanı olması zaten beklenen bir husus olmamasına karşın, kırsal kesimdeki tarım işçilerinin isteksizliği ya da işçiliğe kolay geçiş yapamamaları, işçi bulmada güçlükler yaşanmasına neden olmuştur (Makal, 2007). Öte yandan, İkinci Dünya Savaşı koşullarında çoğu yetişkin erkeklerin silahaltına alınmış olması da işçi teminini güçleştiren başka bir etken olmuştur.

Çalışan sayısının 1940-1950 yılları arasında yetersiz kalmasındaki bir diğer neden de işten ayrılmalardır (Makal, 2007). KDÇF işçilerinin kesintisiz çalışmaları beklenirken, köyden gelen işçilerin tarım ürünlerinin toplama

zamanlarında iş bırakmaları (Kurtkan, 1963) ve KDÇF'na geçici çalışma alanı olarak bakmaları düzenli işçi çalıştırılması önünde engel teşkil etmiştir. Ayrıca iyi eğitim almış mühendis ve memurların bir süre Karabük'te çalışıp ayrılmaları da kalifiye personel bulunması konusunda sorun oluşturmuştur.

Başbakanlık Umumi Murakabe Heyeti Raporu'nda (1943), bu sorunun çözümü için Sümerbank'ın işçi evleri yaparak, ücretleri arttırarak, elbise ve yemek vererek işçi çıkışlarını önlemeye çalıştığı belirtilmiştir.

KDÇF'nin işçi talebinin karşılanması ve kalifiye çalışanın kalıcılığının sağlanması konusunda atılan ilk adım işçi, usta, kalfa, memur, mühendis ve idareciler için özel olarak tasarlanmış bir semtin projelendirilmesi olmuştur. Yenişehir adı verilen bu semt için Gerhard Kessler (1949) şu ifadeleri kullanmıştır:

“İşletme daima bir sabit işçi ve müstahdem zümresi elde etmek için gayret sarfediyor. Bunu temin etmenin en iyi vasıtası iyi meskenlerin inşasıydı ve inşasıdır. Zonguldak'ta dar görüşlülük neticesi olarak 10 yıllardan beri ihmal edilen bu cihet Karabük'te en esaslı bir vazife olarak ele alınmıştır... çok katlı evler tamamiyle sarfı nazar edilmiştir: tek katlı sıra evler ekseriyeti teşkil ediyor... Müessese bütün evlere meccanen (ücretsiz) elektrik, su, yakacak veriyor - İnsanın hakikaten hemen Karabük'e göç edeceği geliyor... Bahsettiğim bu çok ucuz kira bedelleriyle meskenlere yatırılan inşaat sermayesi şüphesiz amortize edilemez;...”

Karabük'te fabrikalar inşa edilirken Sümerbank büyük bir imar hareketine girişmiştir. Bu imar hareketinde temel referans ise 1938 yılında hazırlanan Yenişehir Planı olmuştur. Planın tasarımı, tarihi Tunus kentlerini planlayan, Paris'in bölge planını hazırlayan ve o günlerde İstanbul nazım planlarını düzenlemek üzere Türkiye'de bulunan ünlü Fransız Mimar-Şehirci Henri Prost'a aittir. Prost Yenişehir Planı kentin gelecekteki gelişimini esas alan bir master plan olmayıp, mevzi bir plan niteliğindedir (Eröz, 1962; Çabuk vd. 2016).

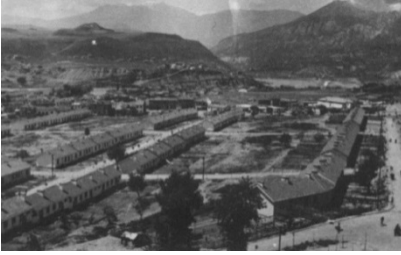
Prost'un tasarladığı ve “Yenişehir” adı verilen semt, Almanların Gartenstadt Siedlung, Fransızların Cite-Jarden ve İngilizlerin Garden City adını verdikleri “Bahçe Şehir” modeline uygundur. Bu evrensel yaklaşımdan, Sümerbank'ın diğer fabrika yerleşkelerinin planlamasında da yararlanılmıştır. Bununla birlikte Yenişehir'de, diğer planlı yerleşmelerde gözlenen modernizmin cetvel ve gönye ile çizilmiş katı düz çizgilerine rastlanılmaz. Prost Yenişehir Planı'nda çevre ve topografya göz önünde bulundurulmuş, doğanın kıvrımlarına uyan farklı bir tasarım ortaya koymuştur (Çabuk vd., 2016).

II. Dünya Savaşı ile Erzincan, Niksar ve Gerede depremlerinin ülkeye kestiği ağır faturalara rağmen, Yenişehir Planı aşama aşama hayata geçirilmiştir (Kessler, 1949). Öncelik konutların yapımına verilmiştir. Plan, proje ve inşaatlar için 5.000.000 lira harcanarak (Sayar, 1938), 1939-1948 yılları arasında 935 konut (Girgin, 1948), bekâr yurtları, hastane, ilkokul, yemekhane ve bir park meydana getirilmiştir.

Bu konutların tasarımları ve Yenişehir'deki konumlanışları incelendiğinde, çalışanların statü farklılıklarının belirleyici olduğu görülmektedir. Yenişehir Sempti'nde yöneticiler, mühendisler, memurlar ve kıdemli işçiler taraçaların üstündeki alanda (Yenişehir Mahallesi'nde), alt düzey işçiler ise taraçaların altındaki düzlükte (Ergenekon Mahallesi'nde) yerleşmişlerdir. Bu iki bölge arasında kalan yamaçlar ise pasif yeşil alanlar olarak bırakılmıştır.

Fabrikalar sahasından Yenişehir Sempti'ne gelişte ilk olarak Ergenekon Mahallesi'nde alt düzey işçiler için tasarlanmış Yüzevler ile karşılaşılır. 1942 yılında tamamlanan Yüzevler 190 konutlu, tek katlı, sıraevler (15 sıra blok) şeklinde, önünde ve arkasında küçük bahçeleri olan, 72 m² büyüklüğünde, iki oda mutfak ve tuvaletten oluşan, sobalı, kargir malzemeli, kiremit çatılı bir konut grubudur (Şekil 1 ve 2). Bu yapılar Şubat 2010'da belediye tarafından yıkılmış ve yerine estetikten uzak kent meydanı yapılmıştır.

Ergenekon Mahallesi'nde oluşturulan alt düzey işçi konutlarının ikincisi Dereevler'dir. 1945 yılında Yenişehir Sempti'nin doğusunda dere kenarında inşa edilen Dereevler 163 konuttan oluşmaktaydı. Tıpkı Yüzevler'de olduğu gibi sıraevler morfolojisinde, yığma tarzda, çoğu tek katlı, kargir malzemeli, kiremit çatılı, sobalı, iki oda mutfak ve tuvaletten oluşan küçük bahçeli evlerdi (Şekil 3 ve 4). Dereevler 2015 yılında yıkılmış olup, imarda yüksek yapılaşmanın yolu açılmıştır.

Şekil 1. Yüzevler (Foto: KDÇF Arşivi)

Şekil 2. Yüzevler (Foto: Yazar Arşivi)

Şekil 3. Dereevler (Foto: Yazar Arşivi)

Şekil 4. Dereevler (Foto: Yazar Arşivi)

Taraçanın üstünde ise üst düzey yöneticilerin, memurların, mühendislerin, ustabaşlarının yaşadığı ayrıcalıklı bir bölge bulunmaktadır. Sırtta ilk olarak 3 adet genel müdür evi ve 13 adet müdür evi ile karşılaşılmaktadır. 1939 yılında yapılan bu konutlar modernizme ait ilkelerin uygulandığı kübik, sade, kullanışlı ve yığma yapılardır. Alt katta oturma odası, mutfak ve yemek odası yer alırken, üst katta yatak odası ve banyo bulunmaktadır (Şekil 5 ve 6).

Şekil 5. Genel Müdürevleri (Foto: Yazar Arşivi)

Şekil 6. Müdürevleri

Yenişehir Mahallesi’de 1939 yılında yapılmış 20 kadar iki katlı, yığma tarzda “memurevleri” bulunmaktadır. Memurevleri apartman tarzında olup, müdür evlerinden sonra en nitelikli konutlardır. Üç farklı tipte tasarlanan memurevlerinde modern çizgiler cepheye belirgin şekilde yansıtılmıştır. Bunların bir grubunda Fransız balkonu bulunmaktadır (Şekil 7 ve 8).

Şekil 7. Fransız Balkonlu Memurevleri Arşivi)

Şekil 8. Memurevleri (Foto: Yazar

Yenişehir Mahallesi’nin Çamlık Mevkii’nde üst düzey işçiler için Çamlıkevleri inşa edilmiştir. Prost Yenişehir Planı sonrasında Yenişehir’de yapılan ilk işçi evleridir. Çamlıkevleri tek katlı olup, 1946 yılı hâlihazır haritalarına göre 73 yapıdan oluştuğu anlaşılmaktadır. Her yapıda iki konut bulunmakta olup, konutlar 115 m² büyüklüğündedir. Bu evler bir salon, iki yatak odası, mutfak, tuvalet ve banyodan meydana gelmiştir. Evlerin girişleri beton kolonla vurgulanmıştır. Geniş bahçeli ve kiremit çatılı konutlardır (Şekil 9 ve 10).

Şekil 9. İlk yıllarında Çamlıkevleri

Şekil 10. Çamlıkevleri (Foto: Yazar Arşivi)

Böylece 1945 yılına gelindiğinde KDÇF’de çalışan evli işçilerin %40’ı aileleri ile birlikte Yenişehir Semti’nde ikamet eder duruma gelmişlerdir. Öte yandan KDÇF’de çalışan bekâr personel için de gerek fabrikalar sahasında gerekse Yenişehir’de “Bekâr Yurtları” ya da “Bekâr Pavyonları” adı verilen barınma yerleri oluşturulmuştur. Gerhard Kessler (1949) bu bekâr yurtlarını; *“Bekar personel için tesis edilmiş küçük, sevimli bekar yurtları vardır. Bunlar hiçbir vakit kitle karargahı değildirler...”* şeklinde ifade etmiştir. Bekar Pavyonları yemekhaneyi de içeren sosyal tesislerin yakınına yerleştirilmiştir. Buralar bekâr personelin dayanışma, işbirliği ve etkileşim alanlarıydı.

Demokrat Parti’nin 1950 yılında iktidara gelmesi ile hayatın her alanında köklü bir değişim başlamıştır. Sümerbank eliyle KDÇF’da uygulanan konut politikaları yeniden ele alınmış, Yenişehir Semti’nde bahçeli bir ve iki katlı konut tipolojisi terk edilerek, dört katlı apartman tasarımlarına geçilmiştir. Otuzsekizevler, Beyazevler ile Kübanaevleri çok katlı yapı politikasının ve betonarme konutlara geçişin başlıca örnekleridir. Otuzsekizevler dört katlı bloklar halinde yapılmıştır. 70 m²lik dairelere sahip bu apartmanlara giriş köprü ile sağlanmıştır (Şekil 11). Çeşitli gerekçelerle belediye tarafından Ocak 2012’de yıkılmıştır. Beyazevler ise KDÇF Mimarı Münici Tangör tarafından projelendirilmiştir. Dört katlı olan yapıların cephelerinde dikey aksta betondan ızgaralar bulunmaktadır (Şekil 12).

Şekil 11. Otuzsekizevler

Şekil 12. Beyazevler

(Fotoğraflar: Yazar Arşivi)

Beyazevler'in devamında yine Mimar Münci Tangör tarafından tasarlanan "Kübanaevler" bulunmaktadır. Yapıların tasarım ve inşa işleri 1954-1960 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Dört katlı olan bu yapılar, çağdaşlığı simgeleyen apartmanlaşmanın bir göstergesidir. Apartmanlar buldukları yol üzerinde duvar etkisi yapmaması amacıyla öne arkaya kaydırılarak konumlandırılmıştır. Kübanaevleri'nin cephelerinde dikey ve yatay ızgaralar kullanılarak cephede dinamizm elde edilmiştir. Cephe yer yer mozaikle kaplanmıştır (Şekil 13 ve 14).

Şekil 13. Kübanaevler

Şekil 14. Kübanaevler

(Fotoğraflar: Yazar Arşivi)

Yenişehir'in bir diğer konut grubu uygulaması, 170 konutluk projedir. Bu evlerin sadece 70 tanesi 1957 yılında Dereevler yakınında yapılabildiği. "Yetmişevler" olarak tanımlanan bu konutlar Aralık 2011'de yıkılmıştır (Şekil 15 ve 16).

Şekil 15. Yetmişevler

Şekil 16. Yetmişevler

(Fotoğraflar: Yazar Arşivi)

Yenişehir'de başlangıçta kamulaştırılmış olan alanda, 1960'lara gelindiğinde konut yapılacak yer kalmamıştır. Üstelik demir çelik fabrikaları 13 Mayıs 1955 tarihinde Sümerbank'tan alınarak "Türkiye Demir ve Çelik

İşletmeleri Genel Müdürlüğü’ne (TDÇİGM) devredilmiştir. TDÇİGM konut üretiminde öncü rolü terk etmiştir. Nitekim KDÇF’nin 1953 yılına ait raporunda da konut üretiminin artı mali yük getirdiği belirtilmiştir.

TDÇİGM döneminde Karabük’te konut üretimi yerine çalışanların konut kooperatifleri kurmaları teşvik edilmiştir. Bu destekle hayata geçirilen uygulamalardan ilki “İkiyüzevler” projesidir. Bu proje kapsamında Yenişehir’in kuzey doğusunda 200 adet bir ve iki katlı bahçeli konut inşa edilmiştir (Şekil 17).

Şekil 17. İkiyüzevler

Şekil 18. Beşbinevler

(Fotoğraflar: Yazar Arşivi)

TDÇİGM ve işçi sendikalarının desteğiyle işçi konut kooperatiflerinin 1970-1980 yılları arasında hayata geçirdikleri ikinci başarılı deneyim “Beşyüzevler” dir. Bu konutların bulunduğu alan daha sonra “100. yıl” olarak tanımlanmıştır. Bu modelin en geniş kapsamlısı ise “Beşbinevler” projesidir. Çeşitli tiplerde 5782 konuttan oluşan bu proje, TDÇİGM ve Çelik İş Sendikası’nın ortak çabalarıyla uygulamaya konulmuştur. 1969 tarihinde başlanan bu proje, 1980’lere kadar etap etap gerçekleşmiştir (Şekil 18).

4. YENİŞEHİR SEMTİ’NİN KAMUSAL MEKÂNLARI

Sümerbank’ın Yenişehir Semti’ni oluşturmadaki birincil hedefi hiç kuşkusuz çalışanlarına barınak sağlamaktı. Sümerbank’ın 1939 – 1955 yılları arasında uyguladığı konut politikası bunu önemli ölçüde başarmıştır.

Öte yandan iş yaşamındaki statü farklılıklarının katı bir şekilde mekânda uygulanması iki bölgeyi bir yapı ortaya çıkarmıştır. Semtin Ergenekon Mahallesi’nde alt düzey işçiler için, Yenişehir Mahallesi’nde ise yöneticiler, mühendisler, memurlar ve üst düzey işçiler için farklı nitelikte konutlar meydana getirilmiştir. Ayrıca Yenişehir Mahallesi’nde oturanlar da statülerine göre ayrı ayrı mekânda konumlandırılmışlardır.

Sümerbank tarafından Yenişehir Semti’nde gerçekleştirilen yaklaşık 1200 konutta, aile büyüklüğü ortalama 5 alındığında, 6000 kişinin yaşadığı varsayılabilir. Bu büyüklüğü ile batı şehirciliğinde “Neighborhood” olarak

adlandırılan “Komşuluk Birimi” düzeyine ulaşılmaktadır. Bu nüfus büyüklüğü, diğer Sümerbank fabrika yerleşkelerinde gözlenen nüfusun üzerindedir.

KDÇF'nin Yenişehir Semtinde bulunan kamu mekânları analiz edildiğinde, bir komşuluk biriminden beklenen teknik ve sosyal donatıların çok üzerinde tesis bulunduğu görülmektedir. Örneğin 56,03 ha büyüklüğe sahip Yenişehir Mahallesi'nde 31,95 ha konut alanı oluşturulurken, 24,08 ha teknik ve sosyal altyapı düzenlenmiştir. Diğer bir ifadeyle sahanın % 57'si konut alanı, %43'ü donatı alanı olarak ayrılmıştır.

Sahada 1950 sonrasında yapılan dört ve beş katlı apartmanlar hariç tutulursa, bahçeli bir ve iki katlı düşük yoğunluklu bir çevre ile karşılaşılır. Bu düşük yoğunluğa karşın Yenişehir ıssız bir görünüme sahip değildi. Tam tersine canlı ve keyif verici bir bahçe şehir örneğiydi (Şekil 19).

Şekil 19. Yenişehir Yerleşkesi “Bahçe Kent” Niteliğindedir (Karabük Belediye Arşivi)

Oldukça masraflı olan bu biçimleniş, içerisinde “modern kent kültürü” oluşturma hedefini barındırmaktadır. Nitekim 1947 yılında Sümerbank genelinde çalışan başına 300 TL sosyal harcama gerçekleştirilirken, daha 1945 yılında KDÇF’de çalışan başına 625 TL sosyal harcama yapılmıştır (Kütükçüoğlu, 2009). Dolayısıyla KDÇF’nin Yenişehir Semtinde çalışanlara ve ailelerine, diğer Sümerbank fabrika yerleşkelerinin (Kayseri, Nazilli, İzmit vb.) yaşam koşullarının oldukça üzerinde barınma ve kamu hizmetleri sunulmuştur. Bu kapsamda ev kiralari düşük tutulmuş, elektrik, su ve yakacak da bedelsiz olarak sağlanmıştır. Böylece hem çalışanların kapitalist ve sosyalist ülke işçilerinin sosyal yaşam ortamlarına özlem duyması önlenmiş, hem de Karabük’ün kentleşmesine model olabilecek modern bir işçi yerleşkesi meydana getirilmiştir.

Harcamaların önemli bir kısmı bahçeli modern konutlara ve geniş caddelere ayrılmakla birlikte, başlangıçtan itibaren kamu mekânlarının yaratılmasına ve yaşatılmasına da önemli harcamalar yapılmıştır. Bunun sonucunda çalışanlara ve ailelerine; anaokulu, ilkokul, ortaokul, lise, çıraklık okulu, hastane, halkevi, memurlar kulübü, mühendisler kulübü, işçi kulübü, sosyal bina, misafirhane, otel, cami, kantin, spor sahası, yüzme havuzu, açık ve kapalı sinema salonu, yeşil sahalarda, çocuk parkları ve Amasra'da tatil kampı meydana getirilmiştir. Bahçeli evlerin çiçek ve fidan ihtiyaçlarını temin için "Fidanlık" kurulmuştur. Sıralanan kamusal mekânlarıyla Yenişehir, bölgenin bir eğitim ve kültür merkezi olmuştur. Buna bağlı olarak Yenişehir'de batıdaki modern kent yaşamını aratmayan bir hayat yaşandığı söylenebilir.

Yenişehir'de oluşturulan planlı modern kente karşın, Karabük'ün diğer semtleri ve mahalleri plansız, imarsız ve sağlıksız bir şekilde gelişmiştir. Kentte 25 Haziran 1939 tarihinde belediye teşkilatı kurulmuş, fakat arsa spekülasyonu ve gecekondulaşma önlenememiştir. Karabük'ün ilk bütüncül planı 1948 yılında hazırlansa bile sağlıksız büyümenin önüne geçilememiştir. Dolayısıyla çarpık kentleşmenin sürdüğü Karabük'te Yenişehir Semti planlı gelişen yegâne alan olarak dikkat çekmektedir.

4.1 Yollar ve Kaldırımlar

Şekil 20. Yenişehir'de Yollar ve Kaldırımlar (Foto: Yazar Arşivi).

Yenişehir Semti Prost Planı'nda belirlenen morfolojik biçimlenme uygun olarak 1939–1960 yılları arasında meydana getirilmiştir. Taşıt yolları arazinin kıvrımlarına uygun olarak geçirilmiştir. Yenişehir'de gerek taşıtlar gerekse yayalar için yeterli alan bırakılmıştır (Şekil 20). Yenişehir'in fabrikalar sahası ve Karabük kent merkezi ile yoğun ilişkileri düşünüldüğünde, her iki mekâna da yaya olarak ulaşılabilirliktedir.

Yenişehir Mahallesi'nin ulaşım açısından dikkat çekici özelliklerinden birisi de ister bahçeli ev olsun ister apartman her konutun kendi otoparkının düşünölmüş olmasıdır. Bu nedenle sahada yol üstünde park etmiş araçlarla pek karşılaşılmaz.

4.2 Eğitim Tesisleri

KDÇF Yenişehir Semti'nde eğitim tesisleri bir bölgede toplanmıştır. Buna bağılı olarak bu yer “*Yenişehir Okullar Bölgesi*” olarak adlandırılmıştır. Alanda bulunan okullar kuruluş yıllarına göre şöyle sıralanabilir (Şekil 21); 1- Demir Çelik İlkokulu, 2- Yenişehir İlkokulu, 3- Demir Çelik Ortaokulu, 4- Demir Çelik Lisesi, 5- Pratik Kız Sanat Okulu, 6- TED Karabük Koleji, 7- Ticaret Lisesi, 8- Demir Çelik Anaokulu.

Şekil 21. Yenişehir Okullar Bölgesi

KDÇF temeli atıldıktan kısa bir süre sonra Sümerbank tarafından Yüzevler sahasında geçici bir yapıda “*Demir Çelik İlkokulu*” açılmıştır. 1937’de açılan okul 1940 yılında Yenişehir Mahallesi’ne taşınmıştır. Okul, 1942 – 1955 yılları arasında bugün Demir Çelik Lisesi olarak adlandırılan binada hizmet vermiştir. Yaklaşık 500 öğrenci kapasiteli okul, 1955 yılından günümüze kendi binasında Milli Eğitim Bakanlığı’na bağılı olarak hizmet vermektedir.

Yenişehir’de öğrenci sayısının oldukça artmış olması, Demir Çelik İlkokulu’nda çift tedrisata geçilmesine neden olmuştur. Sınıf başına 80 öğrenci düşmesi karşısında yeni bir ilkokul yapılması gündeme gelmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı Yenişehir Mahallesi’nin Çamlık Mevkii’nde 20 Mayıs 1955 tarihinde yeni bir okulun temelini atmıştır. “*Yenişehir İlkokulu*” adı verilen eğitim kurumu 30 Eylül 1957 tarihinde eğitim-öğretime başlamıştır.

“*Demir Çelik Ortaokulu*” 1942 yılında Demir Çelik Lisesi olarak adlandırılan binada KDÇF’ye bağılı olarak öğretime başlamıştır. Yenişehir Ortaokulu (Karabük Atatürk Ortaokulu) bugünkü binasına 25 Eylül 1967 tarihinde taşınmıştır.

“*Demir Çelik Lisesi*” 1942 yılında yapılan binada, KDÇF’ye bağlı olarak 1953 yılında öğretime başlamıştır. Kurulduğunda bölgenin tek lisesi olması nedeniyle sadece fabrika personeline değil geniş bir çevreye hizmet vermiştir. Bu nedenle Karabük’ün eğitimli kesimi bu okul mezunudur. Artan öğrenci sayısına bağlı olarak 1978 yılında ek bina yapılmıştır.

“*Pratik Kız Sanat Okulu*” ilk olarak 1953 yılında işçi sarayı binasında eğitime başlamıştır. Okul 1964 yılında Kız Sanat Enstitüsü ve 1974 yılında da Karabük Kız Meslek Lisesi adını almıştır. Okulun Yenişehir Mahallesi’ndeki inşaatı Şubat 1975’te tamamlanmıştır.

“*TED Karabük Koleji*” 1964 yılında orta kısmıyla eğitim-öğretime başlamıştır. 1967 yılında lise kısmı, 1968 yılında ilkökul kısmı faaliyete geçmiştir. Arsası KDÇF tarafından verilmiş ve bugünkü binasına 1968 yılında taşınmıştır.

“*Ticaret Lisesi*” 1975 yılında Yenişehir İlkokulu’nun zemin katında eğitim-öğretime başlamıştır. Binasının inşaatı 1986 yılında tamamlanmıştır. Eylül 2014’te Necip Fazıl Kısakürek Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi adını almıştır.

“*Demir Çelik Anaokulu*” 1980 yılında Yenişehir Mahallesi’nde iki katlı binada eğitime başlanmıştır. Anaokulu günümüzde faaliyette değildir.

KDÇF tarafından oluşturulan eğitim kurumlardan biri de “*Demir Çelik Çıracık Okulu*” dur. Bu okul ilkökul mezunu 12-13 yaşındaki çocuklara 3 yıl süreyle mesleki eğitim vermek ve KDÇF’nin gereksinim duyduğu kalifiye elamanı sağlamak üzere 2 Mart 1942 tarihinde açılmıştır. Öğretime son verilen 1952 yılına kadar toplam 397 öğrenci mezun edilmiştir (Barlas, 1971).

4.3 Vatan Hastanesi

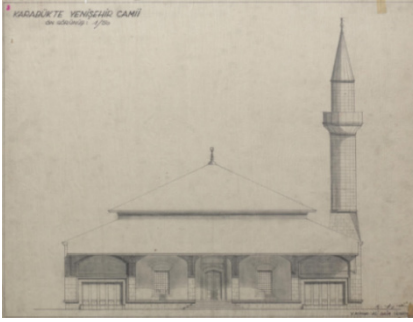

Şekil 22. Yenişehir Vatan Hastanesi

Sümerbank fabrika yerleşkelerinin çalışanlarına sunduğu sosyal hizmetlerden biri de sağlıktır. Yenişehir Mahallesi'nin güneyinde temeli 1939 yılında atılan ve 1940 yılında ilk etabı bitirilen Vatan Hastanesi, Karabük'ün ilk sağlık tesisidir (Şekil 22). Zaman içerisinde tesis ve doktor kadrosuna ilaveler yapılarak tam teşekküllü hale getirilmiştir. KDÇF personeli ve ailelerinin tedavileri ile gerekli ilaçları hastanede ücretsiz olarak karşılanmıştır. Hastane, uzun yıllar bölge halkına da sağlık hizmeti vermiştir.

4.4 Yenişehir Cami

Yenişehir Semtî'nde gerçekleştirilen yapıların mimari özellikleri incelendiğinde genellikle buraya özgü oldukları görülmektedir. Bu özgün yapılardan biri de "Yenişehir Camisi"dir. Cami 1945 yılında işçilerin aylıklarından kesilen birer Lira ile tamamlanmıştır. Cami kentin her yerinden görülebilecek bir noktada inşa edilmiştir. Yenişehir halkının pek rağbet etmemesine karşın, diğer Karabük sakinleri burayı kullanmışlardır. Cami en yoğun Ramazan ayında kullanılmıştır.

Şekil 23. Yenişehir Cami (Ali Saim Ülgen Arşivi)

4.5 Yenişehir Sineması ve Açık Sinema

KDÇF insanlara yalnızca çalışma ve barınma olanakları sunmamış, aynı zamanda eğlenmeleri ve dinlenmeleri için de mekânlar sağlamıştır. Bu mekânlardan biri de 1950-1980 yılları arasında toplumun en önemli eğlence kaynağı olan sinemadır. Sümerbank'ın Kayseri ve Nazilli yerleşkelerinde eğitim ve sağlık birimlerinden sonra ilk oluşturulan tesis sinema salonu olmasına karşın, Yenişehir Semtî'nde bu kamusal mekân daha geç hayata kazandırılmıştır. Bu gecikmeye rağmen Yenişehir'de diğer yerleşkelerde benzeri olmayan bir salon meydana getirilmiştir. "Yenişehir Sineması" adı verilen salon, modern mimarinin somutlaşmış bir ürünüdür.

Yapının tasarımı 1953-1963 yılları arasında KDÇF bünyesinde çalışan Mimar Münci Tangör tarafından gerçekleştirilmiştir. Yenişehir Sineması bir prestij projesi olacağı için tasarımına ve inşasına özen gösterilmiştir (Şekil 24 ve 25). Sinemanın yapımına 26.05.1954 tarihinde başlanmış, Ağustos 1958'de bitirilmiştir. Sinemanın arsası 1952 m², yapı taban alanı 914 m²'dir.

750 kapasiteli salon tek işlevli olmayıp, tiyatro ve opera dâhil olmak üzere birçok sahne sanatlarına ev sahipliği yapacak şekilde tasarlanmıştır. Yapı sahip olduğu orkestra çukuru ve özel akustiği ile Ankara ve İstanbul salonlarını aratmamıştır. Yenişehir Sineması'nın gazinosu ve pastanesi, fabrika personelinin olduğu kadar Karabüklülerin de eğlenip dinlendikleri bir toplanma yeri olmuştur. Teras katındaki pastanede cazlı partiler düzenlenmiş olması (Özkan Altınöz, 2015), Yenişehir'in canlı hayatının simgesel bir göstergesidir.

Yenişehir Sineması'nda ilk olarak, Nisan 1958'de İstanbul'dan gelen bir tiyatro ekibi oyun sergilemiştir. Resmi açılışı 18 Ağustos 1958 tarihinde Tolstoy'un "Harp ve Sulh" isimli romanından uyarlanan bir film ile yapılmıştır (Demokrat Karabük Gazetesi, 1958).

Yenişehir Semsiti'nin ikinci sineması ise "Yenişehir Yazlık Sineması"dır. Yapımına 16.6.1964 tarihinde başlanmıştır. Yazlık sinemanın arsası 3586 m², seyir alanı ise 1857 m² dir. Yenişehir'de ve Ergenekon'da oturan KDÇF personeli, yaz akşamları açık havada Türk ve yabancı filmleri seyredilebilmiştir. Günümüzde yapının özgünlüğüne müdahale edilmiş, açık kafeterya olarak Karabüklülere hizmet vermektedir.

Şekil 24. Yenişehir Sineması'nın Maketi ve **Şekil 25.** Günümüzde Yenişehir Cumhurbaşkanı Celal Bayar (Foto: KDÇF Arşivi)

4.6 Yenişehir Mühendis, Memur ve İşçi Kulüpleri

Sümerbank yerleşmelerinin pek çoğunda lokaller ile karşılaşılır. Buralar fabrika çalışanlarının sosyal paylaşım ve eğlence alanlarıdır. KDÇF'de ise lokallerin yerini kulüpler almıştır. Yenişehir Mahallesi'nde üç farklı personel türü için kulüpler bulunmaktadır. Bunlar "Memurlar Kulübü", "Mühendisler Kulübü" ve "İşçi Kulübü" olarak isimlendirilmişlerdir. Yenişehir'de kulüpler, mekânsal bağlamda işgücü tabakalaşmasının sembolü ve statü farklılıklarının vurgulayıcısı olan kurumlardır.

Memurlar Kulübü ilk inşa edilen kulüptür. Yenişehir'de 1940 yılında, 100 m² lik bir yapıda faaliyete geçmiştir. Yapı ilerleyen zamanlarda ilaveler yapılarak genişletilmiştir. Memurlar boş zamanlarında burada yiyip, içip,

sohbet ederek sosyalleşmişlerdir. Burası üyelik sistemi ile girilen Yenişehir mekânlarından biridir.

Mühendisler Kulübü 1950 yılında Göktürkler Caddesi üzerinde, tek katlı olarak yığma tekniğinde inşa edilmiştir. Karabük Ağır Sanayi Mühendisleri Derneği bu kulübün meydana getirilmesinde önemli katkılar sağlamıştır. Mühendisler Kulübü'nün arsası yaklaşık 1115 m² olup, günümüzde bakımsızlıktan harap duruma gelmiştir (Şekil 26).

Şekil 26. Mühendisler Kulübü

İşçi Kulübü Yenişehir Mahallesi'nin batısında, 1967 yılında, iki katlı, betonarme bir yapı olarak inşa edilmiştir (Şekil 27). Arsa alanı 7392 m², inşaat alanı 678 m²'dir. İşçilerin düğün etkinlikleri ile günlük eğlence lokali olarak meydana getirilmiştir. Günümüzde iyi durumda olan yapı Büyük Kulüp adıyla Karabük halkına hizmet vermeye devam etmektedir.

Şekil 27. Mühendisler Kulübü

4.7 Sosyal Bina ve Misafirhane

Sosyal Bina Yenişehir Mahallesi'nde, 1958 yılında, lokanta, kafeterya ve misafirhane olarak yapılmıştır. Ağırlıklı olarak misafirlere ve bekâr personele hizmet vermesi amaçlanmıştır. Diğer çalışanlar da buradaki lokantadan ücreti karşılığında yemek alabilmişlerdir. Misafirhane iki katlı yapının üst katında oluşturulmuş ve 12 misafir odasına sahiptir.

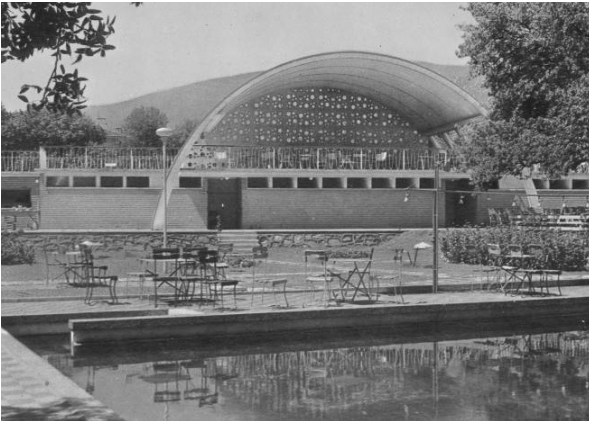
Misafirhanenin yetersiz kalması üzerine 1984 yılında 42 odası olan yeni bir bina yapılmıştır (Şekil 28).

Şekil 28. Eski ve Yeni Misafirhane

4.8 Havuzlu Bahçe

Havuzlu Bahçe Yenişehir Mahallesi'nde sinemanın yakınında 1948 yılında oluşturulmuştur. Bahçe için ayrılan arsa 4125 m² olup, içinde bar, lokanta, oturma yerleri, yüzme havuzu ve kabinler bulunmaktaydı (Şekil 29). Bahçe, uzun yıllar Yenişehir Semtî'nin kalbi olmayı sürdürmüştür. Önemli kutlamalar ile üst düzey personelin düğün ve eğlenceleri burada gerçekleştirilmiştir. Bugün tüm bölgenin ıssızlaşmasına paralel olarak canlılığını yitirmiştir.

Şekil 29. Yenişehir Havuzlu Bahçe (KDÇF Arşivi)

4.9 Yeşil Alanlar

Yenişehir Senti daha öncede bahsedildiği üzere Ergenekon ve Yenişehir olmak üzere iki bölgeden oluşmaktadır. Bu bölgelerden Ergenekon Mahallesi'nin Dereevler kısmı yıkılarak imarda yüksek yapılaşmaya açılmış, Yüzevler kısmı ise kent meydanı olarak yeniden düzenlenmiştir. Her iki bölgede yıkılmadan önce düşük yoğunluğu ve küçük bahçeli blok evleri ile yeşilli bol alanlardı.

Yenişehir Mahallesi Koruma Kurulu'nda alınan 12 Mayıs 1996 tarih ve 4595 sayılı kararla 3. Derece doğal ve kentsel sit alanı ilan edilmiştir. Yenişehir Mahallesi'nde açık alanlar ile ağaçlar koruma altına alınmış, buna karşın yapılar tescillenmemiştir. Ancak yapıların taban alanı, toplam inşaat alanı ve gabarileri konusunda kısıtlamaya gidilmiştir. Gerek açık alanlara gerekse yapılara yönelik bu koruma kararları sayesinde Yenişehir Mahallesi çok fazla değişmeden günümüze ulaşabilmiştir.

Beyazevler ve Kübanaevler'in bulunduğu yapı adaları kapsam dışı bırakılırsa evler geniş bahçeler içerisinde konumlandırılmıştır. Buna bağlı olarak Yenişehir Mahallesi'nin sit alanı ilan edilen bölümünde küçük boyutlarda beş park ve bir çocuk bahçesi bulunmaktadır. Ayrıca beş noktada ağaçlık alan oluşturulmuştur.

Açık alanlarda sedirden ıhlamura, sakız ağacından kestane ağacına toplam 2205 özel niteliğe sahip ağaç bulunmaktadır. Bunun yanında konut bahçelerinde çok sayıda çalı ve meyve ağacı yer almaktadır. Yenişehir'in bu peyzaj dokusu, kurulduğu tarihten bugüne gösterilen özen sayesinde gerçekleşmiştir (Şekil 30).

Şekil 30. Yenişehir Türkiye'de Bahçe Kent Örneğidir (KDÇF Arşivi)

4.10 Spor Alanları

Sümerbank tarafından kurulan fabrika yerleşkelerinde spor alanlarına özel bir önem verilmiştir. Anadolu kentlerinin tenis kortlarıyla tanışmaları, bu yerleşkeler sayesinde gerçekleşmiştir. Yenişehir’de daha 1940’lı yıllarda tenis, voleybol sahaları oluşturulmuştur.

Kentin takımı olan Kardemir Karabük Spor, “Demir Çelik Spor Kulübü” adıyla 1937 yılında kurulmuştur. Başlangıçta fabrika bölgesinde bulunan sahada maçlar gerçekleştirilmiştir. “Karabük Yenişehir Stadyumu” ise yaklaşık 2 ha arazide 4000 kapasiteli olarak 1957 yılında inşa edilmiştir. Dar bir alana sıkışmış olan stadyum 2010 yılında yıkılmış, aynı alana daha büyüğü yapılmıştır (Şekil 31). Stadyumun bitişiğinde kapalı spor salonu bulunmaktadır. KDÇF sadece futbolda değil başta güreş olmak üzere pek çok dalda sporcu yetiştirmesine destek sağlamıştır.

Şekil 31. Dr. Necmettin Şeyhoğlu Stadyumu (Karabük Belediye Arşivi)

5. SONUÇ

Karabük Yenişehir Semtı, 1940’lı ve 1950’li yıllara ait modern dönem konutlarının ve kamusal tesislerinin en nitelikli örneklerini bünyesinde barındıran, belli bir kentsel tasarım bütünlüğüne sahip fabrika yerleşkelerinden biridir. Karabük Yenişehir Semtı, 1994 yılında yaşanan ekonomik ve sosyal krize kadar bölgenin en prestijli yaşam alanı olmuştur. Yerleşkeye bu prestiji kazandıran başlıca öğelerden biri de kamu mekânlarının zenginliğidir.

Özelleştirilmesi sonrasında Yenişehir Semtı’nde dönüşüm baskısı yaşanmaya başlamıştır. Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, bu dönüşüm baskısını önceden fark ederek, 12 Mayıs 1996 tarihinde aldığı 4595 sayılı karar ile semtin Yenişehir kısmını kentsel sit ve 3. derece doğal

sit alanı ilan etmiştir. Sadece Yenişehir Mahallesi için koruma amaçlı imar planı hazırlanmış, Ergenekon Mahallesi koruma kapsamı dışında bırakılmıştır. Ergenekon Mahallesi'nde bulunan "Yüzevler", "Dereevler", "Yetmişevler" ve "Otuzsekizevler" yıkılarak semtin bütünlüğü ve iç tutarlılığı bozulmuştur.

Öte yandan Yenişehir Mahallesi kentsel sit ilan edilirken alandaki Erken Cumhuriyet Dönemi modern mimarlık yapıları tescillenmediğinden yapılar yıkılabilmektedir. Bu bağlamda konutlar üzerindeki yıkım baskısı devam ederken Yenişehir Mahallesi'nde bulunan okullar, cami ve yeşil alanlar dışındaki kamusal mekânlar üzerinde de bakımsızlığa bağlı yıpranma durumları ortaya çıkmıştır.

Sümerbank tarafından 1930–1955 yılları arasında oluşturulup biçimlendirilen yerleşkelerden Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası Yerleşkesi ve İzmit SEKA Fabrikası Yerleşkesi koruma altına alınarak yeniden işlevlendirilebilmiştir. Kayseri ve İzmit yerleşkelerinden gerek konutlar gerekse kamusal mekânlar açısından daha zengin olan Yenişehir Mahallesi'ndeki tüm yapıların acilen tescillenmesi ve tüm paydaşların katılımı ile kapsamlı bir sağlıklılaştırma projesinin hazırlanması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Ayten, A. M., Çabuk, S., Özkan, M. ve Turcan, Y. 2010. Cumhuriyet Kenti Karabük'ün Planlama Tarihi Üzerine (1937-1967) Bir Değerlendirme. Kuruluşundan Bugüne Karabük ve Demir-Çelik Sempozyumu. 2-3- Nisan 2010. Karabük: Karabük Valiliği Yayınları.
- Barlas, U. 1971. Karabük Demir ve Çelik İşletmeleri 1937-1971. Karabük: Özer Matbaası.
- Başbakanlık Umumî Murakabe Heyeti 1943. Umumî Murakabe Heyeti Raporu. Ankara.
- Çabuk, S., Demir, K., Gökyer, E. 2016. Cumhuriyet'in Yeni Kenti Karabük'ün 1937 – 1988 Dönemi Mekânsal Gelişimi ve Şehir Planları. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Özel Sayı:2.
- Demokrat Karabük Gazetesi, 16 Ağustos 1958.
- Eröz, M. 1962. Ek: Karabük Hakkında İki Vesika. Sosyoloji Konferansları Dergisi, 2: 127-131.
- Fındıkoğlu, Z.F. 1962. Kuruluşu'nun XXV. Yılında Karabük. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Fındıkoğlu, Z.F. 1963. Amme ve Belediye Hizmetleri Bakımından Karabük. İstanbul: Türkiye Köy ve Şehir Sosyolojisi Merkezi İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü.
- Girgin, İ.Ö. 1948. Karabük. İstanbul: Osmanbey Matbaası.
- Cumhuriyet Gazetesi, 1937. İsmet İnönü Dün Karabük Demir Fabrikalarının Temelini Attı. Cumhuriyet Gazetesi. 4 Nisan 1937.
- Kessler, G. 1949. Zonguldak ve Karabük'teki Çalışma Şartları. İstanbul: İ.Ü. İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü.

- o Kalyoncu, H. 2007. Cumhuriyet Kenti Karabük. Karabük: Karabük Belediyesi Yayınları.
- o Kazgan, G. 2009. Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi. Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- o Kessler, G. 1949. Zonguldak ve Karabükteki Çalışma Şartları. İstanbul Üniversitesi İktisat ve İktisadiyat Enstitüsü, İstanbul.
- o Kurtkan, A. 1963. Karabük Çalışma Müessesesi ve Sosyal Şartları. İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi, İktisat ve İktisadiyat Enstitüsü, Yayın No: 31.
- o Kütükçüoğlu, M. 2009. Milli Şef Dönemi'nde Karabük. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- o Makal, A. 2007. Ameleden İşçiye Erken Cumhuriyet Dönemi Emek Tarihi Çalışmaları. İstanbul: İletişim
- o Öktem, S. 2004. Türkiye Cumhuriyeti'nde Modernleşme Hareketi; Karabük Demir-Çelik Fabrikaları Yerleşim Örneği (Basılmamış Yüksek Lisans tezi). İstanbul: İ.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü.
- o Özkan, M. 2010. Karabük'te Modern Mimarinin Oluşumunda Yüksek Mimar Münci Tangör'ün Rolü ve Yapıları. Kuruluşundan Bugüne Karabük ve Demir-Çelik Sempozyumu. 2-3- Nisan 2010. Karabük: Karabük Valiliği Yayınları.
- o Özkan, Altınöz, M. 2015. Endüstri Kenti Karabük'ün Sosyal Yaşantısının Şekillenişinde Yenişehir Sineması'nın Rolü. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 4/1: 83-99.
- o Özkan, M. ve Çabuk, S. 2010. Karabük Demir-Çelik Fabrikaları İşçi Konutları Sorununun ve Çözüm Sürecinin İncelenmesi. Kuruluşundan Bugüne Karabük ve Demir-Çelik Sempozyumu. 2-3- Nisan 2010. Karabük: Karabük Valiliği Yayınları.
- o Sayar, Z. 1938. Yabancı Mimara Verdiğimiz Servet, Arkitekt Dergisi. 1938/3: 89.
- o Tekeli, İ., İkin, S. 1982. Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu. Ankara: ODTÜ Yayınları.
- o Yenişehir KAİPAE 1996. Yenişehir Koruma Amaçlı İmar Planı Analitik Etütleri.
- o Zonguldak Gazetesi, 6 Nisan 1937.
- o Zonguldak Gazetesi, 15 Ağustos 1936.

Chapter 4

Configuration of Karabük City in Republic Period and Public Spaces

Suat ÇABUK

suatcabuk@gmail.com

Namık Kemal University

Fine Arts, Design and Architecture Faculty

Department of City and Regional Planning, Tekirdağ-TURKEY

Summary

Karabük was observed as a small settlement with 13 houses belonging to Öğlebeli Village of Safranbolu until the year 1931. Firstly, the Ankara-Filyos railway passing through its territory, and then the establishment of iron-steel factories in the paddy fields caused great changes in Karabük. The foundations of the Karabük Iron and Steel Factory (KISF) was laid on April 3, 1937; and the power plant of it was operated for the first time on June 6, 1939.

Parallel to the construction of the factories, a great migration started to Karabük. Depending on this, the population reached 10782 in 1945 census while in early 1930s it was 100. The municipality organization in Karabük was established on June 25, 1939; and the town became a township of Safranbolu in 1941.

Under the harsh conditions of the Second World War, the construction of new factories and the settlement of more than ten thousand people in Karabük became an extremely difficult process. Since the KISF was established in a silent and far area, the issue of accommodation became a problem as of the early days. Since the very first day of the establishment of the factory, the housing problem of the personnel was partly solved through Sümerbank from Ankara, the capital. It was decided that a modern settlement would be constructed in this area for the employees, foremen, officials, engineers and managers of the factory. The plan of this settlement, which was called "Yenişehir" i.e. "the New City", was ordered to be made by famous French Architect-Urban Planner Henri Prost in 1938 by Sümerbank Administration. 935 houses were built between the years 1939-1948 in Yenişehir with the Prost Yenişehir Plan. Many public buildings were also presented to the use of the people as well as the houses in KISF Yenişehir Settlement, which is the case in other Sümerbank factory settlements.

The formation of Yenişehir, which is the only district of Karabük, the city of the Republic, which developed in a planned way as a garden city, and the public buildings, which are one of the basic elements of this formation, were examined in detail in this study.

Keywords: *Karabük city, public spaces, Republic period.*

Bölüm 5

TOPLUMSAL CİNSİYET KALIP YARGILARININ SOSYALLEŞME SÜRECİNE VE KAMUSAL ALANA YANSIMALARI

Sinem TARHAN

tarhansinem@gmail.com

Bartın Üniversitesi
Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, BARTIN

---

1. GİRİŞ

Tarih boyunca kurulan yerleşim birimlerinin konumu ve yerleşim mekânları, onları kuran insanların bilişsel, sosyal, psikolojik özellikleri, inanç sistemleri, gelenek ve göreneklere hakkında bilgi vermiştir. Bu şehir ve mekânlar insanların sadece barınarak güvende olması için değil aynı zamanda ticaret, eğitim, sağlık, ibadet ve sosyalleşme ihtiyaçlarına da karşılık verecek şekilde düzenlenmiştir. Vural ve Yücel'e (2006) göre kentlerdeki çeşitli mekânlar insanlar arasındaki etkileşimi geliştirdiği için insanların sosyalleştiği ortamlar olmuş, yaşanan çağın sosyal, ekonomik ve siyasal yapısı ise bu ortamların sosyal yapılarını ve mimarisini etkilemiştir. Bazen bir siyasal ya da dini gücü destekleyen toplulukların eylem alanı olan bu mekânlar, bazen ise şenlik, festival, panayır vb. faaliyetlere ev sahipliği yapmıştır.

Mekânlar kamusal ve özel mekân olarak ikiye ayrılabilir. Sokaklar, caddeler ve meydanlar temel kamusal mekânlar (Gökgür, 2008), aile bireyleri tarafından paylaşılan ev ise özel mekândır (Saygılıgil, 2013). Kadın ve erkeklerin birlikte kullanabilecekleri mekânların oranı toplumsal cinsiyet eşitliğinin mekânlara yansımalarının bir göstergesidir. Toplumsal cinsiyet; kadın ve erkeğe toplum tarafından uygun görülen nitelikleri, belirlenen rolleri, davranışları ve etkinlikleri ifade etmektedir (WHO, 2014). Toplumsal cinsiyet kavramını sosyoloji alanında ilk kez kullanan Ann Oakley'e (1972) göre 'cinsiyet' biyolojik olarak erkek ile kadın arasındaki ayrımı belirtirken, 'toplumsal cinsiyet' erkeklik ile kadınlık arasındaki biyolojik farklılıklar doğrultusunda şekillenen ve toplumsal açıdan eşit olmayan bölünmeyi tanımlar (Akt. Marshall, 1999). Başka bir ifade ile toplumsal cinsiyet; kadın ve erkeğin toplum içindeki statüsünü, bu statü doğrultusunda şekillenen rol, görev ve sorumluluklarını, toplumun bireyi nasıl gördüğünü ve bireyden beklentilerini kapsar (Sancar vd., 2006). Cinsiyet; kromozom, hormonlar, üreme fonksiyonları ve vücut yapısı gibi biyolojik farklılıklarla, toplumsal cinsiyet ise kadın ve erkeğin biyolojik cinsiyet rollerine uygun görülen duyu, düşünce, tutum ve davranış farklılıklarıyla kendini gösterir.

2. TOPLUMSAL CİNSİYET ROLÜ

Toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumu insanlık tarihi kadar eskidir. Sosyobiyojik yaklaşım, cinsiyet farklılıklarının açıklanmasında yüz binlerce yıllık evrimsel süreci ve genetik değişimi temel almaktadır. Bu yaklaşıma göre, insanlar genetik özelliklerinin kuşaklar boyu yaşamasını sağlamak amacı ile toplumsal cinsiyet rollerini geliştirmişlerdir. Sosyobiyologlara göre; kadınlar doğurabildikleri ve bebeklerini sütleri ile besleyebildikleri için ilgi ve bakım konusuna daha yatkındırlar, benzer bakış açısı ile erkekler de fiziksel olarak daha güçlü ve daha saldırgan oldukları için savaşçı ve avcı rolünü üstlenmişlerdir (Dökmen, 2009). Temeli avcı-toplayıcı toplumlara kadar uzanan toplumsal cinsiyet rolleri, kadınların çocukların bakımını üstlenen ilk kişiler olmalarından ötürü duygulara duyarlı ve ifade güçleri yüksek bireyler; erkeklerin ise başarılı birer avcı olmak için duygularını gizleyen, sakin ve avı tarafından zarar görmemeyi sağlayacak kadar acıya dayanıklı bireyler olmalarını gerektirmektedir (Unger ve Crawford, 1992; Akt. Arıcı, 2011).

Ateşin bulunması insanı doğada daha güçlü yapsa da ateşin sönmemesi kadının yaşam alanına yakın yerlerde bulunması ile bağlantılıdır. Böylece çocuk büyütürken neslin devamını, yaşam alanının yakınlarında dolaşarak ateşin yanması sağlayan kadın aynı zamanda toplayıcılık yaparak tarımı da keşfetmiştir. Eriksen (2012) avcı toplayıcı toplumlar üzerine yapılan araştırmalar sonucunda erkeklerin avlanma faaliyetlerinin düzensiz ve belirsiz olması nedeni ile en önemli beslenme kaynağının kadınlar tarafından toplanan yumru kökler, yenebilir bitkiler, böcekler vb. olduğunun tespit edildiğini belirtmiştir. Buna rağmen erkekler tarafından içinde buldukları topluluk avcı topluluk olarak değerlendirilmiş ve kadının yaptığı işlere gereken önem verilmemiştir

2.1 Çocuklarda Toplumsal Cinsiyet Rolünün Öğrenilmesi

Çocuklar için öğrenme deneyimlerinin en önemli parçası toplumsal cinsiyet rolünün öğrenilmesidir. Anne- baba, öğretmen ve arkadaşların davranışları çocukların toplumsal cinsiyet rolleri konusundaki algılarını büyük ölçüde etkiler (Gooden ve Gooden, 2001). Toplumsal cinsiyet rollerinin çocuklarda nasıl geliştiğine ilişkin çeşitli görüşler mevcuttur. Freud psikanalitik kuramında toplumsal cinsiyet rollerinin kişilik gelişimi için önemli olan üç dönemde kazanıldığından söz etmektedir. Bunlar; çocukların cinsiyetler arasındaki farklılıkları henüz anlamadıkları dönem (oral dönem) , çocukların farklılıkları anlamaya başladıkları dönem (anal dönem) ve ödipal dönem (fallik dönem) olarak sıralanmaktadır. Çocuklar anal dönemde tuvalet eğitimi ile birlikte kız ve erkek çocuklar arasındaki farklılıkları anlamaya başlar, özellikle fallik dönemde karşı cinsten ebeveynlerine duydukları sevgi sonucunda yaşadıkları oedipal karmaşa ve elektra karmaşasını aşarak kendi cinslerinden ebeveynleri ile özdeşleşirler. Bu özdeşleşme süreci hem çocukların kendi cinsiyetlerini kabul etmelerinde hem de ahlaki gelişimlerinde temel olarak kabul edilmektedir (Bem, 1984, Dökmen, 2009) .

Toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl öğrenildiği Bandura'nın sosyal bilişsel öğrenme kuramı ile de açıklanabilir. Bandura kuramında "edimsel koşullanma" ile "model alma ve taklit" olmak üzere iki öğrenme biçimi üzerinde durmaktadır. Edimsel koşullanmada olumlu sonuçları olan davranışın gelecekte tekrarlanma olasılığı yüksekken olumsuz sonuçları olan davranışın tekrarlanma olasılığı düşüktür. Bu doğrultuda, aile ya da toplumda cinsiyetine uygun davranışlarda bulunmayan çocuklar cezalandırılması toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının öğrenilmesinde etkilidir. Örn. Evdeki tamirat işleri konusunda babasına yardım etmek isteyen fakat bu işlerin kızlara uygun olmadığı gerekçesi ile oradan uzaklaştırılan bir kız çocuğu bir daha babasına yardım etmek istemeyecektir. Model alma ya da taklit yoluyla öğrenmede ise, gözlenen figürler (ebeveyn, öğretmen, film kahramanı vb.) model alınarak bu figürlerin davranışları uygun yer ve zamanda sergilenir

Ayrıca, çocuklar uygun cinsiyet rolünü çevrelerindeki insanların davranışlarını gözleyerek, onların hangi davranışlarının ödüllendirilip (dolaylı pekiştirme) hangilerinin cezalandırıldığını (dolaylı ceza) görerek de öğrenirler. Kız çocuklar genellikle annelerini ve kadın figürlerini, erkek çocuklar ise babalarını ve erkek figürlerini model almaktadırlar (Bem, 1984, Dökmen, 2009). Ebeveynler erkek çocuklarıyla daha fazla bilimsel içerikli konuşma yapmakta, bilimsel faaliyetlerin kız çocukları için zor olduğunu düşünmektedirler (Tenenbaum ve Leaper, 2003). Anne babalar sosyal olaylar ve duygular hakkında kız çocukları ile erkek çocuklarına göre daha çok konuşmakta, bu durum daha sonra kız çocukların kendi duyguları ve başkalarının duyguları ile daha fazla ilgilenme eğiliminde olmalarına yol açmaktadır (Buckner ve Fivush, 2000).

2.2 Toplumsal Cinsiyet Rolü ve Kültür

Kültür, insanın edinip geliştirdiği ve yeni nesillere toplumsallaşma aracılığıyla aktardığı maddi, manevi öğeleri ve yaşam biçimlerini içermektedir. Toplumsallaşma hem toplumda bir düzen sağlama hem de toplum üyelerini belirli statülere yerleştirme sürecidir. Statü ve statülere ilişkin rollerin belirlenmesinde kullanılan ölçütlerden biri de cinsiyettir (Fichter, 2009). Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetle ilgili olmaktan çok, sosyal sınıf, siyaset, ataerkillik ve toplumdaki üretim biçimiyle bağlantılı olup (Savcı, 1999), kadın ile erkek arasındaki farklılıkların toplumsal düzlemde oluşturulan yönlerine vurgu yapmaktadır (Marshall, 1999).

Her toplum sosyal sistemini ve sosyal yapılarını, kültürel birikimine ve bakış açısına göre biçimlendirir. Bu toplumsal biçimlendirme aynı zamanda bireyin sosyal dünyaya ilişkin algılarını da kapsar. Bireyin kendi gerçekliğini yapılandırırken kullandığı şablonları, kültürün belirlediği şablonlar arasından seçmesi bireyin kendini ve diğerlerini değerlendirmesinde bir standart teşkil eder. Bu standartlar aracılığı ile bireyler birbirlerini kontrol edebilir ve kurallara uygunluklarını değerlendirebilirler (Girginer,1994).

Toplumsal cinsiyet kavramı; toplumun gelenek ve görenekleri, dini inançları, ekonomik yapısı, yönetim şekli, yaşanan coğrafi bölge, kadın ve erkeğin nüfus içindeki oranı, bireye verilen değer, bireye atfedilen görev ve sorumluluklar gibi faktörlerden etkilenecek oluşturulmakta ve yaşamın her alanında varlığını hissettirmektedir. Öktem (2009) bir toplumda geçerli olan toplumsal cinsiyet algısının, o toplumda kadın ve erkeklerin toplumsal hayata katılım biçimini, oranını, görünürlüğü ve temsil biçimini etkilediğini, Çabuk Kaya (2013) ise bu algının kadın ve erkeklerin fırsatlara ulaşmasında, kaynakların kullanımında, hizmetlere erişimde bireyin cinsiyeti sebebi ile ayrımcılığa uğramasına neden olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet ayrımcılığı insan hakları bağlamında ele alınmaktadır.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde (UNICEF, 2016) ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi'nde (CEDAW) hiçbir ayırım yapılmadan kadın ve erkeklerin yaşama, eğitim alma, sağlığa ulaşma, meslek seçme, seyahat etme, haberleşme vb. haklardan eşit olarak yararlanması gerektiğinin altı çizilmektedir. Viyana Deklarasyonu'nda cinsiyete dayalı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasının uluslararası toplumun birinci hedefi olduğu ifade edilmektedir (VDPA, 1993).

Türkiye bugüne kadar kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik olarak Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW, 1985) başta olmak üzere, Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı (1995), Çocuk Hakları Sözleşmesi (1995), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmeleri, Binyıl Kalkınma Hedefleri (2000), Avrupa Sosyal Şartı gibi birçok uluslararası anlaşma, sözleşme ve taahhütleri imzalayarak bağlılığını bildirmiş olmasına rağmen, ne yazık ki hala kadın-erkek eşitliğini sağlama konusunda istenilen düzeyde ulaşılamamıştır.

Ulusal ve uluslararası hukuk kuralları önemli olmakla birlikte toplumsal cinsiyet kalıp yargıları içinde yaşanan toplumun tutum ve önyargıları doğrultusunda varlığını sürdürmektedir. Duygu ve davranışları düzenli olarak oluşturan eğilim olarak tanımlanan tutum ile belirli gruplar hakkında sahip olduğumuz bilgilerin bir özeti olarak ifade edilen kalıp yargılar (Kağıtçıbaşı, 2013) çocukluk yıllarında gelişmeye başlar. Sakallı Uğurlu'ya (2003) göre bireyler bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde toplumun belirli bir cinsiyetten beklentilerini yerine getirirken olumlu ya da olumsuz özellikler taşıyan kalıp yargıların devamlılığını sağlarlar.

Kalıp yargıların oluşmasında ve sürdürülmesinde bir kültür aktarım aracı olarak dil önemlidir. Masallar (Akbalık, 2012), halk hikâyeleri (Arsoy, 2011), türküler (Çaycı, 2014), atasözleri ve deyimler toplumun belleğine yerleşmiş düşünce ve kalıpları yansıtırken (Çer ve Şahin, 2016) aynı zamanda bu düşünce ve kalıp yargıların yeniden üretilmesine ve sergilenmesine de sebep olmaktadır. Herhangi bir konudaki düşünce ve kalıp yargılar olumlu da olabilir olumsuz da. Örn. Kültürümüzde "cennet anaların ayakları altındadır", "yuvayı dişi kuş yapar" gibi kadını yücelten atasözü ve deyimler olmasına rağmen genellikle "saçı uzun akli kısa", "elinin

hamuru ile erkek işine karışma”, “oğlan doğuran övünsün kız doğuran dövünsün” gibi olumsuz ifadeler içeren atasözleri, “kız almak, kocaya vermek, evde kalmak, eksik etmek” gibi (TDK, 2016) kadını yeren ve ikinci sınıf gösteren ifadeler de mevcuttur. Ayrımcılığı yansıtan bu atasözleri ve deyimler aslında cinsiyetlere ilişkin toplumun belleğinde oluşan olumsuz değer yargılarını ve düşünceleri yansıtmaktadır. Çer ve Şahin’e (2016) göre olumsuz değerleri bünyesinde taşıyan atasözleri ve deyimler, kadını toplum dışına itebilir, cinsel bir nesne olarak sunabilir, erkeği ise baskın ve daha güçlü yansıtabilir. Bu durumda, çocuk ve yetişkinler, kendi cinsiyetlerine yüklenen rollere ilişkin olumsuz bir algı geliştirebilirler.

3. TOPLUMSAL CİNSİYET VE SOSYAL HAYAT

Kadının sosyal hayatta oynadığı rolü anlayabilmek için geleneksel yapılar içindeki yerini çözümleyebilmek gerekir (Aktaş, 2013). Geleneksel aile biçiminde ilk olarak babasının ve erkek kardeşinin baskısı altında toplumsallaşan kadın, bu süreci evlendiğinde kocası ile olan ilişkilerinde devam ettirmektedir. Toplumda bir erkeğin kızı ya da karısı olarak anılan kadının tek başına var olması, varlığını sürdürmesi neredeyse mümkün görünmemektedir. (Tolan,1991). Hatta kadının erkeğe göre şekillenmesi gerektiği düşüncesi evlilik ilişkisinde belirginleşir. Erkeğin nüfusa kayıtlı olduğu yere ilişkin bilgi evlenmekle veya başka bir nedenle değişmezken, kadın evlendiğinde nüfus kayıtları babasının nüfus kaydından, kocasının nüfus kaydına geçer. Kadın sadece boşandığında tekrar babasının nüfusa kayıtlı olduğu yere geçer. Diğer bir ifade ile devlete göre, kadının müstakil memleketi yoktur (Kurtoğlu, 2005). Kanuni varlığı babaya ya da kocaya bağımlıdır. Bu bağımlı olma süreci kız çocuklara küçük yaşlardan itibaren benimsetilirken, erkek çocuklara bağımsız olarak gelecekte evinin sorumluluğunu tek başına taşıması öğretilir (Tolan,1991).

Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına göre bireylerle ilgili beklentiler doğrudan biyolojik cinsiyete bağlıdır. Bu doğrultuda erkeklerden güçlü olmaları, ailelerinin geçimini sağlamaları, çevre üzerinde belirli bir kontrol sağlamaları (İmamoğlu, 1991), mülkiyetin sahibi, yöneticisi, siyasette, dinde, iş ve meslek yaşamında aktif şekilde yer alan bireyler olmaları beklenir (Bhasin, 2003). Kadınlardan ise çocuk doğurmaları, çocukları yetiştirmeleri, hastalara ve yaşlılara bakmaları ve ev işlerini yapmaları (Bhasin, 2003), sabırlı, anlayışlı olmaları, insan ilişkilerini düzenlemeleri (İmamoğlu, 1991) beklenir. Kültürümüzde “kadınlık” daha çok ev ve ev işleri ile tanımlanmakta ve sınırlandırılmaktadır. Ev işleri kadınların tecrübelerinin odağı olup, kadınlık kimliğini eve bağlar. Bu durum kocayı ev işlerinden muaf tutarak, ev işinin kadının yükümlülüğü ve görevi olarak tanımlanmasına neden olur (Bora, 2011).

Shaw’a (1998) göre toplumsal cinsiyet kalıp yargıları her cinsiyet için fiziksel görünüş, fiziksel yetenek, tutum, ilgi ve meslekler konusunda varsayımlara neden olmaktadır. Toplum bu kalıp yargılarını genellikle farkında olmadan uygular (Akt. Gooden ve Gooden, 2001). Sandra Bem’in

geliştirdiği toplumsal cinsiyet şeması kuramına göre çocuk kendisinin kim olduğuna yönelik bilgisi de dâhil olmak üzere tüm bilgiyi içinde bulunduğu kültürün kadınlık ve erkeklik tanımlarına göre kodlar ve bütünleştirir. Pek çok toplumda bu tanımlar anatomik farklılık, işbölümü ve kişilik özelliklerini temel almadan da kullanılan dile ve bu dildeki benzetmelere yansımıştır. Çocuk cinsiyetle ilgili bu bilgileri öğrenmekle kalmaz, her edindiği bilgiyi bu içeriğe bağlayarak özümser. Edinilen bilgiyi zihinde oluşan toplumsal cinsiyet şemasına göre anlamlandırma, karşılaşılan özellikleri ve davranışları “kadınsı” ve “erkeksi” olarak kategorileştirmeye neden olur (Dökmen, 2009). Örn. Cana yakın, bülbül, çiçek vb. kelimeler kadınsı, girişken, kartal, mantıklı vb. kelimeler erkeksi olarak algılanmaktadır. Çocuklar bu şema aracılığı ile kendi yeterliliğini değerlendirmekte, davranışlarını ve kişilik özelliklerini bu şemadaki örneklere göre şekillendirmektedir (Dökmen, 1999; 2009). Bu şekillendirme bir kısır döngü halinde toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını yeniden üretmektedir.

Erkeklerle güçlü olmaları, ağlamamaları, zayıf yanlarını ve üzüntülerini kimseyle paylaşmamaları, saygın ve iyi gelir getiren bir iş sahibi olmaları, bağımsız ve problem çözücü olmaları gerektiği öğretilir. Kadınlar ise, öncelikli olarak iyi bir eş ve iyi bir anne olmaya teşvik edilmektedir. Eş ve anne olma sosyal statüsünün yolunun da evlenmekten geçtiği göz önünde bulundurulduğunda, kadınların öncelikli olarak erkeklerin dikkatini çekebilmesi, bu doğrultuda çekici ve güzel olması gerekliliği vurgulanmaktadır. Ayrıca kadınlar sabırlı, fedakâr, kibar ve şefkatli olmaya da yönlendirilmektedir.

Kadın ve erkeğin farklı olarak görülmesinin ve her birinin kendine özgü rol ve sorumlulukları olduğunun kabul edilmesinin en açık göstergesi; kamusal alanda çalışma ve politikanın “doğal” olarak erkek işi, ev ve aile ile ilgili özel alanların “doğal” olarak kadın işi olarak görülmesidir (Akın ve Demirel, 2003). Evdeki kaynak, mekân ve eşyalar dahi cinsiyet temelinde ayrılabilir. Örn. Ev içinde daha sessiz bir oda ev halkı tarafından rahatsız edilmemesi için erkeğe ayrılabilir. Ayrıca daha büyük bir koltuk, bir bardak ya da yatak erkeğe aittir (Bhasin, 2003). Bu toplumsallaşma süreci, erkeği duygusal davranış sergilemekten uzaklaştırmış, kadınların ise duygulu-zayıf olmalarına, yaşam alanlarını ev, eş ve çocuklarla sınırlamalarına neden olmuştur (Gümüšoğlu, 2008).

Kadının doğurgan oluşu hem yüzyıllar boyunca yüceltilmiş hem de bundan korku duyulmuştur. Bu çerçevede toplumların değer ve inançlarının en önemli göstergeleri olan mitlerde de kadın ya da erkek olmak, bireylerin toplumdaki alt ve üst konumlarını ortaya koymaktadır (Arıcı, 2011). Türk kültürü açısından incelendiğinde; Dede Korkut hikâyelerinde, Köroğlu anlatımlarında ve son dönem Türk halk hikâyelerinde kadınlar eş statüsü ile güçlü ve eşitlikçi bir biçimde hem aile yaşantısının hem de sosyal yaşantının her kademesinde görünürler (Akbalık, 2012). Toplum kadının mağdur olanını yücelttiği için yerli (Keloğlu) ve yabancı masalarda (pamuk prenses, külkedisi vb) ise iyi kadınlar genellikle mağdur konumundadırlar. Masal ve hikâyelerde haksızlık karşısında sabır, fedakârlık ya da kırılğanlık

göstermek bu iyi kadınları diğerleri karşısında avantajlı duruma getirir. Bilinen ve kabul edilen cinsiyet rolleri doğrultusunda davranan kahramanlar evlilikle bağlantılı olarak servet, güzellik, iktidar vb. nihai ödülü alırlar (Sezer, 2010). Kadınların yaşadıkları acı ve haksızlıklar halk türkülerine de konu olmuştur. Çaycı (2014) çalışmasında TRT THM repertuarında bulunan 4300'e yakın türküyü taramış ve kadın ağzından yakılmış türküler içerisinde kadının maruz kaldığı çeşitli ayrımcılık, kız/erkek evlat ayrımı, zorla evlendirilme, para karşılığı çocuk yaşta kendinden büyük biriyle evlendirilme, çocuk yaşta bir erkekle evlendirilme, kadına uygulanan erkek çocuk doğurma baskısı, akraba evliliği ve kadına yönelik şiddet konularının türkülerde işlendiğini tespit etmiştir.

Masal, öykü, atasözü deyim ya da türküler kadınların yaşadıkları zorlukları ya da maruz kaldıkları olumsuz durumları ortaya koymaktadır. Bu eserlerde erkekler hep akıllı, cesur ve kahraman olarak, kadınlar ise bazen mağdur, korunması gereken, iyi niyetli, saf ve temiz, bazen de bencil, kıskanç ve kötü niyetli insanlar olarak temsil edilmektedir.

Kadın ve erkekler arasındaki ayrımcılık sözel ve sözsüz iletişimde de kendini gösterir. Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları kadın ve erkeklerin ses tonu, duygularını ve düşüncelerini hangi davranış ya da kelime ile ifade edecekleri, beden duruşları üzerinde etkilidir. Haviland vd.'ne (2008) göre cinsiyete özgü beden dili çocukluk döneminde taklit ve eğitimle öğrenilir. Bireyler yetişkin olduklarında bu hareketler onlar farkına varmadan hayatlarının her alanına etki eder. Beden dilinin bir boyutu da toplumsal mekândır. Diğer bir ifade ile insanların başkalarıyla iletişim halindeyken kendilerini fiziksel olarak nasıl konumlandıklarıdır. Filozof Frye cinsiyete özgü beden dilini anlatırken bir erkeği selamlamakla bir kadını selamlamanın farklı olduğunu, bu farkların göz temasının sıklığı ve süresi, dokunuş tarzı, vücutlar arasındaki mesafe, nasıl ve ne durumda güldüğümüz ve selamlayacağımız kişiyi gördüğümüzde vücudumuzun ne kadar eğildiği vb. kapsadığını belirtmektedir (Akt. Haviland vd., 2008).

Çocukluktan itibaren hafızalara kazınan bu mesajlar kadın ve erkeklerde hem kendi cinslerine hem de karşı cinse yönelik temel düşünce, duygu ve davranışları oluşturmaktadır. Böylece cinsiyetçilik kavramı gündeme gelmektedir. Cinsiyetçilik kadın ile erkek cinsiyeti arasındaki biyolojik ve sosyal rol farklılıklarının abartılarak ortaya konulması, erkeklik ile güç, yüksek statü ve üstünlüğün birleştirilmesi sonucunda kadınların politik, ekonomik ve sosyal güç açısından ikincil konuma itilmesi ve ayrımcılığa uğraması olarak tanımlanmakta, ayrıca bireysel veya kurumsal olarak erkeğin üstün statüsünü koruması için oluşturulan inanç ve uygulama sistemini de ortaya koymaktadır (Sakallı Uğurlu, 2003). Glick ve Fiske (1996; 1997) cinsiyetçiliğin olumsuz tutumlar yanında olumlu öğeleri de içinde barındırdığını ileri sürerek kadına karşı hem düşmanca hem de korumacı tutum ve davranışları yansıtan çelişik duygulu cinsiyetçilik kuramını oluşturmuştur. Düşmanca cinsiyetçilik kadını kontrol etme, erkeğe göre kadını daha değersiz görme ve seks objesi olarak görme şeklinde ortaya çıkarken, korumacı cinsiyetçilik kadınların korunması ve hayran olunması

gereken varlıklar olduğunu, erkeği tamamladığını ileri sürmektedir (Glick ve Fiske, 1997). Ancak, bu değer verme ve korunma kadın geleneksel kadın rollerini sergilediği sürece geçerli olmakta, bu rollerin dışına çıkıldığında cezalandırma ve düşmanlığa dönüşmektedir (Sakallı Uğurlu ve Ulu, 2003). Hem düşmanca hem de korumacı cinsiyetçiliğin temelinde kadını toplumsal cinsiyet kalıp yargıları tarafından çizilen, sınırlandırılan roller içinde kalmaya zorlama, gelişmesini ve toplumda yetki sahibi olmasını önleme söz konusudur.

Cinsiyetçilik ayrımcılığı, ayrımcılık da toplumsal cinsiyet eşitsizliğini beraberinde getirmektedir. Cinsiyet eşitsizliği; güç, saygınlık ve mülkiyet dağılımının bireysel niteliklere göre değil de cinsiyete göre yapılması durumunda ortaya çıkar ve bir cinsin diğerine göre üstün olduğu inancı ile açıklanır (Adaçay, 2014). Kadınlara karşı ayrımcılık ise CEDAW (1979) tarafından “kadınların medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer alanlardaki insan hakları ve temel özgürlüklerin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlamadır” şeklinde tanımlanmaktadır.

3.1 Toplumsal Cinsiyet, Eğitim ve Çalışma Hayatı

Çalışma hayatından siyasete, sivil toplum kuruluşlarındaki örgütlenmeden eğitime kadar kamusal alanda iki cins temelindeki bu görünüm toplumsal cinsiyet eşitsizliğini meydana getirir (Bhasin, 2003). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en yoğun olarak gözlemlendiği alanlar arasında eğitim ve meslek seçimi bulunmaktadır. Çünkü bu eşitsizlik doğrudan doğruya kadınlara verilen eğitim ve seçilen mesleklerin ev ve aile ile ilgili özel alanda sorunlar yaratmayacak nitelikte olması gerektiği düşünülmektedir (Gümüšoğlu, 2008).

Eğitim bireyin yaşamını özgürce sürdürebilmesinde, kendini ve içinde yaşadığı toplumu anlamasında, haklarını bilmesinde ve korumasında, toplumun gelişiminde ve refahında anahtar kavramdır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 42. maddesine göre; “kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz ve ilköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır.” Anayasaya rağmen 2017 Türkiye'sinde okuma yazma bilmeyen birey özellikle de kadın sayısı fazladır.

Okuma-yazma durumu bilinmeyenler dikkate alınmadığında 6 yaş ve üzerindeki nüfus içinde kadın okumaz-yazmazlık oranı %6,2, erkek okumaz-yazmazlık oranı ise %1,2'dir. Okuma-yazma bilmeyen her 10 kişiden 8'i kadındır. Yetişkin kadın nüfusu içinde (+15) kadın okumaz-yazmazlık oranı ise %7,3'dür. Genel olarak değerlendirildiğinde, okuma yazma bilmeme oranı her iki cinsiyet içinde “genç yaş gruplarından ileri yaş gruplarına”, “kentsel nüfustan kırsal nüfusa” ve “Batı bölgelerden Doğu bölgelerine” doğru gidildiğinde, artmaktadır (KSGM,2017). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından hazırlanan “Ulusal Eğitim İstatistikleri” ne göre 6 ve yukarı

yaş grubunda bitirilen eğitim düzeyine ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1: Okuma-Yazma Durumu ve Cinsiyete Göre Nüfus (6+ Yaş) 2015 Türkiye

Okuma-Yazma Durumu	Toplam	Kadın	Erkek
Okuma-Yazma Bilmeyen	2.644.144	2.191.867	452.277
Okuma-Yazma Bilen	67.255.997	32.701.639	34.554.358
Bilinmeyen	597.642	300.203	297.439
Toplam	70.497.783	35.193.709	35.304.074

Kaynak: TÜİK Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı 2015 Sonuçları
* Yabancılar kapsama alınmamıştır. (KSGM, 2017)

Tablo 2: Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre Nüfus (6+yaş) 2015 Türkiye

Bitirilen eğitim düzeyi	Toplam	Erkek	Kadın
Okuma yazma bilmeyen	2.644.144	452.277	2.191.867
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	8.697.753	3.689.832	5.007.921
İlkokul mezunu	19.825.078	8.903.202	10.921.876
İlköğretim mezunu	10.690.444	5.314.047	4.009.122
Ortaokul veya dengi okul mezunu	7.269.584	4.130.893	3.138.691
Lise veya dengi okul mezunu	12.990.847	7.436.617	5.554.230
Yüksekokul veya fakülte mezunu	8.340.145	4.606.778	3.733.367
Yüksek lisans mezunu	641.210	372.049	269.161
Doktora mezunu	168.211	100.940	67.271
Bilinmeyen	597.642	297.439	300.203
Toplam	70.497.783	35.304.074	35.193.709

Kaynak: TÜİK ADNKS Eğitim, Kültür ve Spor Veritabanı 2015 Sonuçları
* Yabancılar kapsama alınmamıştır. (KSGM, 2017)

2015/2016 öğretim yılında ilköğretim düzeyinde incelendiğinde erkek çocukların okullaşma oranı %94,54 ve kız çocuklarının ise %95,22,

toplamda bu oran %94,87 olmuştur. Ortaokulda net okullaşma oranı erkek çocuklar için %94,36 ve kız çocukları için %94,43, toplamda %94,39'dır. İlköğretimden ortaöğretime geçiş oranı 2012-2013 eğitim –öğretim yılında %90,1'dir. Fakat kız öğrencilerin ortaöğretime geçiş oranı (%89) erkek öğrencilere (%91,2) göre daha düşük düzeydedir ve bu durum bölgeler arasındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. 2015/2016 öğretim yılında ortaöğretim kademesinde (genel, mesleki ve teknik eğitim veren okul/kurumlar) okullaşma oranları incelendiğinde erkek çocuklar için %79,36, kız çocukları için %80,24, toplamda %79,79 olduğu gözlenmektedir. Yükseköğretim düzeyinde incelendiğinde ise 2014/15 yılı itibariyle üniversitede eğitimini sürdüren 6.062.886 öğrencinin %45,9'unu, lisansüstü düzeyde yüksek lisans ve doktora programlarına devam eden öğrencilerin ise %41,4'ünü kadınlar oluşturmaktadır (KSGM,2017).

İstatistikler incelendiğinde eğitim sürecinde ilkokuldan yükseköğretime doğru gidildikçe eğitim alma oranının düştüğü gözlenmektedir. MEB'in UNICEF desteğinde gerçekleştirdiği "Haydi Kızlar Okula" kampanyası (2001-2005), "Özellikle Kız Çocuklarının Okullaşmasının Artırılması Projesi" (2009), "Özellikle Kız Çocuklarının Okullaşmasının Artırılması Operasyonu (KEP-1)" (2011-2013), "Özellikle Kız Çocuklarının Okullaşmasının Artırılması Projesi II (IPA)" (2015-2017) ve "Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Teknik Destek" (2014-2016) ile Aydın Doğan Vakfı tarafından düzenlenen "Baba Beni Okula Gönder" (BBOG, 2017), Turkcell'in düzenlediği "Kardelenler" (2000) gibi başarılı projeler gerçekleştirilmesine rağmen kız çocuklarının okullaşma oranı hala istenen düzeyde değildir.

Çocukların eşit haklara sahip olarak eğitime erişebilmelerinde ailelerinin ve toplumun eğitime bakış açıları ve toplumsal cinsiyet eşitliği/eşitsizliğine ilişkin kalıp yargılarına sahip olma dereceleri etkilidir. Okulda ise uygulanan müfredat, eğitimcilerin ve yöneticilerin toplumsal cinsiyet eşitliği/ eşitsizliğine ilişkin tutumları, ders kitapları ve eğitim faaliyetleri etkilidir. Ders kitaplarında kadın ve erkeklere yönelik kullanılan dil, toplumda ve aile içindeki işbölümü, meslek seçimi (Gümüsoğlu, 2008, Kitiş Çınar, 2013, Seçgin ve Kurnaz, 2015) konularında verilen açık ve örtük mesajların cinsiyet eşitliğinden uzak olması çocukların zihinlerinde cinsiyet ayrımcılığını ve sınırları netleştirmektedir. Öğretmenlerin derste kız ve erkek öğrencilere tanıdıkları söz hakkı, sınıftaki görev dağılımı, uyguladıkları ödül ve ceza sistemleri, öğrencilerine hitap şekilleri ve öğrencilerine yönelik başarı beklentileri kız ve erkek çocukların kendilerini değerli (özsaygı) olarak algılayışlarında, karşılaştıkları olayların üstesinden gelme becerilerinde (özyeterlik), öğrenmeye karşı olumlu tutum geliştirmelerinde ve meslek seçimlerinde etkilidir.

Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları nedeni ile okula gönderilmeyen, gönderilse bile eğitimini tamamlayamayan ya da eğitimi süresince aile ve okul tarafından kadınısı özellikleri vurgulanarak ikinci planda kalması desteklenen kadınların çalışma yaşamı içinde yer alması zor olmaktadır. Eğitim almayan ve çalışma yaşamında yer alamayan kadının toplum içinde

görünür olması ve karar mekanizmalarına katılması ise mümkün olmamaktadır.

Sanayi devriminden sonra oluşan ekonomik, toplumsal ve teknolojik değişimler, kadınların ekonomik faaliyetlere ücret karşılığında katılmasını sağlamıştır ve “ücretli kadın işgücü” kavramını gündeme getirmiştir. Ücret; kadını toplum içinde görünür kılan ve her alanda eşit olmasında etkili olan bir kavramdır (Parlaktuna, 2010). 20 yy. savaşlar nedeni ile kadın istihdamı büyük ölçüde artmış, kadınların çalışmasına yüklenen anlam değişmiş ve çalışma hayatını ilgilendiren uluslararası düzenlemeler gerçekleştirilmiştir (Ertuğrul Yılmaz, 2014)

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı toplumsal ve ekonomik kalkınmanın önündeki büyük engellerden biri olarak kabul edilmekte, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini gidermede toplumsal ve ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesinin mümkün olmadığı belirtilmektedir (TCÇGR, 2013). Buna rağmen kadınların çalışma yaşamında yer alma ve istihdam edilme olanakları sınırlıdır. Bilgin’e (2012) göre kadınların çalışma yaşamında düşük oranda istihdam edilmesinin nedenlerinden biri kadının emeğine bakış açısındaki olumsuzluklardır. Ataerkil yapı ve toplumsal değer yargıları nedeni ile kadının görevleri aile içi işlerle sınırlandırılmaktadır. Ayrıca kadının işgücüne katılımının düşük olmasının başlıca nedenleri arasında; kadınların kayıt dışı ve sigortasız çalıştırılması, erkeklere oranla düşük ücret verilmesi, çocuk bakımı hizmetlerinin (kreş) yetersizliği yer almaktadır. Ertuğrul Yılmaz’ e (2014) göre kadının aile içinde bakım hizmetlerinden sorumlu olması, kadının örgütlenmesi, işte yükselmesi, çalışma hayatını devam ettirmesi ve eğitim alması önündeki engelleri oluşturmaktadır. Bu nedenler yoksulluk ve sosyal güvencesizlik gibi temel sorunların da yaşanmasına yol açmaktadır. Ayrıca kadınlar daha çok geçici, gündelik, yarı zamanlı, düşük ücretli, koşulları kötü, aile işçiliğinde çalışmakta, pazarlık gücünden yoksun oldukları için işe alımda, ücret ve yükselmelerde de ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar (KSGM, 2008). Kadının yararına gösterilerek alternatif olarak sunulan kısmı zamanlı çalışma şartları da aslında çalışma yaşamında kadını ikinci plana itmektedir. Kadınlar açısından değerlendirildiğinde kısmı zamanlı işler, kadının aile içindeki bakım hizmetlerini kapsayan sorumluluklarını eş zamanlı olarak yürütmesine imkân sağladığı için tercih edilmektedir. Fakat emek piyasasının cinsiyetçi yapısı ve kısmı zamanlı çalışma kadınların erkeklere oranla daha düşük ücret almalarına neden olmaktadır (Ertuğrul Yılmaz, 2014). Bu nedenle kadınlarla erkekler arasında yaşadıkları toplumdaki ekonomik yapılar üzerinde söz ve yetki sahibi olmaya yönelik fırsatlar ve bu fırsatlara ulaşma açısından büyük farklılıklar vardır. Pek çok ülkede kadınlar mali, ticari konular, ekonomik politikaların düzenlenmesi ve vergi sistemleri gibi ekonomik karar alma mekanizmalarında ya çok az ya da hiç yer almamaktadır (UNDP, 1995).

Aile içi rollerde kadınların fazla sorumluluk alması kadını kamusal ve sosyal alandan olduğu kadar üretimden ve iş hayatından da uzaklaştırmakta ve kendi özel alanında yaşamaya zorlanmaktadır (Kamanlıoğlu, 2007). İş bölümünün toplumsal cinsiyet temelinde şekillendirilmesi sonucunda

kadınların ücret karşılığı olmayan işler yapmaları, onları ekonomik ve sosyal olarak güvensizliğe mahkum eder. Bu durum kadınları hem 'kronik' yoksulluğa hem de kişisel, sosyal ve ekonomik krizlerden doğan 'geçici süreli' yoksulluğa karşı korumasız bırakır (Ecevit, 2003). Ayrıca ev işlerinin ücretsiz olması, kadınların aile işlerinde çalıştıkları halde ürünlerin satışından elde edilen maddi gelirden söz sahibi olmamaları, erkeklerle eşit oranda iş yaptıkları halde eşit ücret alamamaları, sosyal güvencesiz çalıştırılmaları ve ekonomik durgunluk dönemlerinde öncelikli olarak işten çıkarılmaları da kadınların karşı karşıya kaldığı diğer ekonomik zorluklardır.

Kadınların iş ortamında karşılaştıkları en önemli zorluklardan biri de tacizdir. Taciz ve tecavüz gibi saldırılar karşısında kadınlar toplumsal baskılar nedeni ile olayı gizlemek zorunda bırakılmakta, hatta işten atılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır (Bilgin, 2012). Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları nedeni ile iş yerinde tacize uğraması durumunda tacizcinin cezalandırılması yerine, yine kadın suçlanmakta ve evde oturmaya zorlanmaktadır. Bazen de kadının çalışmasını istemeyen kişilerce bu olaylar örnek gösterilerek kadın bir anlamda tehdit edilmekte ya da olası tehlikelerden korunmak adına çalışma yaşamı içinde olması, üretmesi ve maddi gelir elde etmesi engellenmektedir.

Bir grupta sohbet ederken cinsiyetçi şakalar yapmak ve kadının erkekte düşük konumda olduğunu ima etmek de örtük cinsel ayrımcılık olarak değerlendirilmektedir (Sakallı Uğurlu, 2003). Mesleki gelişim süreçlerinde cinsel ayrımcılığa maruz kaldıklarının farkına varan kadınlar, nadiren hukuksal süreçlere başvurmaktadır. Kadınlar çoğu zaman aileleri nedeni ile böyle bir dava sürecinin içinde yer almaktan, işlerini kaybetme korkusundan vb. işverenlerin illegal politikalarına karşı çaresiz kalmaktadırlar (Gregory, 2003). Bu durumda kadınlar ya iş yaşamından ayrılmakta ya ayrımcılığın yarattığı etkileri görmemeye çalışmakta ya da ayrımcılığın kendilerinde yarattığı çatışma, depresyon, korku, güvensizlik, stres gibi etkilere rağmen çalışmaya devam etmektedir (Şalvarcı Türel ve Dolmacı, 2013).

2016 yılı Eylül ayı istatistiklerine göre Türkiye nüfusunun işgücüne katılım oranı tablo 3'de verilmiştir. Tablo 3 incelendiğinde 15 ve üstü yaş grubu ile 15-64 yaş grubunda kadın istihdamının erkek istihdamına oranla çok düşük düzeyde kaldığı görülmektedir. Bu oranın düşüklüğünde din, gelenek, aile içinde kadına yüklenen rol, kadının eğitim düzeyinin yetersizliği, maddi gelir durumu, işyerinde yaşanan ayrımcı uygulamalar önemli rol oynamaktadır (Tokol, 2011).

Çalışma hayatında cinsiyete dayalı işbölümü "belirli iş tiplerinin belirli insan kategorilerine bölüştürülmesi"dir (Connell, 1987). Erkeklerin yoğun olarak sanayi sektöründe, politikada vb. üretici ve karar verici mekanizmalarda, kadınların ise eğitim, sosyal yardım ve hizmet sektöründe istihdam edilmeleri çalışma hayatında cinsiyete dayalı işbölümünün göstergelerinden bazılarıdır. Scott (2005) öğretmenlik, hemşirelik vb. profesyonel mesleklerin kadınların uysal, ayrıntıdan hoşlanan vb. gibi

niteliklerine vurgu yapılarak uygun görülmesini iş yaşamında cinsiyet ayrımcılığının göstergesi olarak nitelemektedir. Erkeklerin belirli bir iş için kadınlara oranla daha iyi hazırlandığı veya eğitim aldığı bir durumda “başvuranlar arasından en iyinin seçilmesi” erkeğin seçilmesi anlamına gelmektedir. Üniversitelerin üst basamaklarında erkeklerin hâkimiyet kurması ise bu dolaylı ayrımcılığın bir örneği olarak yorumlanmaktadır. Bu nedenle eğitim ve deneyim cinsiyete dayalı işbölümünü güçlü bir toplumsal kısıtlama sistemine dönüştüren mekanizmalardır (Connell, 1998).

Tablo 3: Mevsim etkilerinden arındırılmamış temel işgücü göstergeleri, Eylül 2015-2016 (TÜİK,2016).

	Toplam		Erkek		Kadın	
	2015	2016	2015	2016	2015	2016
15 ve daha yukarı yaştakiler	(Bin)					
Nüfus	58 054	58 914	28 672	29 126	29 383	29 787
İşgücü	30 259	31 087	20 780	21 121	9 479	9 966
İstihdam	27 156	27 564	18 939	19 147	8 218	8 417
Tarım	5 825	5 657	3 100	3 039	2 725	2 618
Tarım dışı	21 331	21 907	15 839	16 108	5 492	5 798
İşsiz	3 103	3 523	1 842	1 974	1 261	1 550
İşgücüne dahil olmayanlar	27 795	27 826	7 891	8 005	19 904	19 821
	(%)					
İşgücüne katılma oranı	52,1	52,8	72,5	72,5	32,3	33,5
İstihdam oranı	46,8	46,8	66,1	65,7	28,0	28,3
İşsizlik oranı	10,3	11,3	8,9	9,3	13,3	15,5
Tarım dışı işsizlik oranı	12,4	13,7	10,2	10,7	18,3	21,0
15-64 yaş grubu						
İşgücüne katılma oranı	57,0	57,8	78,1	78,2	35,9	37,4
İstihdam oranı	51,1	51,2	71,1	70,8	31,0	31,4
İşsizlik oranı	10,5	11,6	9,0	9,5	13,6	15,9
Tarım dışı işsizlik oranı	12,5	13,7	10,2	10,7	18,5	21,1
Genç nüfus (15-24 yaş)						
İşsizlik oranı	18,5	19,9	15,8	16,6	23,5	25,6
Ne eğitimde ne istihdamda olanların oranı ⁽¹⁾	25,7	25,8	15,8	16,4	35,8	35,3

Tablodaki rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

(1) Çalışmayan ve eğitimde (örgün ve yaygın) olmayan gençlerin, toplam genç nüfus içindeki oranıdır.

Kadınlara eğitim seviyesi yükseldikçe işgücüne katılım oranları artmaktadır. Fakat kadınlara ilişkin olumsuz tutum ve davranışlar şekil değiştirerek varlığını sürdürmektedir. Bireyler cinsiyetçi tutum ve davranışlara sahip olmanın kötü bir şey olduğunu fark etmelerine rağmen cinsiyetçi tutum ve davranışlardan vazgeçemedikleri için bu tutum ve davranışlarını üstü kapalı bir şekilde ortaya koymaktadırlar (Swim ve Cohen, 1997; Tougas ve ark., 1995 akt. Sakallı Uğurlu, 2003). Örn. Kız çocuklarının öğretmen olması desteklenmekte fakat okul müdürlerinin çoğu erkeklerden oluşmaktadır. Hukuk eğitimi alması desteklenmekte fakat hakimlik ve savcılığa erkekler yönlendirilmektedir. Makine, inşaat, bilgisayar gibi mühendislik alanlarında hala erkekler yoğun olarak yer almaktadır.

Bankacılık ve sigortacılık sektörlerinde kadınlar ağırlıklı olarak çalışmakta fakat yönetici konumunda yine erkekler yer almaktadır.

Türkiye’de kadınların en az yer aldıkları alanlardan biri de siyasi yaşamdır. Var olan yasal düzenlemelere rağmen siyasetin erkeklere ait bir iş olduğu görüşü yaygındır. Ayrıca ekonomik ve sosyal faktörler kadının siyasal yaşamda yer almasını zorlaştırmaktadır (Adaçay, 2014). 2016 yılında hükümette 27 bakan varken bunların sadece biri kadındır. Ülkemizde 2009 yılı yerel seçimlerinde kadın belediye başkanı oranı %0,9 iken 2014 yılı yerel seçimlerinde bu oran % 2,9’a yükselmiştir. Kadın muhtar oranı 2009 yılı yerel seçimlerinde % 2,3 iken 2014 yılı yerel seçimlerinde bu oran %2 düzeyindedir. (TÜİK, 2016).

Eğitilmiş kadınların çalışma hayatında yer almalarına rağmen yönetici konumuna gelememelerinin temel nedeni aile içindeki rol ve sorumluluklarıdır. Kadın para kazanarak kendi varlığını ortaya koymakta fakat bunu yaparken toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının belirlediği “iyi bir anne ve iyi bir eş” olma özelliklerini de korumaya çalışmaktadır. Bu nedenle eve ayırması gereken zamanı göz önüne alarak yönetici görevine talip olmamaktadır. Ayrıca çocukluğundan itibaren duygusal, sakin, uyumlu, empatik olması ve geri planda kalması beklenen kadın bu özellikleri ile iş yaşamında başarılı olamamaktadır. Kadının işinde hırslı, kararlı, güçlü olması ise erkeksi özellikler olarak değerlendirilmekte ve kadına uygun görülmeyle eleştirilmesine neden olmaktadır.

Kadınlara yönelik cinsiyetçilik temelli ayrımcılık açık ya da örtük şekilde yapılabilir. Kadınlarla erkeklerin eşit olmadığını düşünen kişilerce yapılan açık ayrımcılık, kadınların yüksek mevkilere gelmelerine açıkça izin verilmemesi, sosyal roller sonucunda kadınların sınırlı işlerde çalışmasına izin verilmesi ve kadının yerinin sadece evi olarak görülmesi ve belirtilmesi şeklinde gözlenir. Örtük ayrımcılıkta ise bireyler kadın erkek eşitliğini kabul ettiklerini belirtmekle birlikte, kadınların çalışmasını önemsemeyen ya da başarısız olmalarına neden olacak davranışlarda bulunurlar (Sakallı Uğurlu, 2003). Bu ayrımcılığın bir örneği cam tavan sendromudur. Cam tavan sendromu görünmez ancak gerçek bir engel durumudur. Bir sonraki aşama veya ilerleme seviyesi görülebilir fakat kalifiye ve hak eden çalışanların bir bölümü tarafından erişilemez (BusinessDictionary, 2017). Eğitimi ve tecrübesi yeterli olduğu ve hak ettiği halde kadın olduğu için iş yaşamında üst düzey bazı görevlere getirilmeyen kadınlar bulunmaktadır.

Türkiye, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en fazla ve “toplumsal cinsiyet uçurumunun” en derin olduğu ülkelerden biridir. Dünya Ekonomik Forumu 2012 yılı “Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporu”na göre Türkiye, değerlendirilen 135 ülke arasında 124. sırada yer almaktadır. Rapor; Türkiye’nin toplam 135 ülke arasından eğitimde 108., siyasal katılımı 98., sağlıkta 62. ve ekonomik katılımı ise 129. sırada olduğu belirtilmektedir (TCÇGR, 2013). Toplumsal cinsiyet konusunda ayrımcılığa maruz kalan kadınlar siyasal, kanuni, sosyal ve ekonomik haklara sahip olmada, bu hakları kullanmada, toprak, sermaye vb. kaynaklara sahip olmada eşitsizliğe

uğramaktadır. Bu durum kadınların toplum içinde, kamusal alandaki görünürlüğü ve karar mekanizmalarındaki varlığını olumsuz yönde etkilemektedir.

3.2 Toplumsal Cinsiyet, Sağlık ve Şiddet

Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları kadının hayatına ve “kadın olmaya” kültürel yönden daha az değer verilmesine neden olmakta bu durum da kadın sağlığını olumsuz etkilemektedir (Akin ve Demirel, 2003). Ülkemizde katı toplum kuralları nedeniyle sağlık kurumlarına ulaşamayan, kadın hekim olmadığı için muayene ve tedavi olması engellenen kadınlar ve kız çocuk olduğu için hastalandığında doktora götürülmeyen çocuklar olduğu gibi, sağlık durumunun uygunluğu ya da rızası olup olmadığına bakılmaksızın kadının hangi yaşta evleneceği, aile planlaması yöntemlerini kullanıp kullanmayacağı, kaç çocuk doğuracağı ya da istenmeyen gebeliklerin sonlandırılması gibi konular erkek siyasetçiler tarafından tartışılmaktadır. Bu durum kadının kendi sağlığı ve bedeni üzerinde karar verme yetkisinden uzak olduğunu göstermektedir. Harding’e (1996) göre “Yasal düzenlemeler yapılırken ve sosyal politikalar oluşturulurken erkeklerin kadınlara ilişkin cevaplanmasını istediği tüm sorular; çoğu zaman kadınları denetim altına alma, sömürme, etkisizleştirme veya sindirme kaygılarından hareketle ortaya çıkar.” (Akt. Şimşek, 2013).

Kadına yönelik şiddet kadın sağlığını ve yaşamını etkileyen en olumsuz faktörlerden biridir. Kadınlar genellikle aile içinde birinci derecede erkek yakınları tarafından şiddetin her türüne maruz bırakılmakta, bunun yanında sokakta hiç tanımadıkları erkekler tarafından da sözel ve cinsel şiddet görme riski ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Cinsiyet ayrımcılığını destekleyen kalıp yargılarla büyüyen, kadını ikici planda gören ya da kadına yönelik yoğun çelişik duygular yaşayan erkeklerin kadını korumak, namusu korumak ya da kadını korkutup baskı altına almak amacıyla şiddet uyguladıkları görülmektedir. Zaman ve mekân sınırlaması olmadan şiddetin her yerde gözlenebiliyor olması kadınların ruh ve beden sağlığı açısından ciddi riskleri de beraberinde getirmektedir. Kadın okumak, çalışmak, evlenmek, boşanmak vb. herhangi bir konudaki talebini dile getirdiğinde şiddete uğrayabilmekte, konuştuğu, güldüğü, kıyafeti, hava kararınca sokakta olduğu vb. pek çok nedenden ötürü de taciz ve tecavüze maruz kalabilmektedir.

Giddens bir kadın ve bir erkeğin sokakta yürürken bile toplumsal cinsiyet kalıp yargıları açısından “olması gerekenleri” uyguladığını belirtmiştir. Giddens’ a göre; bir erkek yolda yürürken hiç tanımadığı bir kadınla göz göze gelmekten çekinmez. Erkeğin bu bakışı her zaman kötü bir durum olarak değerlendirilmez, çünkü erkek ‘masumca’ ya da ‘anlamsızca’ bakmış olabilir. Fakat bir kadın tanımadığı bir erkekle göz teması kurmaktan çekinir. Çünkü bu durum toplum tarafından kadının ‘masum’ bir bakışı olarak değil, cinsellik içeren bir bakışı olarak değerlendirilebilir (Akt. Sabuncuoğlu, 2006).

3.3 Toplumsal Cinsiyet ve Kamusal Mekân

Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları kadınların sinema, tiyatro, konser salonları, alışveriş mekânları, pastane, lokanta, park vb kamusal mekânların kullanımlarını da etkiler. Bir toplumda bu mekânların sayısı ve aktif kullanımı aynı zamanda insan hakları, eğitim ve kültür alanındaki gelişmeleri de yansıtmaktadır. Özdemir'e (2009) göre kentsel yeşil alanların kültürel çeşitliliği sergilemek ve demokratik görüşü yansıtmak gibi önemli bir fonksiyonu vardır. Parklar, insanların bir araya geldikleri yerler oldukları için birey ile toplum arasında etkileşimin artmasına ve sosyal aktivitelerin gerçekleşmesine yardımcı olurlar. Bu nedenle kentlerdeki parkların ve yeşil alanların toplumun her kesiminden insan için cinsiyet ayrımı olmaksızın kullanılabilir olması kamusal ve çevresel kalitenin artırılması açısından çok önemlidir.

Kamusal mekânların yapısı kadın ve erkekler için farklı anlamlar içermektedir. Örn. Hava karardıktan sonra sokağa yalnız çıkmak veya parkta yalnız dolaşmak kadınlar için pek de güvenli değildir. Kamusal bir alanda geç bir saatte dolaşmaları sonucunda başlarına gelebilecek herhangi bir olayda ya da şiddete maruz kalma durumunda genellikle kadınlar suçlu bulunur. Bu nedenle kamusal mekânların çoğunlukla erkek egemen ideolojinin çıkarlarına hizmet ettiği ileri sürülebilir (Saygılıgil, 2013).

Kadınları kamusal mekânda erkek şiddetinden korumak için bazı belediyelerce pembe otobüs (Milliyet, 2016) ve pembe taksi (NTV, 2016) uygulaması gündeme getirilmiş, kadınların serbest zamanlarını değerlendirmeleri için hanım lokalleri açılmıştır (Köse ve Maltaş, 2013). Halbuki demokratik toplumlarda kamusal alan kullanımlarının cinsiyete dayalı olarak ayrıştırılması doğru değildir. Örn. Sadece kadınların kullanımına uygun olarak düzenlenmiş "Kadın Parkları" demokratik kent kimliğinin oluşumuna engel teşkil etmektedir. Eğer kamusal alanlar, karşılaşma, yabancılarla tanışma ve iletişim kurma alanları ise, kadın ya da erkeğin bu alanlardan uzaklaştırılması olanaksızdır (Özdemir, 2009). İç ve dış mekânların kadın ve erkekler için kullanımın ayrılması korumacı ya da düşmanca cinsiyetçiliği beraberinde getirmektedir.

Kadının toplumsal yaşamdaki varlığını ihmal ederek onun toplumla bütünleşmesini önleyen, sosyal, ekonomik, politik, kültürel kurum ve sistemlerin dışında kalması/tutulması süreci "sosyal dışlanma" olarak tanımlanmaktadır. Kadınlar çalışma yaşamı, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, siyaset ve sivil toplum örgütleri gibi genel olarak toplumsal yaşama katılım sağlayan alanlarda toplumsal cinsiyet temelli çeşitli engellerle karşılaşmaktadırlar. Bu durum bir taraftan kadınların işgücü piyasalarına, gelir getirici faaliyetlere, eğitim ve öğretim imkânlarına ulaşımında zorluklar yaşamasına neden olurken, diğer yandan toplumsal iletişim ağları kurmasına engel olmaktadır (Akın, 2009).

Kadınların toplumsal mekânı kullanıp kullanamamasında etkili olan faktörlerden biri de medyadır. Ülkemizdeki gazetelerde kadın ya başına

çeşitli felaketler gelen, şiddete maruz kalan mağdur imgesi ile üçüncü sayfa haberi ya da cinsel kimliği ön plana çıkarılmış bir şekilde magazin sayfaları ve son sayfa haberi olarak yer almaktadır (Dursun, 2000). Medyada “töre cinayeti, namus cinayeti, çılgın koca dehşeti” başlıkları ile verilen ve kadının yaşam hakkının elinden alındığı haberlerde bile kadının boşanmak istemesi, şiddet gördüğü evi terk etmesi vb. erkeklerin yaptıkları davranışları haklı gösterecek ifadeler bulunmaktadır. Erkeğin yaptığı her davranışın şu ya da bu şekilde desteklenmesi ve verilen cezaların caydırıcı olmaması erkekler için güçlendirici kadınlar için hayatını kısıtlayıcı olmaktadır.

Televizyondaki kadın algısı incelendiğinde; kadın ya özel alandaki konumuna uygun olarak evli, evine ve çocuklarına bağlı, fedakâr bir kadın imgesi ya da cinsel bir obje olarak tüketim nesnesi formunda sunulmaktadır. Oysa erkek fizik olarak güçlü, girişken, iddialı ve saldırgan olarak gösterilmektedir (Şahin, 2012). 1990’lı yılların başından itibaren kadın dergilerinde, gazetelerin magazin eklerinde ya da televizyonda geleneksel-modern değerlerle harmanlanmış kadın idealine gençlik ve güzellik gibi özellikler de eklenmiş, mükemmel bir “süper kadın” imgesi yaratılmıştır. Medya tarafından desteklenen süper kadın imgesi, kadınlara çok fazla sorumluluk yükleyerek baskı oluşturmakta, kadınları mutsuzluğa sevk etmekte ve cinsiyet ayrımcılığı içeren her türlü ifade ve davranışı yeniden üretmektedir (Erdoğan, 2011). Bu nedenle, yazılı ve görsel basının toplumsal sorumluluk bilinci ile hareket etmesi gerekmektedir.

2010 Türkiye Binyıl Kalkınma Hedefleri (BKH) Raporunda, özellikle “coğrafi, sosyal ve toplumsal cinsiyet farklılıklarıyla ilgili mevcut yapısal eşitsizliklerin BKH’lerine ulaşılması önündeki engeller” olduğuna işaret edilmiştir. Raporda, Ülkemizde cinsiyet eşitliğini desteklemek ve kadının güçlendirilmesi konularına özel önem verilmesi gerektiğine dikkat çekilmiş, bu konudaki en önemli boşluğun kadının karar alma süreçlerine ve iş gücü piyasasına katılımı olduğu vurgulanmıştır (UNDP, 2014). Bu nedenle toplumu ilgilendiren her alanda toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması amacıyla sosyal politikalar üretilmelidir. Sosyal politikalar bir toplumda refah ve huzuru aynı anda gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Sosyal politikanın gelişimi insan hakları ve demokrasi ile doğrudan ilişkilidir. Günümüzde toplum hayatını olumsuz etkileyen, toplumun bütünlüğü tehdit eden her türlü sorunla mücadele sosyal politikanın çalışma alanı içindedir (Bozkır Serdar, 2014). Cinsiyete dayalı tüm eşitsizlikler ekonomik sistemler, siyaset, iktidar vb. ile yakından ilgilidir (Ertuğrul Yılmaz, 2014). Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ile mücadele edilmesi de sosyal politikanın bir gereğidir.

Sosyal politikalar merkezi birimler ya da yerel yönetimler aracılığı ile geliştirilip uygulanabilir. Belediyeler, yerel hizmetleri yerine getirmekle kalmayıp, sosyal belediyeçilik anlayışı ile halka sosyal hizmet ve sosyal yardımlar da sunarlar (Çelik, 2014). 5216 sayılı Kanunun 7. Maddesi, büyükşehir belediyelerine, “gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütme, geliştirme ve bu amaçla sosyal tesisler kurma, meslek ve beceri kazandırma kursları açma” sorumluluğunu verir (Resmi Gazete,

2004). Böylece belediyeler kamusal mekânların sayısından, düzenine kadar ve sundukları hizmetin çeşitliliğinden toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına duyarlılığına kadar pek çok konudan sorumludurlar.

Kadınlar, kent yaşamı ile ilgili karar mekanizmalarında yer almada ve güç paylaşımında dezavantajlı durumdadır. Yaşam koşullarının değişmesi, eğitim, sağlık, ulaşım ve teknolojideki gelişmeler sonucunda kadınların toplumsal rolleri, aile ilişkileri, kararlara katılımları değişmeye başlasa da; kadınlar erkeklere oranla siyasal, sosyal, ekonomik ve kentsel kazanımlardan daha az yararlanmakta ve kentsel haklarını kullanmada geride kalmaktadırlar (Kaypak, 2014). Kadınların karar alma süreçlerine eşit katılımı, sadece adalet ve demokrasi talebi değil, aynı zamanda kadının statüsünün geliştirilmesi için de gerekli bir koşuldur. Bu nedenle toplumsal cinsiyet çalışma grubu raporunda, kadın sivil toplum kuruluşlarının desteklenmesi, kamu kuruluşlarıyla karşılıklı diyalogun geliştirilmesi, kadın Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) yürüttüğü savunuculuk çalışmalarının sürdürülmesi, kadınların karar alma mekanizmalarında yer almalarının önündeki engellerin kaldırılması ve kadınların karar verici konumunda olmayı talep etmesi mücadelesini sürdürmesinin önemi vurgulanmaktadır (TCÇGR, 2013).

Dünya Ekonomik Forumu'nun Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi'nde Türkiye 145 ülke arasında 130. Sırada bulunmaktadır (WEF, 2015). Bu durum Türkiye'de kadınların işgücü piyasasına katılım ve diğer ekonomik kaynak, kurum ve haklara erişiminde dikkat edilmesi gereken durumun bir göstergesi olarak yorumlanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın ve insana yakışır iş ortamı sağlanmasının, kadınların ekonomik sistemde sosyal haklarını kullanabilen, eşitlik temelinde katılım gösterebilen bireyler olmalarının güvence altına alınması ile mümkün olabileceği vurgulanmaktadır (TCÇGR, 2013). Devletin en önemli politika aracı devlet bütçesidir. 1980'li yıllarda ilk defa uygulanmaya başlanan "Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme" kavramı ile devletin mali araçlarını ve özellikle bütçesini kullanarak cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi ve kadının sosyal hayatta ön plana çıkmasını sağlayacak uygulamaların gerçekleşmesi söz konusu olmuştur (Tüğen ve Özen, 2008). Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılmasının da konusudur. Bu yaklaşım, bütün ana akım politika süreçlerinin toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinde dönüştürülmesini amaçlar. Bu politikanın en önemli araçlarından biri olan toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme; kaynak tahsis edilmesini, kaynakların toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltacak biçimde paylaşılmasını ve tahsis edilen miktarların ne kadarının harcandığının izlenmesini sağlar (Çelik ve Ertürk Atabey, 2013). Bütçe ekonomik, siyasi, toplumsal alandaki öncelikleri ve tercihleri yansıtır. Kamu hizmetlerine ilişkin harcama ve gelirlerin toplamı toplumdaki kaynak dağılımını belirler ve bu dağılımdan etkilenir. Söz konusu etkileşimin ana çerçevesini benimsenen makroekonomik politikalar (istihdam, büyüme, enflasyon, cari açık vb.) çizer (Günlük Şenesen, 2008). Makroekonomik politika kadınların yaşam standartlarını iyiyeye ya da kötüye doğru götürebilir, gelir, sağlık, eğitim, beslenme vb. konulardaki toplumsal

cinsiyet farklılıklarının genişlemesine veya daralmasına katkıda bulunabilir (Çelik ve Ertürk Atabey, 2013).

Toplumsal cinsiyet eşitliği ya da eşitsizliği konusunda tartışılırken, erkeğin fiziksel gücü bir üstünlük olarak ileri sürülmektedir. Bu algının temeli tarım toplumuna dayanmaktadır. Zencirkıran'a (2014) göre, tarım toplumlarında fiziksel güç hem toprağı işlemede kullanılmış hem de dış tehditlere karşı caydırıcı olmuştur. Toplumsal yaşam için belirleyici olan fiziksel güç, erkeğin aile ilişkilerinde otorite olarak öne çıkmasına yol açmıştır. Fakat geçtiğimiz yüzyılda teknolojiye yaşanan gelişmeler pek çok toplumda biyolojik farklılıkların kültürel öneminin azalmasına neden olmuştur. Bu nedenle doğrudan üreme ile ilgili biyolojik farklılıkların dışında, toplumsal cinsiyet rollerinin altında yatan biyolojik temeller modern sanayi toplumlarında büyük ölçüde önemini kaybetmiştir (Haviland, Prins, Walrath ve McBride, 2008). Diğer bir ifade ile fiziki güç yerine beyin gücü önem kazanmış, aklını kullanan, yeteneklerini ve yaratıcılığını ortaya koyan bireyler ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu nedenle, eğitime ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği yaratan durumlara karşı farkındalık artırmaya yönelik sosyal politikaların uygulanması gereklilik kazanmıştır.

Türkiye'de yaşanan toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, ekonomik, sosyal, ailevi ve yapısal bileşenleri olan çok boyutlu ve karmaşık bir sosyolojik sorundur. Bu nedenle kadın ve erkekler arasındaki ilişkilerde eşitlik kavramı üzerinde durulmalı ve bu eşitliğin insan hakları boyutunda olduğunun altı çizilmelidir. Dünya sağlık örgütüne (WHO, 1998) göre; "toplumsal cinsiyet eşitliği; karar verme, seçme, fırsatları kullanma, kaynakların ayrılması, kullanılması ve hizmetleri elde etmede cinsiyete bağlı ayrımcılık yapılmaması" olarak tanımlanmaktadır (Akt. KSGM, 2008). Diğer bir ifade ile sorumlulukların kadın ve erkekler arasındaki bölüşümünde, kaynaklara erişimde, kaynakları kontrol etmekte adil ve hakkaniyetli davranmaktır. Çabuk Kaya (2013), adil ve kalkınmış bir toplumu oluşturmak için kadının güçlendirilmesi ve kadın - erkek eşitliğinin sağlanmasının, bütün insanlar için politik, sosyal, ekonomik, kültürel ve çevresel güvenliği sağlamanın ön koşulu olduğu düşüncesinin yaygınlaştırılması gerektiği görüşünü savunmaktadır. Özellikle rol model olması açısından kırsal kesimde, kadın meslek elemanlarının (öğretmen, doktor, hakim, savcı, politikacı, polis, sağlık memuru vb.) istihdamı desteklenmelidir. Böylece bireylerin yeni zihinsel şemalar oluşturmaları ve varolan şemalarını düzenleyerek toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik bakış açıları ve uygulamalar geliştirmeleri sağlanmış olacaktır.

4. SONUÇ

Toplumsal cinsiyet eşitliği bir ülkenin sosyal ve kültürel gelişimine önemli katkılar sağlamakta (Parlaktuna, 2010), siyasal karar alma mekanizmalarına kadınların katılımı ise demokrasinin en önemli unsurlarından biri olarak değerlendirilmektedir (TCÇGR, 2013). John Stuart Mill'e göre temel sorun kadının yerinin özel alan mı kamusal alan mı

olduğunun belirlenmesidir. Çünkü insan türünün yarısı olan kadınlar özel alan içinde tutuldukları sürece, kadının insan olarak hakları eksik kalacaktır (Akt. Dinçkol, 2013). Bu nedenle toplumsal cinsiyet kalıp yargıları veya cinsiyetçilik sonucunda oluşan bakış açısı ancak kadının yerinin kamusal alanda daha çok varlık göstermesi ile kırılabilir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği sadece bir kadın sorunu gibi görünmekle birlikte temelinde ayrımcılık olduğu için aslında tüm toplumu ilgilendiren bir konudur. Kadınların duygusal, fiziksel, akademik, sosyal, mesleki ve ekonomik yönden gelişmesi onların daha mutlu ve üretken olmalarını sağlayacaktır. Söz konusu alanlardaki gelişim toplumun daha demokratik ve güçlü olmasının da yolunu açacaktır. Bu nedenle başta hükümet politikaları olmak üzere, bu politikalarla bağlantılı olarak eğitim ve hukuk sisteminin eşitliği güçlendirici uygulamalar içinde olması ülkenin kalkınması ve huzuru için bir zorunluluktur.

Toplumu oluşturan ve eşit haklara sahip olan bireyler olarak kadınların kamusal alandaki yerinin ve görünürlüğüğünün artması için devlet politikalarının yanı sıra kamusal alan kullanımına ilişkin mekânsal organizasyonların, kamusal alan planlamasının ve kamusal alan tasarımının her iki cinsin varlığı ve insanca yaşama hakkı göz önüne alınarak gerçekleştirilmesi gereklidir.

KAYNAKLAR

- Adaçay, F.R. 2014. Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Akbalık, E. 2012. Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Toplumsal Cinsiyet Rollerini İle Kadınlar (yayınlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Akın, A. 2009. Sosyal Dışlanma ve Kadın Sağlığı. Sosyal Hizmet Sempozyumu '09. <http://www.bukcam.baskent.edu.tr/dokumanlar/konularimiz01.pdf> (alıntı yapıldığı tarih 21.02.2017)
- Akın, A. ve Demirel, S. 2003. Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Sağlığa Etkileri. Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 25,4, 73-82.
- Aktaş, G. 2013. Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi / Hacettepe University Faculty of Letters, Cilt / Volume 30 Sayı / Number 1
- Arıcı, F. 2011. Üniversite Öğrencilerinde Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Algılar ve Psikolojik İyi Oluş. (yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arsoy, N. 2011. Türk Masallarında Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı ve Kadın. (yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- BBOG . 2017. Baba Beni Okula Gönder. Aydın Doğan Vakfı <http://www.bbog.org/tanitim-hikayelerimiz.aspx>

- (alıntı yapıldığı tarih 10.01.2017)
- Bem, S. L. 1984. Androgogyny and Gender Schema Theory: a Conceptual and Emprical Integration. (In. Psychology and Gender) edt. Theo B. Sonderegger. Nebraska Symposium on Motivation
  - Bhasin, K. 2003. Toplumsal Cinsiyet Bize Yüklenen Roller (Çev. Kader Ay) Kadav Yayınları, İstanbul. <http://docplayer.biz.tr/4690201-Toplumsal-cinsiyet-kamla-bhasin.html>
  - Bilgin, B. 2012. Çalışma Yaşamında Kadın ve Yasal Düzenlemeler. Türkiye Barolar Birliği Dergisi. Sayı 99, s.311-315
tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2012-99-1164
(alıntı yapıldığı tarih 06.12.2016)
  - Bora, A. 2011. Kadınların Sınıfı Ücretli ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası, İletişim Yayınları, İstanbul.
  - Bozkır Serdar, A. 2014. Sosyal Politika Kavramı. Sosyal politika (içinde). Aysen Tokol ve Yusuf Alper (eds). S. 1-6, Dora Basım, Bursa.
  - Buckner, J. P. and Fivush, R. 2000. Gendered Themes in Family Reminiscing. Memory, 8, 401–412.
  - BusinessDictionary 2017. “Glass ceiling”.
<http://www.businessdictionary.com/definition/glass-ceiling.html>
(alıntı yapıldığı tarih 11.01.2017)
  - CEDAW . 1979. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi. <https://www.unicef.org/turkey/pdf/gi18.pdf>
(alıntı yapıldığı tarih 11.01. 2017)
  - Connell, R.W. 1998. Toplumsal Cinsiyet ve İktidar Toplum, Kişi ve Cinsel Politika. (Çev. Cem Soydemir), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
  - Çabuk Kaya, N. 2013. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Eğitim. http://www.kizlarinegitimi.meb.gov.tr/files/img/toplum_cinsiyet_ve_egitim.pdf
(alıntı yapıldığı tarih 12.01. 2017)
  - Çaycı, M.Ş. 2014. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadın; Cinsiyet Ayrımcılığının Kadın Ağzı Türkülerde İşlenişi . (yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
  - Çelik, A. 2014. Sosyal Belediyecilik Anlayışı: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Örneği. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 16/1, 1-20.
  - Çelik, Ö ve Ertürk Atabey, S. 2013.Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması ve Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt/Vol.: 13 - Sayı/No: 4 , s.151-166.
  - Çer, E. ve Şahin, E. 2016. Türkçenin Sözcüklerini Yansıtan Atasözleri ve Deyimlerde Toplumsal Cinsiyet. International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 11/9, p. 175-192. DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9632>
(alıntı yapıldığı tarih 15.01. 2017)
  - Dökmen, Z. Y. 1999. BEM Cinsiyet Rolü Envanteri Kadınsılık ve Erkeklik Ölçekleri Türkçe Formunun Psikometrik Özellikleri. Kriz Dergisi 1(7), s. 27-40

- Dökmen, Z. Y. 2009. Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar. (4. basım) Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Dursun, Ç. 2008. Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Haber Medyası: Alternatif Bir Habercilik, Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi. KSGM. ISBN 9751944244, 9789751944245
- Ecevit, Y. 2003. Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışılabilir? C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi 25 (4), Özel Eki.
- Erdoğan, M. 2011. “Medyada Cinsiyete Dayalı Ayrımcılıkta Mücadelede İzleme Grupları”. (yayınlanmış uzmanlık tezi). T.C Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Eriksen, T.H. 2012. Küçük Yerler Büyük Meseleler Sosyal ve Kültürel Antropoloji (çev. A.Erkan Koca). Tarcan Matbaası, Ankara
- Ertuğrul Yılmaz, I.U. 2014. Kadınlara Yönelik Sosyal Politikalar. Sosyal Politika (içinde). Aysen Tokol ve Yusuf Alper (edts). s. 304- 318, Dora Basım, Bursa.
- Fichter, J. 2009. Sosyoloji Nedir? (N. Çelebi, Çev.). Anı Yayıncılık, Ankara.
- Girginer, U. H. 1994. Türk Toplumunda Cinsiyet Rollerini Algısı. (yayınlanmamış yüksek lisans tezi) E. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü İzmir.
- Glick, P., and Fiske, T. S. 1996. The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating Hostile and Benevolent Sexism. Journal of Personality and Social Psychology, 70, 491-512.
- Glick, P., and Fiske, T. S. 1997. Hostile and benevolent sexism: Measuring Ambivalent Sexist Attitudes Toward Women. Psychology of Women Quarterly, 21, 119-135.
- Gooden, A and Gooden, M.A. 2001. Gender Representation in Notable Children's Picture Books: 1995–1999. Sex Roles, Vol. 45, Nos. ½.
- Gökçür, P. 2008. Kentse Mekânda Kamusal Alanın Yeri, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Gregory, R. F. 2003. Women And Workplace Discrimination: Overcoming Barriers to Gender Equality. New Brunswick, NJ, USA: Rutgers University Press.
<http://site.ebrary.com/lib/suleyman/Doc?id=10075336&ppg=15>
(alıntı yapıldığı tarih 12.12. 2016)
- Gümüşoğlu, F. 2008. Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet. Toplum ve Demokrasi, 2 (4), s. 39-50.
- Günlük Şenesen, G. 2008. Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısından Politika Belgelerinin Bütçe İle İlişkilerinin Değerlendirilmesi. Uluslararası Sempozyum Bütçe Sürecinde Parlatmentonun Değişen Rolü, Bildiriler Makaleler, 2, 327-344.
- Haviland, W.A., Prins, H.E.L., Walrath, D. ve McBride, B. 2008. Kültürel Antropoloji. (Çev. İnan Deniz Erguvan Sarioğlu) Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- İmamoğlu, E. O. 1991. Aile İçinde Kadın-Erkek Rollerini. Türk Aile Ansiklopedisi. Ankara: Cilt 3, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı.

- Kaypak, Ş. 2014. Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısından Kente Bakmak. Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 2014, Cilt: 7, Sayı: 1, s. 344-357.
- Kitiş Çınar, E. 2013. Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet. (yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Köse, E. ve Maltaş, A. 2013. Kamusal Alan Tanımında Neo-Liberal Dönüşümler ve Toplumsal Cinsiyet: Karaman Örneği. 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 37. Kolokiyumu. <http://www.earsiv.kmu.edu.tr> (alıntı yapıldığı tarih 15.01. 2017)
- KSGM 2008. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği (Hazırlayan Sarp Ünver). T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi
- KSGM 2017. Türkiye’de Kadın. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/uygulamalar/turkiyede-kadin> (alıntı yapıldığı tarih 18.12. 2016)
- Kurtoğlu, A. 2005. Mekânsal Bir Olgu Olarak Hemşehrilik ve Bir Hemşehrilik Mekânı Olarak Dernekler. European Journal of Turkish Studies [En ligne], 2 (27)
- Milliyet 2016. Malatya’da başlatılacak "Pembe Trambüs" Uygulaması. <http://www.milliyet.com.tr> › Ekonomi › Haber (alıntı yapıldığı tarih 20.02. 2017)
- NTV 2016. Kadınlara Özel Pembe Taksi. www.ntv.com.tr › Ekonomi Haberleri (alıntı yapıldığı tarih 15.03. 2017)
- Özdemir, A. 2009. Katılımcı Kentli Kimliğinin Oluşumunda Kamusal Yeşil Alanların Rolü: Ankara Kent Parkları Örneği. Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi Seri: A, Sayı: 1, ISSN: 1302-7085, s. 144-153
- Parlaktuna, İ. 2010. Türkiye’de Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrımcılığın Analizi. Ege Akademik Bakış, Cilt: 10 • Sayı: 4, s. 1217 – 1230
- Resmi Gazete 2004 . 5216 Büyükşehir Belediyesi Kanunu
- Sabuncuoğlu, A. 2006. Televizyon Reklamlarında Toplumsal Cinsiyet, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Sakallı Uğurlu, N. 2003. Cinsiyetçilik: Kadınlara ve Erkeklerle İlişkin Tutumlar ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramı. Türk Psikoloji Yazıları, 6 (11-12) 1-20
- Sakallı Uğurlu, N. ve Ulu, S. 2003. Evlilikte Kadına Yönelik Şiddete İlişkin Tutumlar: Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik, Yaş, Eğitim ve Gelir Düzeyinin Etkileri. Türk Psikoloji Yazıları, 6 (11-12) 53-65
- Sancar S., Acuner, S., Üstün İ. ve Bora, A. 2006. “Cinsiyet Eşitsizliği Bir Kadın Sorunu Değil Toplumun Sorunudur”, UNDP-Kalkınma ve Demokratikleşme Projelerinde Cinsiyet Eşitliği Hedefinin Gözetilmesi Eğitimi, 2005-2006, UNDP, İstanbul.
- Savcı, İ. 1999. “Toplumsal Cinsiyet ve Teknoloji”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. 54, Sayı: 1.

- Saygılıgil, F. 2013. Mekânın Cinsiyeti. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi Cilt 5, No 1, 2013 ISSN: 1309-8012 (Online). <http://193.255.56.48:8080/jspui/handle/1/159> (alıntı yapıldığı tarih 08.01. 2017)
- Scott, J. W. 2005. Kadın İşçi, Kadınların Tarihi- Devrimden Dünya Savaşına Feminizmin Ortaya Çıkışı, (Edt) Georges Duby, Michelle Perrot, Bölüm Editörleri: Geneviève Fraisse Michelle Perrot, (Çev.Ahmet Fethi) Türkiye İş Bankası Yayınları, Cilt: IV, İstanbul.
- Seçgin, F. ve Kurnaz, Ş. 2015. Sosyal Bilgiler Dersinde Toplumsal Cinsiyet Etkinliklerinin Öğrencilerin Algı ve Tutumlarına Etkisi. Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi. s. 24-38. uteb.gop.edu.tr/DergiPdfDetay.aspx?ID=100 (alıntı yapıldığı tarih 12.01. 2017)
- Sezer, M. Ö. 2010. Masallar ve Toplumsal Cinsiyet (3. baskı). Evrensel Basım Yayın
- Şahin, Ç. 2012. Erkek Egemen Cinsiyetçi Söylemin Türkiye'deki Kadın Haklarına Yansımaları. Hukuk gündemi, 2, 52-59.
- Şalvarcı Türel, N. ve Dolmacı, N. 2013. İş Yaşamında Kadın Çalışana Yönelik Ayrımcı Bakış Açısı ve Mobbing Üzerine Ampirik Bir Çalışma. Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 2.
- Şimşek, A. 2013. Türkiye'de Modernleşme, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Hakları. Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları (İçinde). (Etd. Lerzan Gültekin, Gül Güneş, Ceylan Ertung, Aslı Şimşek). Atılım Üniversitesi
- TCÇGR 2013. T.C. Kalkınma Bakanlığı 10. Kalkınma Planı, Toplumsal Cinsiyet Çalışma Grubu Raporu. <http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02/Toplumsal-Cinsiyet-C3%87a1%C4%B1%C5%9Fma-Raporu-2013Bas%C4%B1lacak-N%C3%BCsha.pdf> (alıntı yapıldığı tarih 11.11. 2016)
- TDK 2016. Türk Dil Kurumu Deyimler ve Atasözleri. <http://www.tdk.gov.tr/> (alıntı yapıldığı tarih 15.11. 2016)
- Tenenbaum, H. R., and Leaper, C. 2003. Parent-Child Conversations About Science: The Socialization of Gender Inequities? Developmental Psychology, 39, 34-47.
- Tokol, A. 2011. Günümüz Türkiye'sinde Giderek Ağırlaşan Sosyal Sorunlar ve Sosyal Politika Uygulamaları. (Edt. M. Zencirkıran) Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı. s.545-559. Dora yayınevi, Bursa.
- Tolan, B. 1991. "Aile, Cinsiyet ve Cinsel Roller" Türk Aile Ansiklopedisi (içinde) (c. 2, s. 208-214. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara
- Tüğen, K. ve Özen, A. 2008. Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Anlayışı. Maliye Dergisi, 154 (1)
- TÜİK 2016. Türkiye İstatistik Kurumu. İşgücü İstatistikleri, Eylül 2016. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21575> (alıntı yapıldığı tarih 20.01. 2017)

- TÜİK 2016 b. Türkiye İstatistik Kurumu. İstatistiklerle Kadın <http://www.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=24643> (alıntı yapıldığı tarih 20.01. 2017)
- Turkcell 2007. Kardelenler Projesi. <http://www.turkcell.com.tr/tr/hakkimizda/sosyal-sorumluluk/egitim/kardelenler> (alıntı yapıldığı tarih 20.01. 2017)
- UNICEF 2016. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi. <https://www.unicef.org/turkey/udhr/gi17.html>
- UNICEF 2016. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslar Arası Sözleşmesi (CEDAW). <https://www.unicef.org/turkey/cedaw/gi18.html> (alıntı yapıldığı tarih 25.01. 2017)
- UNDP 1995. Pekin deklarasyonu ve eylem platformu <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/pekin.pdf> (alıntı yapıldığı tarih 02.02. 2017)
- UNDP. 2014. United Nations Development Programme, 2014
- VDPA. 1993. Vienna Declaration and Programme of Action. www.ohchr.org › OHCHR › English › Professional Interest (alıntı yapıldığı tarih 28.01. 2017)
- Vural, T. ve Yücel, A. 2006. Çağımızın Yeni Kamusal Mekânları Olan Alışveriş Merkezlerine Eleştirel Bir Bakış. İTÜ Dergisi /A Mimarlık, Planlama, Tasarım Cilt:5, Sayı:2, Kısım:1, 97-106
- WEF. 2015. The Global Gender Gap Report Geneva, Switzerland: World Economic Forum <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2015/> (alıntı yapıldığı tarih 06.03. 2017)
- WHO 2014. World Health Organisation.
- Zencirkıran, M. 2014. Sosyal Politikanın Tarihsel Gelişimi. Sosyal Politika (içinde). Aysen Tokol ve Yusuf Alper (eds). S. 7-25. Dora Basım, Bursa.

Chapter 5

Reflections of Gender Stereotypes Towards Socialization Process and Public Space

Sinem TARHAN

tarhansinem@gmail.com

Bartın University

Faculty of Education, Department of Educational Science, Bartın-TURKEY

Summary

Gender refers to socially constructed characteristics, roles, behaviors and activities of women and men (WHO, 2014). The most obvious indicator of the fact that women and men are seen differently and that they are considered to have different roles and responsibilities is the conception that working in public and politics are “naturally” men’s thing; whilst such private areas as home and family are considered to be “naturally” women’s thing (Akin and Demirel, 2003). Among the areas where gender inequality is most often seen are education and choosing a profession. When the education statistics are examined, it is seen that the rate of education falls from primary school to higher education. Based on this inequality, it is thought that the education given to the women and the professions chosen for them should not create problems for them in private life related to home and family (Gümüšoğlu, 2008). The fact that women have more responsibilities in the family distract them not only from public and social areas but also from production and business life and thus, force them to live in their private areas (Kamanlıoğlu, 2007). According to the data from Turkish Statistical Institute (2016) employment among women aged 15-64 is relatively low compared to the men of the same age group. Even if women are employed, it is difficult for them to advance in their profession. To illustrate, girls are supported to be teachers but it is boys who are considered appropriate to be school principals. It is still men who work mostly in such engineering areas as machinery, construction and computer. In addition, women work and earn their life but while doing that, they still try to protect the features to be “a good mother and a good wife” set by the gender stereotypes. Therefore, considering the time she should spend for her home, she does not apply for administrative positions.

Gender stereotypes also effect the use of public spaces such as cinema, concert halls, bakery, park etc. The number and active use of these places in a society also reflects the developments in human rights, education and culture. Separation of the use of indoor and outdoor spaces for women and men brings protective or hostile gender along. Therefore, the use of the parks and green areas in the cities by all people without a discrimination of gender is important to improve publicity and environmental quality.

Keywords: Gender, gender inequality, public areas

Bölüm 6

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ-MEKÂNSAL PLANLAMA İLİŞKİSİ: KADIN DOSTU KENTLER

Sebahat AÇIKSÖZ

saciksoz@bartin.edu.tr

Bartın Üniversitesi

Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, BARTIN

---

1. GİRİŞ

Kamusal/kentsel alanlarda kent hizmetlerine erişimin eşit bir şekilde sağlanması bir kentli hakkıdır. Kentsel haklar kapsamında, tüm bireylerin - *cinsiyet ayrımı yapılmaksızın*- mekânsal kullanım ve hizmetlere eşit bir şekilde erişebilmesi için toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin geliştirilecek mekanizmaların mekânsal planlamaya aktarılması gerekmektedir.

Kentli hakları bireyin insan hakları kapsamındaki -yaşadığı kentin çevresel ve kentsel değerleri üzerindeki- haklarını kapsamaktadır (Pektaş ve Akın, 2010). Kentsel haklar kapsamında, tüm kent halkının ve özellikle de kadınların da içinde bulunduğu incinebilir kesimin/ötekilerin (Sadri, 2011) gereksinimlerinin öncelikli olarak ele alınması ve buna ilişkin yasal-yönetsel-mekânsal tüm gerekli çözümler için çaba sarfedilmesi gerekmektedir. Çünkü kadınlar -dünya nüfusunun yarısını oluşturmalarına karşın, -diğer yarısı olan erkeklerle- eşit yaşam koşullarına ne yazık ki sahip değillerdir. Bu eşitsizlik ve ayrımcılık geniş perspektiften çevre/doğa ile ilişkili konuların (Güneş, 2013) yanı sıra kentsel yaşam kalitesine ilişkin konularda da etkin bir şekilde hissedilmektedir.

Ekofeminizm kavramı ekoloji ve feminizm kelimelerinden oluşmakta olup, doğanın ve kadının benzer şekilde eril iktidar tarafından ezilmişliğini sorgulamayı amaçlayan bir akım olarak ifade edilebilir (Tiftik ve Akrami, 2015). Ekofeminizm ile ilişkili olarak kadın/toplumsal cinsiyet-doğa, kadın-yaşam ve kadın-ekoloji ilişkisini inceleyen ve yorumlayan çalışmalar da önemli yer tutmaktadır (Shiva, 2015; Güneş, 2013). Sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun azaltılması ile birlikte çevre korumanın gerçekleştirilebilmesi için toplumsal cinsiyet perspektifinin de çevre yönetiminde etkili olan plan ve politikalara eklenmesi önerilmektedir (Alonso García, 2012). Toplumsal cinsiyet, çevre ve sürdürülebilir kalkınma konusunda ülkemizde yapılmış çalışmalar da bulunmaktadır (Özkaleli, 2010; Adaçay, 2014). Bu çalışmalardan biri Doğu Akdeniz Üniversitesi Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi (DAÜ-KAEM) tarafından Kuzey Kıbrıs'ın Karpaz Bölgesi'nde gerçekleştirilen "Kadın ve Çevre: Kuzey Kıbrıs'ta Sürdürülebilir Kalkınmaya Doğru" başlıklı projedir. Proje sonucunda sürdürülebilir kalkınmanın yalnız

ekonomik değil, aynı zamanda ekolojik, sosyo-kültürel ve mekânla ilgili olduğu ve kadınların sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştiren aktif aktörler olması gerektiği vurgulanmıştır (Özkaleli, 2010).

Mekân, “İnsanı çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürmesine elverişli olan boşluk” olarak ifade edilmektedir. Dış mekân ise “özetle insan yapıtları arasında kalan ve bunlarla sınırlanan mekân” olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 1990). Kentsel dış mekânlar insan-çevre etkileşiminde ve insanın yaratıcı güç kazanmasında etkin rol oynamaktadır. İnsana yaşam gücü veren sağlıklı “dış mekânlar” yaratmak kamu alanlarının düzenlenmesinde öncelikli konuların başında gelmektedir. Kentsel dış mekânlar; her yaş, cinsiyet ve meslek grubunun kullanımına açık olan ve toplu yaşamın tüm etkinliklerinin devam ettiği açık kent strüktürü içindeki mekânlar olarak tanımlanabilir (Bakan ve Konuk, 1987).

Yer ve mekân kavramları birbirinden farklılık göstermekte olup, “yer” kavramı sadece fiziki bir özellik taşıırken “mekân” kavramı fiziksel özelliğine ek olarak insanların kattığı soyut bir niteliğe de sahiptir. “Yer”in üretilerek sosyal bir nitelik-kimlik kazanması/ kazandırılması ile “mekân”a dönüştürülmektedir. Mekânın hem içindekiler tarafından şekillendirildiği hem de içindekileri dönüştürdüğü ifade edilebilir. Buna bağlı olarak mekân kimlikle ayrılmaz bir bütündür ve her bireyin olduğu gibi mekânın da cinsiyeti vardır (Çetin, 2011; Schick, 2016).

“Cinsiyet” ve “toplumsal cinsiyet” kavramları arasındaki ayrım hem dünyada hem de ülkemizde yeni olup, araştırmaların başlangıcı 1970’li yıllardır. Bu konuyla ilgili yoğun çalışmalar ise, 1990’lı yıllardan itibaren süregelmektedir (Dökmen, 2016). “Toplumsal cinsiyet” kavramı biyolojik cinsiyetten farklılık göstermektedir. Bu kavram, kadın ile erkeğe zamana ve farklı kültürlere göre değişim gösteren ve toplum tarafından yüklenen rollerin tariflenmesi, bu yolla iki cinsin ayırt edilmesi amacıyla kullanılmaktadır. Toplumsal cinsiyet, kadın-erkek arasındaki güç ilişkisini -toplumsal açıdan- anlamayı ve eşitsizlikleri sorgulamayı sağlayacak bir kavram olarak görülmesi nedeniyle -özellikle feministler için- giderek önem kazanmıştır (Ecevit, 2011).

“Toplumsal cinsiyetin ve çevrenin içeriği zamanda ve mekânda bir arada evrilerek karşılıklı etkileşimle değişmektedir” (Kayasü, 2002). Sosyolog Oakley (2005) mekânsal düzenlemelerdeki cinsiyetler arası ayrımı belirleyen etmenin biyolojik cinsiyet değil, kültürel olarak şekillenen ve zamana bağlı olarak da değişen toplumsal cinsiyet kavramı olduğunu vurgulamaktadır (Alkan Korkmaz ve Allmer, 2013). Urry (1999) ise, toplumsal etkileşimlerin zamana bağlı olarak değişmesinin, genellikle mekânsal örüntülerin değişimini gerektirdiğini ifade etmiştir.

Temel uğraş alanı mekân olan mimarlık disiplini ile toplumsal cinsiyet kavramı arasındaki ilişki geniş bir çalışma alanına sahiptir. Cinsiyetler arasındaki ayrım mekânsal farklılaşmaya neden olmakta ve toplumsal cinsiyet ile fiziksel çevrenin oluşum süreci karşılıklı etkileşim sonucunda meydana gelmektedir. Mekânların kullanım pratikleri ve toplumsal algıda

konumlandırıldıkları yere bağlı olarak dişil ya da eril kodlarla eşleştirilerek cinsiyet kazandırıldıkları ifade edilebilir (Alkan Korkmaz ve Allmer, 2013). Mimarlıkta toplumsal cinsiyet kavramı ile ilişkili mekânsal düzenlemeler “cinsiyetleşmiş mekânlar” kavramı kullanılarak ifade edilebilir (Sadri, 2009). Ülkemizde toplumsal tabakalaşma (Gök, 2016) gibi toplumsal cinsiyetin sosyal boyutu konusunun yanı sıra; kadın ve mekân konusunu inceleyen, mekânsal planlama ve tasarımda kadının yerini sorgulayan, mekânın cinsiyeti/ kimliği ile ilgili yapılmış pek çok çalışma bulunmaktadır (Kümbetoğlu, 2001; Türkün Dostoğlu, 2002; Hablemitoğlu, 2004; Alkan, 2009; Sadri, 2009; Şentürk, 2009; Açıksöz ve Uslu, 2010; Çakır, 2010; Kurdoğlu, 2011; Kümbet, 2012; Alkan Korkmaz ve Allmer, 2013; Keçeli, 2013; Oğuz, 2013; Saygılıgil, 2013; Tokman, 2013; Acuner, 2016; Le Guin, 2016; Mumcu vd., 2016; Schick, 2016; Yüceşahin, 2016). Mekân ve cinsiyet konusunu toplumsal cinsiyet bakış açısı ile işleyen çalışmalar -bazıları ütopya bile olsa romanlar da dâhil olmak üzere- kent-kadın ilişkisini yansıtmaya açısından önem taşımaktadır (Kayasü, 2002; Sennett, 2002; Gilman, 2007; Mungan, 2007; Temizarabacı Yıldırım, 2015).

Toplumsal yapılar ile mekânsal yapılar arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Örneğin “Yuvayı diş kuş yapar” anlayışı ile kadın iç mekâna yönlendirilirken, sokakta tacize uğrayan kadın için “Kadının sokakta o saatte ne işi vardı?” sorusu da mekânları eril-dişil olarak sınıflamakta ve insanların - özellikle kadınların- hayatlarını mekânsal kullanım olanağı açısından özgürce sürdürmelerini olanaksız hale getirmektedir. Kamusal alanlarda - örneğin, toplu taşıma araçlarında- kadınların erkeklerden daha az mekânı işgal etmelerine karşın, erkeklerin ise başkalarının mekânını da ihlâl ederek yayılcı tavırlara sahip oldukları gözlenmektedir (Schick, 2016). Bu sorunun toplumsal cinsiyet eşitsizliği açısından tüm mekânsal kullanımlarda benzerlik gösterdiğini söylemek yanlış olmaz. Bu nedenle erkeklerin mekân işgaline karşı mücadele “Bacaklarını Topla-Yerimi İşgal Etme” (Tahaoglu, 2014) sloganı ile sembolize edilmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Eril yapının mekânsal işgaline karşı mücadelenin sembolü: “Bacaklarını Topla-Yerimi İşgal Etme”

Kayın (2013)'a göre “*Erkeğin kamusal alandaki koltuklara yayılarak, sahiplenerek, hatta yandaki koltuklara taşarak gerçekleştirdiği geleneksel oturma biçiminin erkek egemen bir dünyanın kolektif belleğinin en temel yansımalarından biri olduğunu söylemek mümkündür*”. Kadınların kentsel/ kamusal mekândaki gündelik hayatına ilişkin sorunları ve bu sorunların çözümü için gerekli olan haklarını kazanması açısından “Koltuğuma Oturma” Projesi geliştirilmiştir. Bu proje ile sorunun; toplu taşıma araçlarından rekreasyon alanlarına kadar tüm dış mekânların yanı sıra toplumsal, idari ve sivil sorumluluklara kadar geniş bir çerçevede ele alınması amaçlanmıştır. Bu sorunsalın çözümünde yanıtlanması gereken sorulardan biri “*Kentsel/ kamusal mekânlarda yer alan ‘koltuk’lara ilişkin toplumsal cinsiyet temelli paylaşım hallerine yönelik eşitsizliklerin giderilmesi için üstlenilmesi gereken bireysel, toplumsal, kurumsal sorumluluklar hangileridir?*” olmalıdır (Kayın, 2013).

Kadınların tarih boyunca mücadele ettiği temel sorunlarından biri evden/ iç mekândan kamusal alana/ dış mekâna etkin katılabilme çabasıdır. Bugün kadınların çoğu -en azından gelişmiş ülkelerde- özgür olarak dış mekâna çıkabilme hakkına sahip olsalar da eril bakış açısı nedeniyle bu hakkın tam olarak kullanılabildiğini ifade etmek doğru olmayacaktır (Kayın, 2013). Cinsiyetleşmiş mekânların en uç örneği kadınları ve erkekleri ayırmaya yönelik mekânlardır. Bu bakış açısı bazen iki farklı cinsiyet için iki farklı mekân yaratmaya çalışmış, bazen de bir cinsiyeti (genellikle kadınları) kısıtlama ve engelleme yoluyla karşı cinsiyete ait olan mekânları genişletmiştir. Aslında, ataerkil kültüre sahip yapılarda, kadınları güçlendirmek amacıyla, öncelikle erkeklere yönelik yasal ve sosyo-kültürel sınırlandırmalar getirilmesi gerekmektedir. İnsan hakları perspektifinden bakıldığında, ayrımcılığı önlemek için mekânsal planlama ve tasarımlarda farklı cinsler arasında ayırım yapılmamalı ve eşit olanaklar sağlanmalıdır. Ancak “namus” kavramı altında kadınlara yapılan toplumsal baskılar ve “taciz” korkusuyla kadınların eşit olarak-özellikle dış mekânlardan- yararlanamaması pozitif ayrımcılığın gerekli olduğu sonucunu doğurmaktadır (Sadri, 2009). Pozitif ayrımcılıktan kasıt dış mekânda -*aile bahçeleri, kadın parkları vb.*- ya da toplu taşıtlarda kadınlara -*pembe otobüsler*- ya da “aile”lere ayrılmış alanların yaratılması -*kesinlikle*- olmamalıdır. Temel amaç, tüm mekânlarda aile/ kadınların yararlanabileceği düzeyde güvenliğin ve konforun sağlanması gerekmektedir. Gerekirse tehlikeli görülen grup -*yalnız ya da grup halindeki erkekler*- için parklarda ayrı mekân yaratılıp, diğer tüm alanların halka ayrılması olabilir. Bu öneri, günümüz şartlarında ütöpik olarak görülse bile “*koruma*” adı altında kadının özel alandan çıkarılıp kamusal alanda bile dar bir alana hapsedilmesine ve dış mekândaki özgürlüğünün kısıtlanmasına bir çözüm olabilir. Bu bağlamda, kamusal ve özel mekânlardaki eril iktidara son verilmesi için, kadınlardan yana olan yasal düzenlemelerin yapılması ve buna yönelik politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Kadın Dostu Kentler projesi bu anlamda önemli projelerden biridir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği açısından mekânsal değişimin olabilmesi için mekânı dönüştüren zamana ve topluma bağlı ataerkil bakış açısının ve dış mekâna yansımalarının değişmesi gerekmektedir. Feminist coğrafya ve feminist planlama ile ilişkili çalışmaların yapılması ya da Kadın Dostu Kentler gibi projelerin uygulanmasından “mucize” yaratması beklenmemelidir. Alkan (1999) mekânsal planlamanın toplumsal cinsiyet eşitliğine yansımalarının zorluğunu aşağıdaki gibi ifade etmiştir: “*Kent planlamasına, kentin cinsiyetçi ‘doğası’ni dönüştürmesi öz görevini yüklemek, ondan ‘mucizeler’ beklemek anlamına gelir. Bunun gibi ‘kadınların kurtuluşu mekânın dönüşümünden geçer’ gibi bir anlatım içine girmek, sorunun çok boyutluluğunu göz ardı etmek anlamına gelir. Toplumsal cinsiyet, gündelik yaşamın her alanında -kişiler arası ilişkilerde, dilde, aile içinde...- içeriği ve biçimi belirleyici bir etmendir. Dolayısıyla, bu çalışmada değişim önerilerinden çok değişim gizilgücü araştırılacaktır.*” Toplumsal cinsiyet çalışmaları ile kentsel planlama ilişkisi ve çalışmanın başarısındaki sınırlandırmalar ne yazık ki günümüzde de geçerlidir. Bu çalışmada -tüm bu olumsuzluklara karşın- kadın dostu kentler örneğinde toplumsal cinsiyet eşitliği ile mekânsal planlama arasındaki ilişkinin incelenmesi ve gelecek nesiller için daha eşit mekânlar yaratılması için planlama-tasarım-yönetim açısından öneriler sunulması amaçlanmıştır.

2. KADIN DOSTU KENTLER PROJESİ

Toplumda kadın-erkek herkesin hayatında bir dönüşüm yaratılmasını amaçlayan plan-politika, program, proje vb. tüm girişimlerde toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımının hesaba katılması gerekmektedir. “Hesaba katma” denildiğinde, toplumsal cinsiyet eşitliğinin plan-politika ve proje hedefleriyle kaynaştırılması (*gender mainstreaming*) anlaşılmalıdır (Bora, 2008).

Kadın-erkek eşitsizliğinin süregeldiği kamusal mekânlarda, kadınların -farklı yaşam biçimleri ve sosyo-kültürel-ekonomik ya da mekânsal konumlarına bakılmaksızın- huzurlu ve güvenli yaşam ortamını sağlamak için toplumsal cinsiyet bakış açısını yansıtan mekânsal planlamanın plan-politika ve uygulamalara yansıtılması önem taşımaktadır.

Kadınların yaşam kalitesini artırmaya yönelik kentsel hizmetlerin eşit/adil bir şekilde planlama-tasarım ve yönetiminin yapılması için “kadın dostu” bir yaklaşımın benimsenmesi gerekmektedir. Altay Baykan (2015)’a göre “toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı-kadın dostu yaklaşım, tüm toplumun (kadın ve erkeğin-kız ve erkek çocukların) kentsel hayata eşit katılımlarını sağlayacak özeni göstermek” olarak tanımlanmaktadır.

Kadın dostu kentin varlığının temel göstergesi; kadınların sosyo-kültürel ve mekânsal gereksinimlerinin analiz edilerek, tüm hizmetlerin toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde değerlendirilmesi ve bu doğrultuda kentsel altyapı ve hizmetlerin düzenlenmesidir (Tekinbaş, 2013). Toplumsal cinsiyet eşitlik birimlerinin kurulması (TUSEV, 2016), bu mekanizmanın işleminde önemli görev üstlenecektir. Yerel yönetimlerde kurumsallaşması

gereken bir diğer konu Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme (TCDB) olup (Genç, 2010; Şahin, 2011; Erkan vd., 2012; Klatzer, 2012; Ayas, 2016; Külekci ve Canbay, 2016; Yücel, 2016; Açığsöz, 2017; URL-1; URL-2), kadınların gereksinimlerinin topluma ve mekâna yansımaları için önemli bir araçtır. TCDB, “toplumsal cinsiyet eşitliğine ve kadınların güçlendirilmesine yönelik politikaların, politika belirleme faaliyetinin özünü oluşturan bütçeleme ve planlama alanlarının merkezine taşınmasını amaçlayan bir stratejidir”. Temelde TCDB ile toplumsal cinsiyet eşitliği açısından kadınların toplum içindeki durumunun iyileştirilmesine yönelik planlama ve bütçeleme etkinliklerinin yönlendirilmesi amaçlanmaktadır. Aynı zamanda TCDB ile bireylerin yalnız cinsiyet açısından değil; yaş, sınıf, etnik kimlik, mekân vb. farklı toplumsal özelliklerine yönelik gereksinimlerinin/haklarının eşit/adil bir biçimde karşılanması da hedeflenmektedir (Klatzer, 2012; Açığsöz, 2017).

Kadın dostu kentler programının başarıları arasında katılımcı bir yaklaşımla oluşturulan Yerel Eşitlik Eylem Planları (YEPP) ve program kapsamındaki illerde kurumsallaşan yerel eşitlik mekanizmaları sayılabilir (Takıl, 2015).

Birleşmiş Milletler Kadın ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı'nın temeli; “kadın-erkek eşitliğinin hayata geçirilip izlenmesi gibi özel bir amacı olan YEPP'lerin hazırlanması ve uygulanmasıdır”. Kadın-erkek eşitliğini sağlamayı amaçlayan YEPP'ler, tematik planlar olup; şekillendirilmelerinde yalnız kamu kurumları değil (Şenol vd., 2010); ilgili tüm paydaşların -üniversite, STK, özel sektör vb.- sorumluluk almaları gerekmektedir. Bu sürecin etkin katılımcıları olarak yerel yönetimler -valilikler ve belediyeler- başta olmak üzere, STK'lar -özellikle kadın kuruluşları-, özel sektör, üniversiteler ve meslek kuruluşları olarak sıralanabilir.

YEPP'lerde “Yerel Karar Mekanizmalarına Katılım, Kentsel Hizmetler, Kadına Yönelik Şiddet, Ekonomik Güçlenme ve Çalışma Hayatı, Eğitim ve Sağlık Hizmetleri, Göç ve Yoksulluk, Zihniyet Değişikliği ve Farkındalık Yaratma” olmak üzere 7 temel başlık yer almaktadır. Kentsel Hizmetler başlığı altında yapılması gereken temel konular aşağıda sıralanmıştır (Şenol vd., 2010):

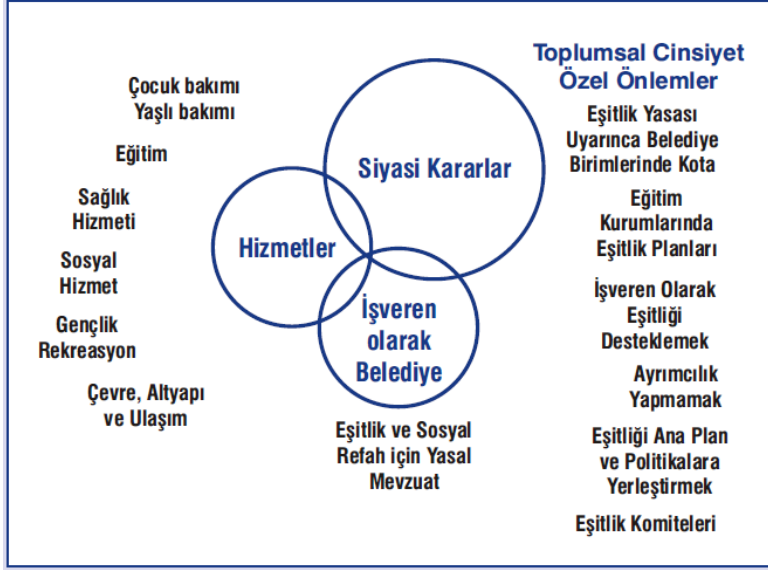
- “Kentlin kayıt sisteminin, cinsiyet ayrımlı verilerin toplanmasına olanak tanıyacak şekilde iyileştirilmesi,
- Kadınların, kentsel hizmetlere yönelik gereksinimlerini ve taleplerini ortaya çıkaracak çalışmaların yapılması,
- Sağlanan kentsel hizmetler hakkında, kentlilerin düzenli olarak bilgilendirilmesi,
- Kadınların kent ve çalışma yaşamına daha fazla katılabilmesi için kreş, gündüz bakımevi, yaşlı bakımevi olanaklarının sağlanması ve var olanların iyileştirilmesi,
- Kentlerde kadınların bir araya gelebilecekleri kadın merkezlerinin sayılarının artırılması,

- Kadınların kent içi hareketliliğinin artırılması için toplu taşıma araçlarında özel indirimler yapılması,
- Kadın-doğum, çocuk ve diğer hastanelere giden toplu taşıma araçlarının bilet ücretlerinin düşürülmesi,
- Geceleri karanlıkta toplu taşıma araçlarının sürücülerinin durak dışında durmasının sağlanması,
- Toplu taşıma duraklarında kadınların 155 acil yardım hattını arayabilecekleri düğmelerin konulması,
- Toplu taşıma araçlarına ait sürücülerin insan hakları ve kadının insan hakları konusunda eğitilmesi,
- Yol gösteren levhaların herkes tarafından okunabilir ve anlaşılabilir hale getirilmesi,
- Yol, park, otobüs durağı vb. alanların daha iyi aydınlatılması,
- Engelli, yaşlı kadınlara ve engelli bakımını üstlenen kadınlara yönelik kentsel hizmetlere ilişkin düzenlemelerin yapılması,
- Kentsel planlama, toplu konut alanı ve kentsel dönüşüm projelerinin yapımında cinsiyete duyarlı bir plan ve proje yaklaşımının benimsenmesi, kadınların görüşlerinin alınması ve kararlara yansıtılması,
- Toplumsal cinsiyete duyarlı yerel bütçe hazırlanması,
- Kentsel hizmetlerin mahalle ölçeğinde verilmesi ve yaygınlaştırılması,
- Kadın-erkek eşitliği konusunda kentsel hizmet sunucularının farkındalıklarının artırılması.”

3. KADIN DOSTU KENTLERE ÖRNEKLER

Tarih boyunca kentlerde cinslerden birinin -kadının- yok sayılması konusu önemli bir sorun olmuştur. Kentler altyapı ve organizasyonları ile tarihi süreçte cinslerarası görev bölüşümünü yansıtmaktadır. Kadın-erkek eşitliği konusu farklı platformlarda uzun zamandır tartışılmaktadır. Ancak, “kadın-kent ilişkisi” ve “kadının kentteki yeri” konuları ile ilgili tartışmalar 1980’li yılların sonunda başlamıştır. Bu konuların temelinde “Kadının kentin karar alma mekanizmaları içindeki temsiliyeti” konusu bulunmaktadır. Genel olarak kadınların karar organlarındaki temsiliyeti yetersizdir. Bu olumsuz durumun çözülebilmesi için tüm yerel program ve plan-politikaların eşitlik çerçevesinde oluşturulması ve kadınların özel gereksinimlerine cevap verecek yerel hizmetlerin sağlanması gerekmektedir. Finlandiya Belediyesi örneğinde olduğu gibi (Şekil 2) eşitlik ve sosyal refahın sağlanması çok boyutlu bir modelin uygulanmasını gerektirmektedir (Şenol, 2008).

Bu bağlamda kadın dostu olmak isteyen kentlerde; “kadınların karar alma süreçlerine ve mekanizmalarına katılımını artırmalı; kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik stratejiler geliştirmeli ve uygun araçlarla bu stratejileri yaşama geçirmeli; kadınların gündelik hayatlarını iyileştirmeye yönelik özel politikalar geliştirmelidir.”

Şekil 2. Toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştiren kurumlardan Finlandiya Belediyelerine ilişkin model (Şenol vd., 2010).

Avrupa'da kadın dostu kentlerin oluşturulması amacıyla yapılan çalışmalar aşağıda sıralanmıştır (Şenol, 2008):

- Karar mekanizmalarında kadın sayısının artırılması,
- Yerel yönetimler bünyesinde eşitlik birimlerinin kurulması,
- Yerel eşitlik planlarının hazırlanması,
- Halkla/ sivil toplumla etkileşimin geliştirilmesi,
- Tüm plan-proje ve programlara toplumsal cinsiyet eşitliğinin yansıtılabilmesi için bilgi sisteminin oluşturulması,
- Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yapılması,
- Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda yöneticilerin/ karar vericilerin farkındalığının artırılması ve bu amaçla eğitim verilmesi,
- Mekânsal planlama ve organizasyonuna ilişkin çalışmalarda kadınların gereksinimlerinin dikkate alınması,
- Kadınların tüm kentsel hizmetlere erişiminin kolaylaştırılması,
- Kadına karşı şiddet ve taciz olaylarının önlenmesi amacıyla aydınlatma, acil yardım hattı vb. hizmetlerin oluşturulması yolu ile güvenliğin sağlanması,
- Çocukların/ gençlerin toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda bilincinin artırılması,
- Kadınların özel gereksinimlerine yönelik kaliteli, ucuz ve erişilebilir sağlık hizmetlerinin sunulması,
- Kadınların rekreasyonel olanaklardan -özellikle spor alanlarından- eşit yararlanabilmesi için gerekli önlemlerin alınması.

Kadın dostu kentlere ilişkin çalışmalar günümüzde pek çok ülkede yaygınlaşmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin temel mekanizmalarını kurumsallaştıran Avrupa ülkelerinden örnekler ve kadın dostu kentler için yapılması gereken temel çalışmalar Tablo 1’de özetlenmiştir. Bu kapsamlı konuya ilişkin farklı ülke deneyimlerine ait detayların incelenmesi ve bu mekanizmaların ülke politikaları ile uyumlaştırılması gerekmektedir. Kadın dostu kentlere ilişkin bu çalışmaların kurumsallaşması ve işlerlik kazanması için karar vericilerden başlayarak, uygulayacak personel de dâhil olmak üzere tüm paydaşlara yönelik farkındalık çalışmaları yürütülmelidir.

Tablo 1. Avrupa’dan Kadın Dostu Kentlere örnekler (Şenol, 2008)

Yapılan Çalışmalar	Örnek Ülke/ Kentler
Karar Organlarında Kadın Sayısının Artırılması	Belçika
	Fransa
	Finlandiya
	İsveç
	İtalya
	Yunanistan
Yerel Yönetimlerde Eşitlik Birimlerinin Kurulması	Almanya/ Essen, Frankfurt
	Avusturya/ Viyana
	Fransa/ Paris
	İsveç/ Stockholm
	Lüksemburg/ Dudelange
Cinsiyet Bazında İstatistik Oluşturma ve Derleme	Finlandiya
	Norveç
Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme	İtalya/ Roma
	İsveç/ Gotenburg
	Hollanda/Rotterdam
Sivil Toplumla Kesintisiz İletişim	Belçika / Velvier
	İngiltere/ Bristol, Londra
	İspanya/ Barselona
Eşitlik Planları	Almanya/ Hannover
	Avusturya/ Viyana
	İspanya/ Gijon, Madrid, Valencia
	İsveç/ Stockholm
Her Türlü Şiddetle Mücadele ve Güvenlik	Almanya/ Wiesbaden
	Avusturya/ Viyana
	İngiltere/ Covery

4. TÜRKİYE’DE KADIN DOSTU KENTLER

Ülkemizde 2006 yılında toplumsal cinsiyet eşitliği ilkelerinin yerel yönetimlerin planlama ve programlama süreçlerine dâhil edilmesi ve bu süreçle birlikte yerel yönetimler ile kadın örgütleri arasındaki işbirliğinin artırılması amacıyla “Birleşmiş Milletler Kadın Dostu Kentler Ortak Programı” oluşturulmuştur. Ortak programın ilk aşaması 2006-2010 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada ana paydaş İçişleri Bakanlığı olup; Birleşmiş Milletler kuruluşları, Sabancı Vakfı, 10 ülke ve pek çok kadın STK’ları projeyi desteklemiştir. İlk aşama İzmir, Kars, Nevşehir, Şanlıurfa, Trabzon ve Van

olmak üzere toplam altı ilde uygulanmıştır (Demirdirek ve Şener, 2014; Tekinbaş, 2015; URL-3).

Kadın Dostu Kentler Programı, ülkemizde toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin çalışmaları yerel yönetimlere yansıtan ilk programdır. Bu program yalnız kadın odaklı değil insan hakları temelli bir yaklaşıma sahip olması ve sürdürülebilirliği nedeniyle Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu-UNFPA tarafından İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin (1948) kabulünün 60. yılı için yapılan değerlendirmede tüm dünyada "insan hakları alanında yürütülen" en iyi altı program arasına girmiştir (URL-3).

Programın ilk aşamasındaki olumlu dönüşler ve farklı kentlerden gelen talepler sonucunda 2011 yılında "Kadın Dostu Kentler-2 Ortak Programı" başlatılmıştır. İkinci aşamada toplumsal cinsiyet kavramının yerel yönetime katılması amaçlanmıştır. Programa katılmak amacıyla başvuran aday iller "kapasite" ve "gereksinim" ölçütleri doğrultusunda değer aralıkları verilerek değerlendirilmiş ve yedi il (Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, Malatya, Mardin, Samsun) seçilmiştir. İkinci aşamanın da temel paydaşı İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü olup, program Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu-UNFPA ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı-UNDP ile ortaklaşa yürütülmüştür. Kadın Dostu Kentler Programı'nın 2. aşaması, İsveç Uluslararası İşbirliği ve Kalkınma Ajansı-SIDA tarafından finanse edilmiştir (URL-3).

5. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ ÇERÇEVESİNDE MEKÂNSAL PLANLAMAYA İLİŞKİN ÖNERİLER

Toplumsal cinsiyet eşitliği ve mekânsal planlama ilişkisinde ele alınan kadın dostu kentler ve bu kapsamda geliştirilen mekanizmalar geleceğin adil mekânsal kullanımı/ paylaşımı için önemli bir araçtır. Ancak çok boyutlu olan kadın sorununa elbette çözüm olması söz konusu değildir. Bu bölümde mekânsal plancı gözü ile toplumsal cinsiyet eşitliğinin dış mekâna yansımaları için kadın dostu kentler yaklaşımının araçları doğrultusunda öneriler sunulmuştur.

Kentsel yaşanabilirlik açısından mekânsal, sosyo-kültürel ve ekonomik tüm farklılıkların yanı sıra cinsiyet de önemli bir değişkendir. İş ve özel hayatında kentsel mekânları ortak kullanan kadın ve erkekler için mekânsal eşitliği sağlayacak hizmet ve servislerin sunulması gerekmektedir. Bu kapsamda cinsiyete göre kentsel yaşanabilirlik algısı açısından dikkate alınacak göstergeler olarak; genel ulaşım durumu, kamu hizmetlerine ulaşılabilirlik, açık-yeşil alanların nitelik ve niceliği, mekânların güvenliği ve temizliği vb. peyzaj kalitesine yönelik etmenler sıralanabilir (Keçeli, 2013).

Kadınlar için mekânsal planlamada birincil konu kadınların mekânı nasıl kullandıklarının gerçekçi bir şekilde değerlendirilmesidir. Kadınlar ve mekânsal planlama çalışmalarında ele alınan bir diğer önemli konu ise "güvenlik"tir. Eril düşünce tarzının iktidarı kadın bedeniyle ilişkilendirme özelliği ortadan kalkmadıkça herhangi bir önerinin soruna kökten bir çözüm

getireceğine inanılmamaktadır (Alkan, 1999). Ancak planlama ve tasarıma yönelik bazı önlemler, kadına saldırının ve tacizin, en azından daha güç olmasını sağlayabilecektir.

Kadınların kamusal alanlarda özellikle rekreasyonel olanakların kullanımında “mahremiyet, kendine uygunluk ve -ekonomik ve mekânsal anlamda- erişilebilirlik, -kadına yönelik şiddet ve taciz göz önüne alındığında- güvenlik” konuları dikkat edilmesi gereken başlıca etmenlerdir. Geleneksel toplumlarda önem arz eden *mahremiyet olgusu*, kamusal alanlarda mekân kullanımını önemli ölçüde etkilemektedir. Buna örnek olarak, rekreasyon alanlarında grupların birbirlerine göre -olanak varsa- belli mesafede oturması verilebilir. Kamusal alanlarda aktif rekreasyonel etkinlikler -spor olanakları- çoğunlukla erkek egemenliğindedir. Karar vericilerin eril bakış açısına sahip olması (*cinsiyet körü* bakış açısı), erkeklerin kadınlara göre daha talepkâr olmaları vb. nedenlerle spor denildiğinde akla ilk olarak futbol sahaları gelmektedir. *Kendine uygunluk* ölçütü doğrultusunda, kamusal aktif rekreasyon alanlarına ilişkin farklı cinsiyet gruplarının talepleri –talep etmemeleri durumunda gereksinimleri- ve yetenekleri dikkate alınarak düzenlemeler yapılmalı; bu doğrultuda politika-plan ve projeler geliştirilmelidir.

Kamusal mekânlarda toplumsal cinsiyet eşitliği açısından erişilebilirlik konusu da oldukça önemlidir. Kadınların ev-aile içi/ ücretsiz ya da düşük ücretle çalışması nedenleriyle mekânlara erişim ve mekânsal kullanımlardaki ücretlendirme konularında da –kadınların mekânsal kullanımlarını artırmak amacıyla gerektiğinde pozitif ayrımcılık ile- gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Ayrıca, kadınların mekânsal erişebilirliğini artırmak amacıyla daha yoğun kullanmaları nedeniyle konut yakın çevresinde aktif ve pasif rekreasyon olanakları artırılmalıdır.

Ataerkil/ geleneksel toplumlarda çocuk ve yaşlı bakımı gibi sorumluluklar kadın üzerine yüklenmiştir. Bu nedenle konut yakın çevresinde çocukların/yaşlıların gereksinimlerine uygun peyzaj planlama ve tasarımlarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Peyzaj planlama ve tasarımlarda, rekreasyon alanları oluşturulurken konutlar-çocuk oyun alanları-yaşlılar için düzenlenen dinlenme alanları arasındaki ilişki dikkate alınmalı; özellikle gürültü sorununun çözümüne yönelik yapısal ve bitkisel peyzaj tasarımlarına önem verilmelidir. Kamusal mekânlarda özellikle rekreasyon alanlarında toplumsal cinsiyet açısından en önemli etmen kuşkusuz güvenlik konusudur (Tablo 2) (Şenol vd., 2010).

Kadın dostu kentlerde toplumsal cinsiyet çerçevesinde geliştirilen mekanizmaların mekânsal planlama boyutunda ele alınması; bu verilerin dış mekân planlama ve tasarım çalışmalarına aktarılması kentte tüm bireyler için yaşam kalitesini yükseltecektir. Kiper vd. (2016) tarafından toplumsal cinsiyet eşitliğinin mekâna yansıtılmasında yararlı olacağı düşünülen “Kadın Dostu Kentler” için planlama ve tasarıma yönelik farklı ölçeklerde öneriler geliştirilmiştir (Tablo 3).

Tablo 2. Kamusal mekânlarda toplumsal cinsiyet açısından güvenlik ile ilgili konular (Şenol vd., 2010'dan değiştirilerek)

		Sorunlar/ Yaşam Kalitesinin Yükseltilmesi İçin Dikkat Edilmesi Gereken Konular	Öneriler
Güvenlik	Kamusal Mekân	<ul style="list-style-type: none"> • Gözden uzaktaki kontrolsüz sokak, cadde, yaya yolları, açık alanlar ve parkların olması, • Tek tip aktivitelerin yoğunluğu, • Kamusal tuvaletlerin kullanım zorluğu, • Kamusal alandaki düzensiz, dengesiz ve kaba davranışların delilleri olarak vandalizm ve duvar yazıları. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mekânsal canlılığın ve aktivitelerin sürdürülebilirliğinin sağlanması, • Kafe kültürünün geliştirilmesi ve yaşayan sokakların desteklenmesi, • Vandalizmin, duvar yazılarının engellenmesi, • Kadınlar için kamusal tuvalet sayısının artırılması ve bu tuvaletlerin konumlarına dikkat edilmesi, • Mekânsal düzenlemelerde hareket kolaylığını artıran tasarımlara yer verilmesi, • Mekânların okunabilir ve algılanabilir olması (Kadınların güvende hissedebilmeleri mekânı tanımalarına ve kolay algılanabilir olmasına bağlıdır), • Çıkılmaz sokak, kıvrımlı yollar ve sağır cephelerin yapılmaması, • Keskin köşe oluşumundan kaçınılması, • Bitkisel peyzaj tasarımında görüş açısını azaltacak/ engelleyecek şekilde düzenlemelerden kaçınılması, • Parklar, yaya yolları, alt geçitler, çok katlı otoparklar vb. tüm kamusal mekânların yeterli düzeyde aydınlatılması, • Cadde ve sokaklardaki işaretler ve diğer bilgi veren tabelaların açık ve anlaşılır olması.
	Ulaşım	<ul style="list-style-type: none"> • Özel otomobil dışındaki diğer tüm ulaşım araçlarının - özellikle akşam saatlerinde- kullanılması, • Özellikle gece geç saatlerde otopark vb. alanların kullanılması, • Alt geçitlerin ıssız olması, • Hızlı trafik akışı vb. 	<ul style="list-style-type: none"> • Toplu taşımada ve duraklarda denetimin artırılması, • Toplu taşımada kadınların karanlıkta –geç saatlerde- durak dışı inmesine olanak sağlanması, • Toplu taşıma aktarma noktalarının yeterli düzeyde aydınlatılması, denetiminin artırılması ve diğer donatılarla (otopark, konut vb.) ilişkisinin dikkatli bir biçimde kurgulanması, • Otoparkların girişe yakın yerlerinin yalnız kadınların kullanımına ayrılması, • Alt geçitlerin aydınlatılması ve uygun yerlerde bu mekânların farklı etkinliklerle desteklenmesi (bilet satış yeri vb.), • Yaya güvenliğinin sağlanması.

Tablo 3. Kadın dostu kentler için farklı ölçeklerde planlama ve tasarıma yönelik öneriler (Şenol vd., 2010; Uslu ve Shakouri, 2014; Yılmaz vd. 2014; Altay Baykan, 2015; Kiper vd., 2016'dan değiştirilerek)

	Planlamaya Yönelik Öneriler	Tasarıma Yönelik Öneriler
Kent Ölçeği	Yeşil kuşak, yeşil kama, yeşil yol, yeşil altyapı gibi açık-yeşil alan sistemleri ile kentin bütünleştirilmesi ve insan-doğa ilişkisinin kurulması.	Kentsel tarım ve permakültür ilkeleri doğrultusunda uygulamalar yapılması ve kadınların bu uygulamalara katılımının özendirilmesi. Hobi bahçeleri, çatı bahçeleri, dikey bahçeler vb. uygulamalara yönelik tasarımların kentte yaygınlaştırılması.
	Ekolojik sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma temelli yaklaşımların dikkate alınması.	Aktivite alanlarının topoğrafik yapı, iklimsel etmenler, toprak özellikleri vb. fiziksel etmenler değerlendirilerek plan ve tasarımların gerçekleştirilmesi. Çokfonksiyonlu ve çeşitliliklere uygun mekân düzenlemesine olanak sağlayacak-esnek- mekânların tasarlanması. Bitkisel tasarımda doğal bitki örtüsünde yer alan bitkilerden yararlanılması.
	İnsan odaklı yaklaşımın plan kararlarına aktarılması.	Kadınların gündelik hayatını kolaylaştıracak ve kente erişimlerini artıracak yaya ve bisiklet yollarının tasarlanması, engelli ve çocuk arabaları için yer ayrılması.
	Mekânsal kullanımlara erişilebilirliğin sağlanması.	Toplu taşıma olanaklarının sağlanması/ artırılması. Yeterli sayıda otopark olanağının sunulması.
	İmar planlarında mekânsal kullanım çeşitliliği sunacak aktivite alanlarına yer verilmesi.	Kadınların sosyalleşmesine katkı sağlamak ve kamusal alanların kullanımını özendirmek amacıyla mekânsal kullanım çeşitliliğinin artırılması. Kadınların kullanımını kolaylaştıracak düzenlemeleri içeren eğlence-dinlenme, spor alanları vb. alanların tasarlanması.
	Yaşam kalitesinin yükseltilmesi için güvenli mekânların yaratılması.	Mekânların kolay algılanabilir olmasının sağlanması, Çıkmaz sokak, sağır cephe gibi görüş açısını zayıflatan plan ve tasarımlardan kaçınılması. Mekânların (sokak, cadde, park, alt/ üst geçitler vb.) uygun ve yeterli aydınlatılmasına yönelik plan ve tasarım kararlarının alınması. İşaret ve yönlendirme levhaları ile mekânlara erişim kolaylığının sağlanması. Taban elemanları (yer döşemeleri, merdiven, rampa ve yollar) kullanımında uygun malzemenin seçilmesi.
	Ulaşım planlamasında toplu taşıma araçları ile güvenli bir şekilde erişilebilirliğin sağlanması.	Toplu taşıma durak mesafelerinin maksimum yaya yürüme mesafesi olan 600'm den daha uzun olmamasına dikkat edilmesi. Özellikle konut alanlarında güvenlik açısından tramvay, otobüs vb. toplu taşıma araçlarının durak yerlerini içine alacak şekilde (20 m. mesafe) belli bir şerit boyunca yayanın hareketini daha güvenli ve rahat hale getirebilecek, trafiği yavaşlatacak zemin uygulamasının yapılması.
	Mekânsal planlama kademelerinde kent kimliğini vurgulayıcı uygulamaların yapılması.	Kent bütününe kimlik kazandıracak planlama ve tasarımlar ile, kentlilerin aidiyet hissini güçlendirilmesi. Kentsel peyzaja, yaşam biçimine, mimariye ve yapı malzemesine uygun yapılaşmanın sağlanması.
	Yaşama ve çalışma alanı birlikteliğinin sağlanması.	Kadının sorumluluklarını gerçekleştirirken mekânsal erişim açısından kolaylık sağlanması için konut-sağlık

		ve eğitim-ticaret vb. alanların birbirleriyle etkileşim halinde olduğu plan ve tasarımlara ağırlık verilmesi.
Mahalle Ölçeği	Erişimin sağlanması.	Kadınların erişimini kolaylaştıracak yapılar arasında yer alabilecek yaya bağlantılarının etkin kullanımını sağlayacak plan ve tasarımların geliştirilmesi. Köşe parsellerde yer alabilecek küçük parklar veya cep parklarının dinlenme ve sosyalleşme olanağı yaratacak şekilde düzenlenmesi.
	Mekânsal kullanım çeşitliliğinin sağlanması.	Kadınların sosyal ve ekonomik anlamda güçlenmelerine katkı sağlayacak çokfonksiyonlu mekânsal kullanımların oluşturulması.
Sokak Ölçeği	Mekânda aidiyet duygusunun yaratması.	İnsanların kendilerini o ortama ait hissedebilecekleri mekânların tasarlanması.
	Kullanıcı dostu sokak olmalıdır.	Kentin uygun sokaklarında bisiklet yollarının oluşturulması, Yaya öncelikli yollara yer verilmesi.
	Kullanım çeşitliliğinin sağlanması.	Kadınların etkin katılımını sağlayacak hareketli mekânların yaratılması ve bu amaçla kültür-sanat sokağı, alışveriş sokağı, yeme-içme odaklı sokak gibi farklı temalarda sokakların tasarlanması.
	Güvenli mekânların oluşturulması.	Donatıların antropometrik ölçülere uygun olması ve uygun malzeme seçimine dikkat edilmesi. Yeterli aydınlatmanın sağlanması. Yönlendirme levhaları ile bilgilendirmenin sağlanması. Tehlikelere karşı uyarıcılara yer verilmesi, izleme ve kontrol mekanizmalarının oluşturulması.

Planlamanın temel amacı sosyo-kültürel, ekonomik ve mekânsal olarak kentte yaşayan herkese eşit fırsatlar sunulmasıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve planlama ilişkisinin kurgulanmasında yerel yönetimlerin yanı sıra üniversiteler, meslek odaları, STK'lar ve özellikle de kentli haklarını alma ve eşit haklardan yararlanmaları için kadınlara önemli görevler düşmektedir. Tablo 4'te toplumsal cinsiyet eşitliğinin yerel yönetim anlayışına (plan-proje-program ve uygulamalara) yansımaları için gerekli olan mekanizmalar ve bu mekanizmalarda yer alması gereken sorumlu aktörlere yönelik öneriler sunulmuştur.

Tablo 4. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Yerel Yönetim Anlayışına Yansımaları İçin Öneriler (Açıksöz, 2017)

Eylem	Eylemin Amacı	Sorumlu Kurum/Kuruluş	Destekleyen Kurum/Kuruluş
Eşitlik Birimi kurulması (İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan 19 Şubat 2010 tarih ve 2010/10 Sayılı Genelge ile tüm kamu kurumları ve	Yaşam koşullarını iyileştirici yerel eşitlik politikalarının oluşturulması, cinsiyet eşitliği politikalarının yerel yönetim anlayışına yerleştirilmesi ve katılımcı bir yönetim anlayışının	Yerel Yönetim	Üniversitelerin konu ile ilgili/gönüllü akademik personeli, diğer araştırma kurumları, İlgili Meslek Odaları, STK'lar, Medya

KAMUSAL ALANLARIN MEKÂNSAL ORGANİZASYONU

yerel yönetimlerde kurulması zorunlu hale getirilmiştir)	benimsenmesi.		
Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin kurulması	Üniversitelere bağlı fakülte ve akademik birimlerce yerel ve ulusal düzeyde kadın ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kaynaklarının araştırılması ve çözüm yollarının geliştirilmesine hizmet edecek araştırmaların yapılmasını desteklemek.	Üniversite	Konu ile ilgili/gönüllü akademik personel, diğer araştırma kurumları, İlgili Meslek Odaları, STK'lar, Medya
Sivil İzleme Grubu (SIG) oluşturulması (Erbil ve Yenigün 2008).	Üzerinde çalıştığı konuyu kendi bölgesinde izlemek, problemleri ve nedenlerini saptamak, çözüm önerileri geliştirmek, bulgu ve önerileri makamlara aktararak savunu yapmak ve yönetim üzerinde baskı oluşturmak.	İlgili STK'lar, konuyla ilgili uzmanlar, özel sektör, duyarlı/gönüllü kişi ve kurumlar (Savunu yapabilmesi için sivil olması önerilmektedir)	Kadın Platformu (Sendikaların Kadın Meclisleri, Halkevi Kadın Komisyonları vb), Kadın Dernekleri.

6. SONUÇ

Mekânsal planlamada farklı özelliklere sahip bireylere eşit/ adil/ yaşanabilir kamusal/ kentsel mekânların yaratılması ve hizmetlerin sunulması için o kent; “sağlıklı kent”, “yaya-bisiklet öncelikli kent”, “engelli dostu kent”, “yaşlı dostu kent” vb. gibi pek çok özelliğinin yanı sıra “kadın dostu kent” olmalıdır. Mekânsal organizasyonlarda toplumsal cinsiyet eşitliğine ulaşmada rol oynayacak kadın dostu kentlere yönelik mekanizmaların kurulması ve uygulanması önemlidir. Bu kapsamda yerel yönetimlerin kent yönetiminde eşit katılımı artırarak yönetim anlayışını plan-politika ve projelerine yansıtması gerekmektedir. Kent halkının ise kentlilik bilinci geliştirilerek aktif vatandaş olması sağlanmalıdır. Bu konuda ise üniversitelere, ilgili meslek odalarına, STK'lara ve medyaya önemli sorumluluklar düşmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin mekânsal boyutta hissedilir olması için en önemlisi, sorunun temel aktörü olan kadınların sınırlarını zorlaması (Sandberg ve Scovell, 2014), özel (aile/ ev) alanları dışında kentsel/ kamusal alanlarda da etkin olup, kentli haklarına ve “*koltuklarına*” sahip çıkması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- o Açıksöz, S. ve Uslu, A. 2010. An action plan for promoting physical activity in women and sensitive to social gender equity: Case of Bartın/Turkey. *African J. of Agr. Res.* 5(1): 34-44.
- o Açıksöz, S. 2017. Toplumsal Cinsiyet Eşit(siz)liğinin Dış Mekâna Yansıması: Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme. *Toplumsal Cinsiyet ve Kent-Mekân Sempozyumu*, TMMOB Şehir Plancıları Odası Kadın komisyonu, Ankara Barosu Eğitim Merkezi, 11-12 Mart, Ankara.
- o Acuner, D. 2016. Canavarlaş(tırıl)an Kent Sokakları: Kadının Kent Deneyimi Üzerine Bir Değerlendirme. *Fe Dergisi*, 8 (1): 1-14. (URL: http://cins.ankara.edu.tr/15_1.pdf)
- o Adaçay, F.R. 2014. *Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma*. Ekin Basım Yayın Dağıtım, 202 s., Bursa.
- o Alkan Korkmaz, S. ve Allmer A. 2000. Mekânın DNA'sı: Toplumsal Cinsiyetin Mekânsal Kalıplarının Sorgulanması. *Kadın/Woman* 2000 14 (1): 107-133.
- o Alkan, A. 2009. Giriş: Cinsiyet Dinamiklerinin Peşinden Mekânın İzini Sürmek. *Cins Cins Mekân*, Der. A. Alkan, Varlık Yayınları: 1036, İstanbul, s. 7-35.
- o Alonso García, C. 2012. *Mujeres, Medio Ambiente, Desarrollo Sostenible y Pobreza (Women, Environment, Sustainable Development and Poverty)*. Género y Mujer Desde una Perspectiva Multidisciplinar, Ed. M. Suárez Ojeda, Editorial Fundamentos Colección Ciencia, p. 251-270.
- o Altay Başkan, D. 2015. *Yerel Yönetimler İçin Kadın Dostu Kent Planlaması ve Tasarım İlkeleri Kitabı*. Uzerler Matbaacılık Sanayi Ltd. Şti., Ankara, 114 s.
- o Ayas, I. 2016. Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Toplumsal Kabul Edilebilirliği: Marmara Bölgesi Alan Araştırması. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Ocak 2016 (11): 7-22.
- o Bakan, K. ve Konuk, G. 1987. Türkiye'de Kentsel Dış Mekânların Düzenlenmesi. TÜBİTAK Yapı Araştırma Enstitüsü Yayın No. U5 Uygulama Kılavuzu, 106 s.
- o Bora, A. 2008. *Sivil Toplum Kuruluşları İçin Toplumsal Cinsiyet Rehberi*. Yay. Haz. G. Köker, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, Odak Ofset Matbaacılık, Ankara, 28 s.
- o Çakır, S. 2010. Mekânın Kadınlar Açısından Kurgulanışına Kuramsal ve Tarihsel Süreç İçinde Bakmak. *Kadın ve Mekân*. Der. A. Akpınar, G. Bakay, H. Dedehayır, Turkuvaz Yayınları, İstanbul, s. 133-149.
- o Çetin, İ. 2011. Mekân İçinde Kadın ve Kadının Mekânı. *Eser Tanıtımları*, Ayşen Akpınar, Gönül Bakay, Handan Dedehayır (Der.) (2010). *Kadın ve Mekân*. Tutsaklık mı? Sultanlık mı? Turkuvaz Kitap, *Kadın/Woman* 2000, *Journal for Women's Studies*, Özel Sayı: Felsefe, Feminizm ve Ötesi / Special Issue: Philosophy, Feminism and Beyond, (12) 1: 59-68.
- o Demirdirek H. ve Şener Ü. 2014. 81 İl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), Ocak 2014.

- Dökmen, Z. 2016. Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar. Birinci Basım Sistem Yayıncılık 2004, Remzi Kitabevi, 240 s.
- Ecevit, Y. 2011. Ünite 1: Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç. Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi. Ed. Ecevit, Y. ve Karkıner, N. T.C. Anadolu Üniversitesi yayını No: 2307, Açıköğretim Fakültesi Yayını: 1304, s. 2-30, Eskişehir.
- Erbil, G. ve Yenigün, A. 2008. Eğitimde ve Toplumsal Katılımda Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması Projesi Sivil İzleme Faaliyetleri Değerlendirme Raporu. Haziran 2008 İstanbul, 24 s.
- Erkan, E., Şentürk, M., Akbaş, Y.E. ve Paksoy, S. 2012. Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Bütçeleme (Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme) Yaklaşımı. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi (International Journal of Economic and Administrative Studies), 5 (9): 85-105.
- Genç, M. 2010. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Kamu Hizmetlerinde Etkinlik, Sayıştay Dergisi, Nisan-Haziran 2010 (77): 33-61, dergi.sayistay.gov.tr/icerik/der77m2.pdf, Erişim: 23.02.2017.
- Gilman, C. 2007. Kadınlar Ülkesi. Otonom 16, Edebiyat Dizisi: 1, Çev. S. Özbay, 3. Basım, 236 s.
- Gök, M. 2016. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Tabakalaşma. Türkiye’de Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik, Ed. L. Sunar, Matbu Kitap, s. 341-366, İstanbul.
- Güneş, S.G. 2013. Toplumsal Cinsiyet ve Çevre. Bölüm 3: Çevre ve Kadın, Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları, Ed. L. Gültekin, G. Güneş, C. Ertung, A. Şimşek, Atılım Üniversitesi Yayınları, s. 80-88.
- Hablemitoğlu, Ş. 2004. Toplumsal Cinsiyet Yazıları “Kadınlara Dair Birkaç Söz”. Toplumsal Dönüşüm Yayınları: 282, Araştırma ve İnceleme: 102, 238 s.
- Hasol, D. 1990. Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü. Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları A3, İstanbul, 574 s.
- Kayasü, S. 2002. Kadın ve Mekân Etkileşimi. Mimarlık ve Kadın Kimliği, Boyut Kitapları, Çağdaş Mimarlık Sorunları Dizisi 2: 101-105.
- Kayın, E. 2013. Kentsel Mekân-Kadın İlişkisinde Gündelik Haklar ve TMMOB İzmir İKK Kadın Çalışma Grubunun “Koltuğuma Oturma” Projesi. TMMOB 2. İzmir Kent Sempozyumu, 28-30 Kasım, s. 815-820.
- Keçeli, A. 2013. Kentsel Yaşanabilirlik ve Cinsiyet. Marmara Coğrafya Dergisi, 28: 232-245.
- Kiper, T., Korkut, A. ve Üstün Topal, T. 2016. Mekânsal Planlamada Kadın Dostu Kent Yaklaşımı. İdil Sanat ve Dil Dergisi, 5 (26): 1777-1796.
- Klatzer, E. 2012. Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Bütçeleme Kılavuzu. Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı İyi Yönetişim Programı, Çev. Keleş F. ve O. Bilgin, TESEV Yayınları, 71 s., İstanbul.
- Külekci, C. ve Canbay, T. 2016. Kadına Haklarının Kazandırılmasıyla Birlikte Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme. Electronic Journal of Vocational Colleges, Mayıs 2012: 32-48 (URL: http://www.ejovoc.org/makaleler/may_2012/pdf/04.pdf).
- Kümbet, P. 2012. Ekofeminizm: Kadın, Kimlik ve Doğa. Ekoeleştirici Çevre ve Edebiyat, Ed. S. Oppermann, Phoenix Yayınları, s. 171-206.

- Kümbetoğlu, B. 2001. Kentsel Alan ve Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet. Yerli Bir Feminizme Doğru, Yay.Haz. A. İlyasoğlu, N. Akgökçe, Sel Yayıncılık, s. 259-282.
- Kurdoğlu, A. 2011. Ünite 5: Kent Yaşamı. Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi. Ed. Ecevit, Y. ve Karkiner, N. T.C. Anadolu Üniversitesi yayını No: 2307, Açıköğretim Fakültesi Yayını: 1304, s. 106-128, Eskişehir.
- Le Guin, U. 2016. Karanlığın Sol Eli. Ayrıntı: 79, Edebiyat Dizisi: 26, Çev. Ü. Altuğ, 304 s.
- Mumcu, S., Yılmaz, S. ve Yazıcı, T. 2016. Kentsel Açık Mekânlarda Kadınlar: Cinsiyet Rollerinin Kamusal Alanlarda Gözlemlenmesi. Mimarlık ve Yaşam Dergisi (Journal of Architectural and Life) 1 (1): 37-52.
- Murathan, M. 2008. Kadından Kentler. Metis Yayınları, 296 s.
- Oğuz, M. 2013. Neden Cinsiyetçi Planlama? TMMOB Şehir Plancıları Odası Haber Bülteni, 05-06-07/ 2013, Kadın Özel Eki-2, (222): 26-27 (URL: http://www.spo.org.tr/yayinlar/dergi_goster.php?kodu=194&dergi=1).
- Özkaleli, U. 2010. Kadın ve Çevre: Kuzey Kıbrıs'ta Sürdürülebilir Kalkınmaya Doğru Projesi: Kritik bir Değerlendirme (A Critical Assessment of the Project "Woman and Environment: Sustainable Development in North Cyprus"). Özel Sayı: Kuzey Kıbrıs'ta Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları (Special Issue: Gender Studies in North Cyprus) 11 (2): 77-82, <http://kwj2000journal.emu.edu.tr/>, Erişim: 28.04.2017.
- Pektaş, E.K. ve Akin, F. 2010. Avrupa Kentsel Şartları Perspektifinde Bir Kentli Hakkı Olarak "Katılım Hakkı" ve Türkiye. Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.D. 9 (2): 23-49.
- Sadri, H. 2009. Kadınlar ve Cinsiyetleşmiş Mekânlar. Birikim, Güncel Yazılar, <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/274/kadınlar-ve-cinsiyetlesmis-mekânlar#.WP9la9LyjIU>, Erişim: 25.04.2017.
- Sadri, H. 2011. Kadınların Kent Hakkı. TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülten No 87: 48-51.
- Şahin, M. 2011. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme (TCDB) Yazısına Kuşbakışı, Fe Dergi, 3 (2): 85-100.
- Sandberg, S. Scovell, N. 2014. Sınırlarını Zorla Kadınlar, İş ve Liderlik İsteği (Lean In). (Çev. Z. Koçak Yılmaz), 1.Basım, Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Ti. A.Ş., 277 s., İstanbul.
- Saygılıgil, F. 2013. Mekânın Cinsiyeti. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (5)1: 209-218.
- Schick, I.C. 2016. Mekânın Cinsiyeti Vardır. Kentsel Yaşam ve Sürdürülebilirlik, Esenler Belediyesi, Esenler Şehir Düşünce Merkezi, Ed. E. Erdönmez Dinçer ve A. Can, Şehir Yayınları (11): 93-106.
- Sennett, R. 2002. Ten ve Taş Batı Uygarlığında Beden ve Şehir. Metis Yayınları, Çev. T. Birkan, Beşinci Basım, 387 s.
- Şenol, N. 2008. Kadın Dostu Kentler Avrupa'dan Örnekler. Birleşmiş Milletler Kadın ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı, Ankara, 16 s., <http://www.kadindostukentler.org/content/docs/outputs/avrupadan-ornekler.pdf>, Erişim: 22.04.2017.

- Şenol, N., Sargın, A., Salmaner, N., Karaca, Ö., Mısırlıoğlu, S., Ulusoy, S., Yılmaz, T. ve İnceler Aktan S. 2010. Kadın Dostu Kentler. Birleşmiş Milletler Kadın ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı, Ankara, 191 s.
- Şentürk, L. 2009. Eril Kente Dönüş. Cins Cins Mekân, Der. A. Alkan, Varlık Yayınları: 1036, İstanbul, s. 36-62.
- Shiva, V. 2015. İnadına Canlı Kadınlar, Ekoloji ve Hayatta Kalma. Sürdürülebilir Yaşam Kitapları: 9, Sinek Sekiz Yayınevi, 321 s.
- Tahaoğlu, Ç. 2014. Kadınlar "Bacaklarını Topla, Yerimi İşgal Etme" Diyor. <https://bianet.org/bianet/kadin/154999-kadinlar-bacaklarini-topla-yerimi-isgal-etme-diyor>, Erişim: 26.04.2017.
- Takıl, F.Z. 2015. Kadın Dostu Kentler Ankara Örneği. http://hukukvesanat.atilim.edu.tr/?p=1217#_ftn2, Erişim: 24.05.2017.
- Tekinbaş, E. 2013. Kadın Dostu Kentler. TMMOB Şehir Plancıları Odası Haber Bülteni, Kadın Özel Eki 2, s. 20-23.
- Tekinbaş, E. 2015. Kadın Dostu Kent Uygulama Rehberi. Berk Matbaacılık, Ankara, 144 s. <http://www.kadindostukentler.com/content/docs/kdk-uygulama-rehberi.pdf>, Erişim: 24.04.2017.
- Temizarabacı Yıldırım, Y. 2016. Ütopyanın Kadınları Kadınların Ütopyası. Sel Yayıncılık: 755, Kadın Kitaplığı: 08, Genişletilmiş İkinci Baskı, 181 s.
- Tiftik, C. ve Akrami, B. 2015. Kadın ve Çevre; Ekofeminizmin Çevreye İlişkin Tüketime Uygulanması. Herkes İçin Dost Kentler İstanbul Esenler İlçesi Üzerine Değerlendirmeler, Esenler Belediyesi, Esenler Şehir Düşünce Merkezi, Ed. H. Ayataç, Şehir Yayınları (10): 129-145.
- Tokman, L.Y. 2013. Kadınların Ankara'sı. TMMOB Şehir Plancıları Odası Haber Bülteni, 05-06-07/ 2013, Kadın Özel Eki-2, (222): 10-16 (URL: http://www.spo.org.tr/yayinlar/dergi_goster.php?kodu=194&dergi=1).
- Türkün Dostoğlu N., Erdoğan Erkaslan Ö., Özgüren Y., Kayasü S. 2002. Mimarlık ve Kadın Kimliği. Çağdaş Mimarlık Sorunları Dizisi. İstanbul: Boyut Matbaacılık. (Hıfsiye Pulhan) Kadın/Woman 2000, Kadın Çalışmaları Dergisi/ Journal for Women's Studies, Cilt/Volume 5, Sayı/Issues: 1& 2, Haziran & Aralık/June & December, 2004 (Eser Tanıtım).
- TUSEV 2016. Yerel Yönetimlerde Toplumsal Eşitlik Birimleri: Şişli Belediyesi Örneği, Vaka Analizi. Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı, Sivil Toplum İzleme Raporu 2015-2016. (URL: http://www.tusev.org.tr/usrfiles/images/belgeler/Yerel_Yonetimlerde_Esitlik_Birimleri-Sisli_Belediyesi_Ornegi.pdf)
- URL-1: Toplumsal Cinsiyete Dayalı Bütçeleme. 9 Haziran 2016. <http://www.haberler.com/toplumsal-cinsiyete-duyarli-butceleme-8513496-haberi/>, Erişim: 24.02.2016.
- URL-2: Eşitlik ve Bütçe Komisyonları, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme için Toplandı. <http://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/175706-esitlik-ve-butce-komisyonlari-toplumsal-cinsiyete-duyarli-butceleme-icin-toplandi>, BİA Haber Merkezi, 10 Haziran 2016, Erişim: 24.02.2016.

- URL-3: Kadın Dostu Kentler.
<http://www.kadindostukentler.com/content/docs/kdk-brosur-2014.pdf>,
Erişim: 24.04.2017.
- Urry, J.1999. Mekânları Tüketmek. Ayrıntı: 266, İnceleme Dizisi: 146, 399 S.
- Yücel, Y. 2016. Dirlik Temelli Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Denetimi: Büyükşehir Belediyeleri Arasında Bir Karşılaştırma. Çağdaş Yerel Yönetimler, 25 (1): 25-46.
- Yüceşahin, M. 2016. Toplumsal Cinsiyet ve Mekânın Karşılıklı İlişkisi: Patriyarkanın Sosyal Mekânı Örgütleyişine Dair Bir Tartışma. Kadın/Woman 2000, Journal for Women's Studies (17) 1: 73-101.

Chapter 6

The Relationship between Gender Equality and Spatial Planning: Women-Friendly Cities

Sebahat AÇIKSÖZ

saciksoz@bartin.edu.tr

Bartın University

Faculty of Forestry, Department of Landscape Architecture, Bartın-TURKEY

Summary

Ensuring equal access to municipal services in public/urban areas is a citizen's right. Within the scope of citizen rights, in order for all individuals to have equal access to services and spatial use - without a sex discrimination- the mechanisms to be developed regarding gender equality should be transferred to spatial planning. To enable spatial change in terms of gender equality, the patriarchal view that depends on the time and society that transforms the space; and its reflections on outdoor space should change. Studies on feminist geography and feminist planning or the implementation of such projects as Women-Friendly Cities should not be expected to create "miracles". Alkan (1999) indicates the difficulty of the reflection of spatial planning on gender equality: "Loading urban planning the responsibility to transform the sexist "nature" of the city means expecting 'miracles' from it. Similarly, having such an attitude as 'the liberation of women depends on the transformation of space' only means ignoring the multi-dimensional structure of the problem. Gender in all areas of social life- in interpersonal relations, language and within the family...- is a factor that determines the content and shape. Therefore, the potential of change will be studied rather than suggestions for change." The relationship between gender studies and urban planning and the restrictions in the success of a study are unfortunately valid today.

The purpose of this study, despite all negativities, is to examine the relationship between gender equality and spatial planning; and to offer suggestions in terms of planning-design-management to create equal spaces for future generations. For to create equal/fair/ livable public/urban spaces and offer services for individuals with different characteristics, in addition to being "healthy city", "pedestrian/bicycle-friendly city", "disability-friendly city", "age-friendly city" etc., the city should be "women-friendly". Establishing and implementing mechanisms to ensure women-friendly cities which will help to ensure gender equality is important in spatial organizations.

Within this scope, it is important that local authorities increase equal participation in urban management and reflect governance understanding in plans-policies and projects. The urban awareness of the people should be improved and they should be active citizens. In this respect, universities, relevant trade associations, NGOs and media have important responsibilities. For gender equality to be felt in spatial scale, the most important thing is that women, who are the main actors of the issue, should push the boundaries, should be demanding about their urban rights by going out of their private (family/home) spaces to urban/public spaces and should protect their “seats”.

Keywords: *Landscape Planning, Social Gender Inequality, Women-Friendly City.*

YAZAR ÖZGEÇMİŞLERİ

Prof.Dr. Sebahat AÇIKSÖZ

Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü mezunudur. Yüksek Lisans ve doktora derecelerini Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı'ndan almıştır. Akademik yaşamına Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümünde başlamış olup, halen Bartın Üniversitesi Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü öğretim üyesidir. İspanya'da Madrid Complutense Üniversitesi Feminist Araştırmalar Enstitüsü'nde misafir araştırmacı olarak bulunmuştur. Bartın Kadınlar Dayanışma Derneği'nin kurucu üyesidir. "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Mekânsal Planlama" başlıklı lisansüstü dersi vermektedir.

Doç.Dr. Suat ÇABUK

İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü mezunudur. Yüksek lisans ve doktora derecelerini İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir Planlama Programından almıştır. Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde ve Karabük Üniversitesi Safranbolu Fethi Toker Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümünde görev yapmış olup halen Namık Kemal Üniversitesi Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğretim üyesidir. Akademik çalışma konuları şehir planlama, şehirselleştirme, şehirselleştirme ve modern şehircilik tarihidir.

Doç.Dr. H.Selma ÇELİKYAY

Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü mezunudur. Yüksek Lisans derecesini Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Kentsel Tasarım programından, doktora derecesini ise Yıldız Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Şehir Planlama programından almıştır. Bartın Üniversitesi Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü öğretim üyesidir. Ekolojik planlama, kent ekolojisi, kentsel tasarım, kültürel miras ve geleneksel mimari konularında akademik çalışmalarını sürdürmektedir.

Doç.Dr. Pelin GÖKGÜR

Yükseköğrenimini Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nde tamamladı. Akademik yaşamına Mimar Sinan Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde başladı. İlk basımı 2008 yılında gerçekleşen "Kentsel Mekânda Kamusal Alan'ın Yeri" adlı kitabı, 2017 yılı Şubat ayında genişletilmiş olarak yeniden basıldı. Alanında birçok makale ve bildirisi bulunan yazar halen Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde çalışmalarını sürdürmektedir.

Dr. Mehmet Nazım ÖZER

Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü mezunudur. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğünde Kentsel Tasarım Şube Müdürü görevini yürütmektedir. Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde Şehircilik Atölyesi ve Kentsel Tasarım Atölyesine yarı zamanlı öğretim görevlisi olarak ta devam etmektedir. Planlama, tasarım ve peyzaj planlama ekseninde olmak üzere koruma, ekoloji, kimlik, yaşam kalitesi temalarında birçok sempozyum, çalıştay ve yayın çalışmaları bulunmaktadır. Ulusal ve uluslararası çeşitli yarışmalardan ödüller kazanmış ve çeşitli yarışmalarda asli jüri üyeliği yapmıştır.

Yard.Doç.Dr. Sinem TARHAN

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik ABD mezunudur. Yüksek lisansını Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikolojik Danışma ve Rehberlik bilim dalında, doktorasını Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bilim dalında tamamladı. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde rehber öğretmen olarak çalıştı. Yetiştirici Sınıflar Öğretimi Projesi ile Orta Öğretimin Yeniden Yapılandırılması Projesi Mesleki Rehberlik Bileşeni'nde uzman psikolojik danışman olarak görev aldı. Halen Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalında görev yapmaktadır.